



Hacettepe Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü

Türkiyat Araştırmaları Anabilim Dalı

Türkiyat Araştırmaları Yüksek Lisans Programı

## **TÜRK, MOĞOL VE KORE ATASÖZLERİNDE KADIN**

Ayşe Selva TÜRKÖNE

Yüksek Lisans Tezi

Ankara, 2018



TÜRK, MOĞOL VE KORE ATASÖZLERİNDE KADIN

Ayşe Selva TÜRKÖNE

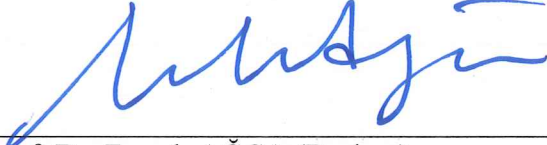
Hacettepe Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü  
Türkiyat Araştırmaları Anabilim Dalı  
Türkiyat Araştırmaları Yüksek Lisans Programı

Yüksek Lisans Tezi

Ankara, 2018

## KABUL VE ONAY

Ayşe Selva Türköne tarafından hazırlanan “Türk, Moğol ve Kore Atasözlerinde Kadın” başlıklı bu çalışma, 25/05/2018 tarihinde yapılan savunma sınavı sonucunda başarılı bulunarak jürimiz tarafından yüksek lisans tezi olarak kabul edilmiştir.



Prof. Dr. Ferruh AĞCA (Başkan)



Doç. Dr. Bülent GÜL (Danışman)



Dr. Öğr. Üyesi Mikail CENGİZ

Yukarıdaki imzaların adı geçen öğretim üyelerine ait olduğunu onaylarım.

Prof. Dr. Yunus KOÇ  
Enstitü Müdürü

## BİLDİRİM

Hazırladığım tezin tamamen kendi çalışmam olduğunu ve her alıntıya kaynak gösterdiğimi taahhüt eder, tezimin kâğıt ve elektronik kopyalarının Hacettepe Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü arşivlerinde aşağıda belirttiğim koşullarda saklanmasına izin verdiğimi onaylarım:

- Tezimin tamamı her yerden erişime açılabilir.
- Tezim sadece Hacettepe Üniversitesi yerleşkelerinden erişime açılabilir.
- Tezimin 2 yıl süreyle erişime açılmasını istemiyorum. Bu sürenin sonunda uzatma için başvuruda bulunmadığım takdirde, tezimin tamamı her yerden erişime açılabilir.

21/06/2018



Ayşe Selva TÜRKÖNE

## YAYIMLAMA VE FİKRİ MÜLKİYET HAKLARI BEYANI

Enstitü tarafından onaylanan lisansüstü tezimin tamamını veya herhangi bir kısmını, basılı (kâğıt) ve elektronik formatta arşivleme ve aşağıda verilen koşullarla kullanıma açma iznini Hacettepe Üniversitesine verdiğimi bildiririm. Bu izinle Üniversiteye verilen kullanım hakları dışındaki tüm fikri mülkiyet haklarım bende kalacak, tezimin tamamının ya da bir bölümünün gelecekteki çalışmalarda (makale, kitap, lisans ve patent vb.) kullanım hakları bana ait olacaktır.

Tezimin kendi orijinal çalışmam olduğunu, başkalarının haklarını ihlal etmediğimi ve tezimin tek yetkili sahibi olduğumu beyan ve taahhüt ederim. Tezimde yer alan telif hakkı bulunan ve sahiplerinden yazılı izin alınarak kullanılması zorunlu metinlerin yazılı izin alınarak kullandığımı ve istenildiğinde suretlerini Üniversiteye teslim etmeyi taahhüt ederim.

- Tezimin tamamı dünya çapında erişime açılabilir ve bir kısmı veya tamamının fotokopisi alınabilir. (Bu seçenekle teziniz arama motorlarında indekslenebilecek, daha sonra tezinizin erişim statüsünün değiştirilmesini talep etmeniz ve kütüphane bu talebinizi yerine getirirse bile, teziniz arama motorlarının önbelleklerinde kalmaya devam edebilecektir.)
- Tezimin 21/06/2020 tarihine kadar erişime açılmasını ve fotokopi alınmasını (İç Kapak, Özet, İçindekiler ve Kaynakça hariç) istemiyorum. (Bu sürenin sonunda uzatma için başvuruda bulunmadığım takdirde, tezimin tamamı her yerden erişime açılabilir, kaynak gösterilmek şartıyla bir kısmı veya tamamının fotokopisi alınabilir.)
- Tezimin .../.../.... tarihine kadar erişime açılmasını istemiyorum ancak kaynak gösterilmek şartıyla bir kısmı veya tamamının fotokopisinin alınmasını onaylıyorum.
- Serbest Seçenek/Yazarın Seçimi

21/06/2018



Ayşe Selva TÜRKÖNE

## ETİK BEYAN

Bu çalışmadaki bütün bilgi ve belgeleri akademik kurallar çerçevesinde elde ettiğimi, görsel, işitsel ve yazılı tüm bilgi ve sonuçları bilimsel ahlak kurallarına uygun olarak sunduğumu, kullandığım verilerde herhangi bir tahrifat yapmadığımı, yararlandığım kaynaklara bilimsel normlara uygun olarak atıfta bulunduğumu, tezimin kaynak gösterilen durumlar dışında zgn olduğunu, Doç. Dr. Bülent GÜL danışmanlığında tarafımdan üretildiğini ve Hacettepe Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Tez Yazım Yönergesine göre yazıldığımı beyan ederim.

21/06/2018



## TEŞEKKÜR

Yüksek lisans tez konuma karar verirken yeni bir şey yapmak adına Türkiye’de daha önce hakkında neredeyse hiç çalışma yapılmamış bir alanı araştırmak istemiştim. Bu sebeple Türk atasözleri ve Türk kadını ile ilgili birçok çalışmanın mevcut olduğu literatüre daha önce Türkiye’de hiç çalışılmamış olan Moğol ve Kore kadınına da ekleyerek atasözleri bağlamında karşılaştırmalı bir çalışma hazırlamak istedim. Tez konumu netleştirdiğimiz günden itibaren bana olan inancını muhafaza eden değerli hocam Doç. Dr. Bülent Gül’e sabrı ve emekleri için teşekkürü bir borç bilirim.

Karşılaştırmalı çalışmaların büyük zorluklarından biri de söz konusu milletlere dair yeterli ve güvenilir kaynak bulmaktır. Tezimin Moğollarla ilgili bölümlerini yazarken hem Moğolistan seyahatim sırasında hem de sonrasında kaynak bulma ve Moğolca çözümlenmeler için yardımını esirgemeyen değerli dostum Amar Purevdorj’a gönülden teşekkür ederim.

Teze başladığım günden bugüne kadar olan süreçte tüm deneyim ve bilgisini benimle paylaşan, hep umut eden ve destekleyen çok değerli M. Fatih Kutan’a tezimin son okumasını yaptığı için ayrıca teşekkür ederim.



## ÖZET

TÜRKÖNE, Ayşe Selva. *Türk, Moğol ve Kore Atasözlerinde Kadın*, Yüksek Lisans Tezi, Ankara, 2018.

Türkler, Moğollar ve Koreliler coğrafi yakınlıkları ile kadim zamanlardan bu yana sosyal ve kültürel birliktelikler kurmuşlardır. Kültürel birlikteliğin en temel unsuru dilsel akrabalık ilişkileridir. Altay Dilleri Teorisi Moğolca ve Türkçenin Korece ve Mançu-Tunguzca ile akraba olduğunu ileri sürer. Bu akrabalık ilişkisi içerisinde sözlü edebiyatın en güçlü ürünlerinden biri olan atasözleri toplumların sosyal yaşamları hakkında bilgi sahibi olmanın en doğal yöntemini bizlere sunar. Atasözleri, aile içi ilişkilerden grupsal iletişime, akrabalık diyaloglarından ekonomik dinamiklere kadar pek çok konuyu içermekle birlikte toplumun herhangi bir üyesine karşı takındığı tavır ve gösterdiği tutumla dönemin yapısını çözmemize yardımcı olur. Bu sebeple bu çalışmada Türk, Moğol ve Kore toplumunda kadının sosyal konumu atasözleri üzerinden değerlendirilmiştir. Her üç millete ait yaklaşık 20 bin atasözü incelenmiş, bunların arasından kadınla ilgili olanlar seçilerek konularına göre tasnif edilmiştir. Çalışmanın amacı ortak coğrafyalarda yaşamış ve aynı dil grubuna dahil bu üç milletin sosyal yaşam dinamiklerinde kadını konumlandıkları yerin aynı olup olmadığıdır. Böylelikle dilsel birlikteliğin toplumsal yapıda bir benzerlik sağlayıp sağlamadığı değerlendirilecektir.

### **Anahtar Kelimeler**

Türk kadını, Moğol kadını, Kore kadını, Türkçe atasözleri, Moğolca atasözleri, Korece atasözleri.

## ABSTRACT

TÜRKÖNE, Ayşe Selva. *Women in Proverbs of Turkish, Mongolian and Korean*, Master's Thesis, Ankara, 2018.

The Turkish, Mongolian and Korean people bring about social and cultural associations whereby their geographic proximate, from ancient times until today. The main element of the cultural association is linguistic kinship relationships. Altaic Language Theory asserts that Mongolian and Turkish have a kinship relationship with Korean and Manchurian-Tungus. Within this kinship relationship, as one of the most powerful outputs of oral literature, proverbs present us the most natural way to be informed about communities' lives. Proverbs contain some subjects that differ from family relations to group communications, from kinship dialogues to economic dynamics. Additionally, they help us to analyze the period's structure with their behavior and attitude towards any members of the community. Therefore, in this study, women's status in the Turkish, Mongolian and Korean communities is examined through proverbs. Approximately 20.000 proverbs are studied, and the proverbs that are about women are selected and classified by their topics. The study's purpose is whether status of women is identical within dynamics of this three communities that have lived in same geographies and, are in same language family. Thus, it will be figured out that whether linguistic association provides a resemblance in social structure.

### **Key Words**

Turkish women, Mongolian women, Korean women, Turkish proverbs, Mongolian proverbs, Korean proverbs.

## İÇİNDEKİLER

KABUL VE ONAY .....	i
BİLDİRİM .....	ii
YAYIMLAMA VE FİKRİ MÜLKİYET HAKLARI BEYANI.....	iii
ETİK BEYAN.....	iv
TEŞEKKÜR.....	v
ÖZET.....	vi
ABSTRACT .....	vii
İÇİNDEKİLER .....	viii
GİRİŞ .....	1
1. BÖLÜM.....	3
TÜRK KÜLTÜRÜNDE VE ATASÖZLERİNDE KADIN .....	3
1.1. TÜRK KÜLTÜRÜNDE KADIN.....	3
1.1.1. Eski Türk Toplumunda Kadın .....	3
1.1.2. İslam’a Geçiş Sürecinde Kadın.....	7
1.1.3. Selçuklu Devletinde Kadın .....	9
1.1.4. Osmanlı Devletinde Kadın.....	11
1.1.4.1. Harem.....	12
1.1.5. Türk Kadınının Son İki Asrı .....	14
1.2. TÜRK ATASÖZLERİNDE KADIN .....	15
1.2.1 Aile Hayatıyla İlgili Atasözleri.....	16
1.2.1.1. Evlilik ve Eş Seçimi ile İlgili Atasözleri .....	16
1.2.1.2. Tek Eşlilik ve Dulluk Hakkında .....	18
1.2.1.3 Anne Olarak Kadın .....	19
1.2.1.4. Karı-Koca İlişkilerinin Atasözlerine Yansıması.....	20

1.2.1.5. Atasözlerinde İdeal Ev Kadını .....	23
1.2.2. Atasözlerinin Cinsiyet Bağlamında Değerlendirilmesi .....	25
1.2.3. Akrabalık İlişkileri Bağlamında Kadın .....	26
1.2.4. Kadınlarla İlgili Genel Yargılar İçeren Atasözleri .....	27
1.2.4.1. Namus Temelli Kadın Anlayışı .....	27
1.2.4.2. At ve Kadın .....	27
1.2.4.3. Korkulacak Bir Varlık Olarak Kadın .....	28
1.2.4.4. Şiddet, Alay, Hakaret İçeren Atasözleri .....	29
2. BÖLÜM .....	34
MOĞOL KÜLTÜRÜNDE VE ATASÖZLERİNDE KADIN .....	34
2.1. MOĞOL KÜLTÜRÜNDE KADIN .....	34
2.1.1. Aile İçinde Kadın .....	35
2.1.1.1. Evlilik .....	36
2.1.1.2. Çok Eşlilik ve İlk Eşin Önemi .....	38
2.1.1.3. İç Güveyilik ve Damatlar .....	39
2.1.1.4. Annelik .....	40
2.1.2. Toplum İçinde Kadın .....	42
2.1.3. Devlet Yönetiminde Kadın .....	43
2.1.4. Günümüz Moğol Kadını .....	45
2.2. MOĞOL ATASÖZLERİNDE KADIN .....	47
2.2.1. Aile İçi İlişkileri Anlatan Atasözleri .....	47
2.2.1.1. Anne-Babanın Önemi .....	49
2.2.1.2. Anne Olarak Kadın .....	51
2.2.1.3. Eş Seçimi ve Karı-Koca İlişkisi .....	55
2.2.2. Kadınlarla İlgili Genel Yargılar İçeren Atasözleri .....	63

3. BÖLÜM .....	67
KORE KÜLTÜRÜNDE VE ATASÖZLERİNDE KADIN .....	67
3.1. KORE KÜLTÜRÜNDE KADIN.....	67
3.1.1. Tarihsel Dönem.....	67
3.1.1.1 Üç Krallık Dönemi .....	68
3.1.1.2 Koryo Krallığı Dönemi .....	69
3.1.1.3. Choson Krallığı.....	70
3.1.2. Anne-Babaya Saygı Ve Konfüçyüsçülüğün Etkisi.....	74
3.1.3. Günümüz Kore Kadını.....	77
3.2. KORE ATASÖZLERİNDE KADIN.....	78
3.2.1. Aile İçinde Kadın.....	78
3.2.1.1. Sizipsal.....	79
3.2.1.2. Karı-Koca İlişkilerinin Atasözlerine Yansıması.....	79
3.2.2. Atasözlerinin Cinsiyet Bağlamında Değerlendirilmesi .....	82
3.2.3. Akrabalık İlişkileri Bağlamında Kadın.....	84
3.2.4. Kadınlarla İlgili Genel Yargılar İçeren Atasözleri .....	87
4. BÖLÜM .....	90
TÜRK MOĞOL VE KORE ATASÖZLERİNİN KADININ KONUMU ÜZERİNDEN KARŞILAŞTIRILMASI.....	90
SONUÇ .....	99
KAYNAKÇA.....	101
EK 1. ETİK KURUL İZİNİ MUAFİYET FORMU.....	107
EK 2. ORJİNALLİK RAPORU .....	108
EK 3. TURNİTİN BENZERLİK İNDEKSİ .....	109

## GİRİŞ

Atasözleri bir toplumun yapısını çözmeye, ona dair çıkarımlarda bulunmada en etkili malzemelerden biridir. Anonim olan diğer ürünler gibi dışarıdan yönlendirilmesi ya da değiştirilmesi güçtür. Bizzat toplum tarafından, onun dinamiklerine bağlı olarak üretildiği için yazısız resmî belgelerdir. Ong, herhangi bir düşüncenin sözlü kültürle aktarılması için ses uyumları, kalıp ifadeler, ritmik tekrarlarla akılda kalacak ve kolay hatırlanacak şekilde oluşturulmuş atasözlerine ihtiyaç duyulduğundan bahseder (Ong, 2013, s. 49). Sözlü aktarımla binlerce yıl yaşamayı başarmış olan atasözleri bizlere toplumların tarihi süreç boyunca paylaştığı deneyim, bilgi, yargı ve eleştirileri sunarak toplumsal yapıya dair bilgi sahibi olmamızı sağlar. Karşılaştırmalı atasözü incelemeleri ise toplumlar arasındaki benzerlik ve farklılıkları ortaya çıkarmaya yardımcı olur.

Türkçe, Moğolca ve Korece, Altay Dilleri Teorisine göre aynı dil grubuna dâhil, akraba dillerdir. Osman Nedim Tuna, Altay Dil Ailesiyle öncelikle dar olarak Türk, Moğol, Mançu-Tunguz dillerini kast ederken geniş olarak Kore ve Japon dilinin de eklenmesiyle beş dili içine alan bir dil grubundan bahseder. (Tuna, 1992, s. 7).

Çalışmanın konusu aynı dil grubuna dahil Türkçe, Moğolca ve Korece atasözlerinde kadının konumlandırılış şeklinin benzerlikler ve farklılar üzerinden yorumlanmasıdır. Bu çalışmayla aynı dil grubuna dahil olmanın kültürel bir birlikteliğin yanında toplumsal yapıda da bir benzerlik gösterip göstermediğini belirlemek amaçlanmıştır.

Bu amaç doğrultusunda Türkçe, Moğolca ve Korece olmak üzere yaklaşık 20 bin atasözü taranmış, bunların içerisinden kadın ve onun toplumsal rolleri ile ilgili olan atasözleri seçilmiştir. Türkçe atasözleri için Türk Dil Kurumu'nun dijital arşivinin yanında, Ömer Asım Aksoy'un *Atasözleri ve Deyimler Sözlüğü* (Aksoy, 2016), Metin Yurtbaşı'nın *Sınıflandırılmış Türk Atasözleri* (Yurtbaşı, 1996), Ragıp Soysal'ın *Türk Atasözleri* (Soysal, 1971), M. Ertuğrul Saraçbaşı'nın *Türk Atasözleri Sözlüğü* (Saraçbaşı, 1978) kitaplarından yaklaşık 15 bin atasözü taranmıştır. Moğolca atasözleri için Türkçede yayınlanmış tek kaynak olan Bülent Gül'ün *Moğol Atasözleri* kitabının yanında İngilizce ve Moğolca kaynaklardan yararlanılmıştır. Kore atasözlerinde ise Tae Young Lee'nin Korece atasözü kaynaklarından derleyip Türkçeye aktardığı *Kore*

*Atasözlerinin Mukayeseli İncelenmesi* adlı tezi esas alınarak başka kaynaklardan da tarama yapılmıştır.

Bir milletin atasözlerini anlamlandırmak ve onları meydana getiren unsurların sebeplerini açığa çıkarmak adına o milletin kültürüne dair bilgi sahibi olmak gerekliliği açıktır. Bu sebeple bu üç milletin kadın hakkında söylenen atasözlerini araştırırken bir yandan da bu milletlerde tarihsel gelişimde kadının yeri ve sosyal konumuna da yer verilmiştir. Her bölüm atasözleri incelenen millete dair genel kadın algısını tarihsel örneklerle ortaya koymaktadır. Çalışmanın çıkış noktasının kadınların sosyal konumlarının atasözlerine nasıl yansıdığını görmek olması sebebiyle her toplumun bağlı bulunduğu kültüre ait kadın profili kaba hatlarıyla çizilmiş, atasözleri ise anlamsal olarak değerlendirilmiştir.

Kadının, anne olarak, eş olarak, kız çocuğu olarak nasıl konumlandığının yanında akrabalık ilişkilerinde görümce, elti, kaynana gibi sıfatlarla yer alması çalışmanın alanını genişletmiştir. Tüm bunların dışında kadınlarla ilgili genel yargılar içeren atasözleri de vardır ve bunlar genel görüntüyü görmek ve kadının o toplum için ne ifade ettiğini anlamak açısından önemlidir.

Aynı durumla ilgili hem olumlu hem olumsuz yargılar içeren, zıt fikirler barındıran, anlamsal olarak bağdaşmayan atasözleri de tespit edilmiştir. Sonuç bölümünde bu değişim ve çeşitlilik de dikkate alınarak atasözlerine yansıyan Türk, Moğol ve Kore kadınının ortak bakış açısı etrafında mı birleştiği, kadını konumlandırmada hangi kültürlerin birbirine daha yakın ya da daha uzak olduğuyla ilgili tespitlerde bulunulmuştur.

## 1. BÖLÜM

### TÜRK KÜLTÜRÜNDE VE ATASÖZLERİNDE KADIN

#### 1.1. TÜRK KÜLTÜRÜNDE KADIN

##### 1.1.1. Eski Türk Toplumunda Kadın

Eski Türk toplumu kavramıyla, genellikle Türklerin ortaya çıktıkları MÖ 2000’li yıllarla İslamiyet’i kabul ettikleri X. yüzyıla kadar olan zaman dilimi kastedilir. Eski Türk toplumunda kadının konumuna dair fikir sahibi olacağımız sözlü kültür ürünlerinin başında destan ve efsaneler gelmektedir. Destan ve efsaneler bağlı bulunduğu milletin kimliğine dair ipuçları verir. Türk kültürüne ait destan ve efsaneleri incelediğimizde kadının bir ahlak timsali olduğunu ve kahramanlık, fedakârlık gibi yüce unsurları taşıdığını görürüz. Türk düşüncesinde kadın sıklıkla bir ışık, nur olarak resmedilir. Bunun en kuvvetli örneklerini *Yaratılış Destanı*’ndaki Ak Ana’da<sup>1</sup> ve Oğuz’un ilk eşinin mavi bir ışıktan yaratılmış olmasında görebiliriz. Yine Uygur destanlarında Böğü Han semavi bir ışıktan doğmuş, Yakut destan kahramanı Ak Oğlan’ı nurlu bir kadın emzirmiştir (Sevinç, 1987, s. 12). Türk mitolojisinde kadının Tanrı tarafından hediye olarak gönderildiğine inanılır. Erkekler daha somut varlıklar olarak karşımıza çıkarken kadınlar ışık ve nur olarak resmedilerek ruhanî bir kisveye bürünmüştür.

Türklerin geleneksel düşüncesinde erkek ve kadın arasında büyük bir denge olduğunu ve her birinin birbirini tamamladığını söylemek yerinde olacaktır. Türklerde kadın ve erkeğin her ikisine de “eş” denmesi bunun bir sonucudur. “Oğul” kelimesinin hem kız evlat hem de erkek evlat için kullanıldığı bilgisi de bu eşitliği destekler niteliktedir (Akkutay, 1991, s. 55-58). Ayrıca Türkçenin dil mantığında Sami ve Hint-Avrupa dil grubuna dahil milletler gibi nesnelere arasında dişi-erkek ayrımı bulunmamaktadır. Bu da

---

<sup>1</sup> *Yaratılış Destanı*’nda Ak Ana’nın Tanrı’ya yaratma ilhamı verdiği düşünülür.



kadın-erkek arasındaki eşitliğin bir örneği olarak gösterilebilmektedir (Aksoy, 2010, s. 154).

Türk kadınının erkeğe eş, saygın ve güçlü olarak konumlanmasının başlıca sebebi diğer coğrafyalardaki kadın statüsünün çok aşağı olmasından ileri gelmektedir. Hindistan'da kadının eşini tanı kabul etmesi, Eski Yunan toplumunda kadınların yetişkin olarak kabul edilmemesi, Çin'de kadının kocasının kölesi olması gibi örneklerle kıyaslandığında Türk kadınının toplumsal konumunun yüksek olduğunu söyleyebiliriz. Önür, Ortaçağ Batı toplumlarında yüzlerce yıl süren cadı avı ve benzer uygulamalara Türk tarihinin hiçbir döneminde rastlanmadığını bunun da ötesinde Türklere kadının gerek ailede gerekse devlette iktidarın eşit ortağı olarak yer aldığını ifade eder (Önür, 2011, s. 60).

Kadının devlet ve aile içindeki iktidarı birçok araştırmacının Türk aile hayatının anaerkil olması ihtimali üzerine çalışmasını sağlamıştır. Ziya Gökalp, Türk aile yapısının başlarda anaerkil olduğunu ifade eder ve bunun en büyük kanıtının Şamanizm olduğunu söyler. Gökalp'e göre dinî ve siyasi reisler olan toyonlar erkek, büyücü olan şamanlarsa kadındır<sup>2</sup> (Gökalp, 1974, s. 109). Ögel ise Türklere anaerkil yapının en ufak bir izine rastlanmadığını belirtir (Ögel, 1988, s. 237). Türk aile yapısının ataerkil mi anaerkil mi olduğu tartışması birçok ilim adamı tarafından yapılmış ve büyük bir kısmı ataerkil bir yapıya sahip olduğunu; ancak kadının erkekle neredeyse eşit konumda olduğunu belirtmişlerdir.

Türk aile yapısı içinde kadın; eş, anne, kız evlat olarak her üç durumda da değer görmüştür. Türklere ait ilk kaynaklardan itibaren İslamiyet'in kabul edildiği X. yüzyıla kadar olan destan ve hikâyelerin hiçbirinde istenmeyen kız evlat temasına yer verilmemiştir. Aksine *Dede Korkut Hikâyeleri*'nde Bay Bican Bey kız evladı olması için Oğuz beylerinden dua etmelerini ister. Oğuz beyleri de ellerini kaldırıp Bican Bey'e kız vermesi için Tanrı'ya dua ederler (Gökyay, 2014, s. 76).

Eski Türk toplumunda kız çocukları erkek gibi yetiştirilirdi. En az onların seviyesinde ok atmayı, at sürmeyi, güreşmeyi bilirlerdi. *Dede Korkut Hikâyeleri*'nde geçen Bay Büre Bey Oğlu Bamsı Beyrek hikâyesinde Banu Çiçek kendisini yenebilecek kudrette

---

<sup>2</sup> Gökalp'e göre Toyonizm sağa ve Şamanizm sola mensuptur. Bunları temsil eden erkekle kadın da bu sebeple eşittirler.

bir yiğitle evleneceğini bildirir ve Beyrek’le tanışmaya dek karşısına çıkan tüm yiğitleri alt edecek kudrettedir (Gökyay, 2014, s. 82). Bu hikâye bize kadınların evlenecekleri kişileri seçebildiklerini de göstermektedir.

Aile hayatının başlangıcı olan evlilikte ise çeşitli gelenek ve uygulamalara rastlamak mümkündür. Türk aile hukukunun temelinde evlenirken “kalın” ya da “başlık” verilmesi geleneği vardır. Kalın, kızın ailesine verilen bir aile malıyken başlıktan farklı olarak daha çok babası sağ iken oğullarının evlenebilmeleri için verdiği paydır. Başlık ise evlenme esnasında kız ailesine verilen bir hediyedir. Baba malından kıza düşen pay ise kızın çeyizidir (Güler, 1992, s. 71).

Kadın evlendikten sonra hem ev içinde hem de toplum içinde hareket halindedir. Sosyal hayata katılımı en az erkeğinki kadar güçlüdür. Eşiyle birlikte şöenlere gider, ziyafetler verir, konuklar ağırlar. Yalnız evin iç düzenini sağlamakla kalmaz iktisadî hayatta da aktif rol oynar. Eşiyle pazara gider, fiyat konusunda pazarlık eder. Yeri geldiğinde düşmanla savaşır. Kadının savaşçı özelliği konar-göçer kültürün bir getirisidir. Kaplan, Dede Korkut’ta kadının, sonraki dönemlerde olduğu gibi aşkı hayatî bir mesele haline getirmediğini söyler. Göçebe hayattaki kadının öncelikleri yerleşik hayattaki kadının önceliğinden farklı olmuştur ve ilk sırada aşktan ziyade kahramanlık gelmiştir (Enginün ve Kerman, 1988, s. 25). Kahraman ve savaşçı kadın imgesi akıllara fiziki özellikleri ve tavırları erkeklere benzeyen bir model getirebilir. Ancak sanılanın aksine Türk kadını estetik ve endamlı olarak anlatılır. Örneğin *Manas Destanı*’nda kadın, ince belli, pembe yüzlü, endamı bir sazın rüzgârda salınmasına benzeyen, boynu bir kuğu gibi uzun olarak tarif edilir (Günay, 1998, s. 61). *Dede Korkut Hikâyeleri*’nde ise Dirse Han’ın karısına sesleniş biçimi karşımıza incelikli bir kadın tasviri çıkarır:

Beri gelsen-e, başım bahtı, evim tahtı!

Evden çıkıp yürüyende selvi boylum,

Kurulu yaya benzer çatma kaşlım.

İkiz badem sığmayan dar ağızlım,

Güz elmasında benzer al-yanaklım,

Kadınım, direğim, dölüğüm. (Gökyay, 2014, s. 34).

Burada geçen döleğim kelimesi Türk geleneğinde kadının en önemli vazifelerinden birinin de çocuk doğurmak olduğunu bizlere gösterir. Kaplan, çocuk ölenin yerini aldığı için göçebe hayatta kadında aranılan ikinci değer olan çocuk doğurma kabiliyeti olduğunu söyler (Enginün, Kerman, 1988, s. 25). Böylelikle kadının aile içindeki konumu anne olduğu andan itibaren bir kat daha artar. Türk aile yapısının ataerkil olması kadının çocukların üstünde daha fazla hakimiyet kurmasını engellemektedir. Anne, çocuğun ilk öğreticisi ahlakının şekillendiricisidir. Özellikle anne ve oğul arasında kuvvetli bir bağlılık vardır. Anne sütü bu bağlılığın başlangıcıdır. Erkeğin gücünün emdiği süttten ileri geldiği düşünülmektedir. Evlatlar için anne Tanrı'nın korumasındadır. *Dede Korkut Hikâyeleri*'nde ana hakkının Tanrı hakkı olduğu söylenerek anneye bir kutsallık atfedilmiştir (Gökyay, 2014, s. 64). Dile yerleşen “ana-baba” kalıp ifadesinden yola çıkarak annenin önce söylenmesinin ailedeki öncülüğünden ileri geldiğini söyleyebiliriz. Göktürklerde “Annenin sözünü al, babanın da sözünü dinle” veya “Annesi babası sevinir” gibi deyişlerde de anne, babadan önce gelmektedir (Güler, 1992, s. 66). Bu da bize aile içinde annenin babadan daha etkin olduğunu göstermektedir.

Türk kültüründe kadın doğurduğu çocuk miktarınca güçlenir, değer görürdü. Bunun en büyük sebebi soyun devamını sağlama ve nüfus artışı düşüncesidir. Çocuk doğurmak bu kadar önem arz ederken çocuğu olmayan kadınların eşleri tarafından hor görülmesi beklenen bir durum olurdu. Ancak Türk kültürü buna müsaade etmez. Dirse Han çocuğunun olmamasının sebebini yalnız eşinde değil kendinde de aramaktadır: “Senden midir, benden midir, yüce Tanrı bize bir erdemli oğul vermez” (Gökyay, 2014, s. 35). Dirse Han çocuğu olmamasına rağmen başka bir kadınla evlenmeyi düşünmemiş; hatta eşinin sözünü dinleyerek çocuğu olması için ziyafet vermiştir.

Türklerde genellikle tek eşlilik görülmektedir; fakat az olmakla birlikte çok eşlilik de vardır. Çok eşliliğin yaygın olmadığını eski Türk dilinde bu durumu karşılayan bir kelimenin olmamasından anlayabiliyoruz. *Dede Korkut Hikâyeleri*'nde başta olmak üzere bütün destanlarda kahramanların ikinci bir eşinin olmaması da buna örnek olarak gösterilebilir. Çok eşliliğe genellikle çocuk sahibi olamayan eşlerde ve zenginlerde rastlanırdı. Bunun yanında hakanların birden çok eşi olsa da ilk kadın her zaman ayrıcalıklıydı ve yalnızca onun çocukları hükümdar olabilirdi.

Eski Türk aile yapısında kadının mülkiyet ve miras hakkının yanında boşanma hakkı da bulunuyordu. Kadın kocasından üç sebepten dolayı boşanmak isteyebilirdi. Bunlardan ilki zina, ikincisi kötü muamele, üçüncüsü ise iktidarsızlıktır (Cin, 1988, s. 28). Son sebep Türk toplumu için neslin çoğalmasının ne denli önemli olduğunu göstermektedir.

Kadın toplumun her alanında olduğu gibi devlet yönetiminde de aktif bir şekilde rol alır. Türklere ait ilk yazılı metinlerden olan Orhun Abideleri'ndeki Bilge Kağan Anıtı'nın Doğu cephesinde şöyle bir ibare yer almaktadır: "Yukarıda Türk Tanrısı, mukaddes yeri, suyu öyle tanzim etmiştir. Türk milleti yok olmasın diye, millet olsun diye babam İltiş Kağan'ı, annem İlbilge Hatun'u göğün tepesinden tutup yukarı kaldırmıştır." (Ergin, 1973, s. 35). Bir milletin yok olmasını önlemek için Tanrı tarafından gönderilen yalnız erkek değildir. Burada önemli olan nokta kadının gökten gönderilmesiyle bağlantılı olarak kutsal atfedilmesi değildir. Temel düşünce kadının da erkekle beraber aynı amaç doğrultusundaki bir denklikle gönderilmesidir. Bu da devlet yönetiminde kadına da ihtiyaç duyulduğu fikrini destekler. Türk kadınının özellikle İslamiyet'ten önce devlet yönetiminde neredeyse hanlara denk görevler aldığı birçok kaynakta geçmektedir. Bu fikrin en kuvvetli ispatı hükümdarın ve eşinin kurultayları beraber yönetmesi, fermanlarda kadının mührünün de bulunmasıdır. Gökalp, "Hakan ve Hatun emrediyor ki" şeklindeki emirnameleri ve Hatun'un da Hakan'la beraber elçileri kabul etmesini bir eşitlik unsuru olarak görmektedir (Gökalp, 1974, s. 321). Gülensoy da kağanın karısının kurultayda onun sağ tarafında oturduğunu, verilen kararlar için oy kullandığını belirterek hatunların maiyetlerinin ve özel bütçelerinin olduğunu söyler (Gülensoy, 2011, s. 156).

### 1.1.2. İslam'a Geçiş Sürecinde Kadın

Türklerin İslamiyet'e girmeleri ile beraber konar-göçer kültüre bağlı sosyal yaşayış yerini yerleşik kültüre bırakmaya başlamıştır. Konar-göçer kültürden yerleşik kültüre geçişte ihtiyaçlar değişmiş bu değişiklikten kadın da etkilenmiştir. Gülensoy, Türklerin İslamiyet'i kabul ettikten sonra hayat görüşlerinde, felsefelerinde, ibadet ve gelenek-göreneklerinde değişiklikler geçirdiğini, Arap gelenek ve göreneklerini de almaya, onlardan etkilenmeye başladıklarını ifade eder (Gülensoy, 2011, s. 158). Bu etkilenme geçmiş kültürü yok sayıp yeni ve başka bir kültürü tüm unsurlarıyla kabul etme

anlamına gelmemektedir. Gökalp'e göre Türk kadınının sosyal ve siyasi konumu İslam'la beraber daha aşağı çekilmiş gibi görünse de gerek devlet yönetiminde gerek toplum içinde üstlendikleri sorumluluklar ve sosyal hayatla olan ilişkileri zayıflamamıştır (Gökalp, 1974, s. 212).

Türklerin İslamiyet'i kabulünden sonra kaleme alınan ilk eserlerden olan *Kutadgu Bilig*'de ise kadın konusu tartışmalıdır. Kendinden önceki eserlerle karşılaştırıldığında *Kutadgu Bilig*'de kadının konumunun aşağı çekildiği görülmektedir. Bu Yusuf Has Hacib'in geleneksel Türk kültürü ile İslam'ın hâkim olduğu coğrafyalardaki eski Arap ve Fars kültürleri arasında denge kuramamasından ileri gelmektedir. *Kutadgu Bilig*'de bir yandan kadına saygı gösterilmesi gerektiği vurgulanırken, diğer yandan kadının eve kilitlemesi tavsiye edilir:

*Agır tut tişig sen negü kolsa bir*

*Eving kapğı bekle yırak tutğıl er.*

“Kadına saygı göster, ne isterse ver,

Evin kapısını kilitle eve erkek sokma.” (4520)<sup>3</sup>

*Aya koldaş erdeş söz aydım kese*

*Bu kız togmasa yig tirig turmasa*

“Ey dost arkadaş, sana kesin bir söz söyleyeyim;

Bu kızlar doğmasa, doğarsa yaşaması daha iyi olur.” (5411)

Türklerin geleneksel düşünce yapısında kız evlat erkek evlattan ayrılmamış ve asla bir utanç kaynağı olmamıştır. Bu nedenle *Kutadgu Bilig*'de geçen bu deyişlerin temelinde toplumsal bir gerçeklik yatmamaktadır. *Kutadgu Bilig* İslam'a geçişten sonra kaleme alınmış olsa da, kadını aşağılayan ifadelerin nedenleri arasında eski Arap ve Fars kültürlerinin yanında, Budist ve Maniheizt Uygurların inançlarının da etkili olduğu ifade edilir (Türküne, 1995, s. 193).

*Kutadgu Bilig* üzerinden İslam'a geçişten sonra Türk kadınının önem kaybettiği ve aşağılandığı genellemesinin yapılması yanlıştır. İslam dininin Tanrı karşısında erkeği ve

<sup>3</sup> Kutadgu Bilig'e dair tüm örnekler Reşit Rahmeti Arat'ın hazırladığı Kutadgu Bilig kitabından alınmıştır. Bkz. Yusuf Has Hacip (2008). Kutadgu Bilig. (R. R. Arat, Çev.) İstanbul: Kocabalı Yayınevi.

kadını ayrı ayrı birey olarak kabul ettiğini anlatan Önür, kadının eski dönemlere göre daha aşağıda konumlandığı savı karşısında şunları söyler:

Hem Arap toplumunda hem de İslamlaşma sürecinde Türk toplumunda Arap ve Fars kültüründen beslenen gelenek dine baskın gelmiş ve zaman içerisinde din, geleneğe uydurularak yozlaştırılmış, dini özden uzaklaşmıştır. Bir çırpıda olmayan, süreç içerisinde yavaş yavaş gerçekleşen bu durum neticesinde Türk toplumunda kadının erkek karşısındaki eşit konumu korunamadığı gibi, dinin vazettiği eşitlik durumundan özellikle Peygamber'in vefatından sonraki dönemde adım adım uzaklaşarak eşitlik durumu bir ideale dönüşmüştür. (Önür, 2011, s. 61).

Türk dilinin bilinen en eski sözlüğü olan *Dîvânü Lugati't-Türk*'te ise birçok alanda kadınla ilgili kelimeler yer alır. Hem ev hayatı ve akrabalık ilişkilerinde hem de sosyal ve siyasi hayattaki kadınla ilgili kelimelerin çeşitli olması kadınların toplumun her alanında olduğunu göstermektedir. Türköne'ye göre *Dîvânü Lugati't-Türk*'te ilk göze çarpan şey, erkek cesaret ve yiğitlik gibi unsurlarla anılırken ve erdemli olmak erkeğe düşerken kadın daha çok temizlik, anlayış, olgunluk, sabır ve güzellik gibi kelimelerle anılmıştır (Türköne, 1995, s. 201).

### 1.1.3. Selçuklu Devletinde Kadın

Selçuklular döneminde kadın hem sosyal hem de siyasi hayatta eski Türk yaşayışındaki konumunu muhafaza etmiştir. Sultan eşleri, yani hatunlar emirlerinde idari bir teşkilat ve askerler bulunmakla birlikte, kendilerine ait özel hazinelere de sahipti. Selçuklu tarihinde büyük önem taşıyan Melikşah'ın eşi Terken Hatun devlet içerisinde çok nüfuzlu olup kendine bağlı divanı ve yaklaşık 12.000 kişilik süvarisi bulunuyordu, naiplik de yapmıştı. Ayrıca Melikşah ve Terken Hatun'un kızları Mehmelek'in babasından değil annesinden istenmesi de Selçuklularda kadının nüfuzunu göstermesi bakımından önemlidir (Duran, 2004, s. 8). Türk devlet geleneğinde var olan hatun ve kağan arasındaki ilişkinin Selçuklular döneminde de devam ettiği görülmektedir. Hatunlar elçileri ve konukları ağırlar, başkaları için şefaatçi olurlardı. Devlet idaresini yönlendirerek zaman zaman iktidar mücadelelerinde boy gösterirlerdi.

Devlet yönetiminde etkin konumda bulunan kadınlar, bu yetkileri vasıtasıyla çeşitli vakıflar, camiiler, medreseler, tıp merkezleri, kütüphaneler yaptırır ve ilim adamları ile ve sanatkârlara özel önem gösterirlerdi (Turan, 1993, s. 256). Selçuklular döneminde

açılan Nizamiye Medreseleri ilmî faaliyetlerin gelişmesinde öncü olmuştur. Normal şartlarda medresede eğitim görmek erkeklere mahsusken, farklı coğrafyalardan getirilen âlimlerin verdiği derslere kadınların katılmasına da imkân sağlanmıştır. Ayrıca Selçuklular Dönemi'nde hadis derleyen birçok kadın âlime rastlıyoruz. Bu kadınlar hem dönemin kadın ve erkek âlimlerinden ders almış hem de dönemin pek çok önemli âlimine ders vermişlerdir (Ocak, 2011, s. 427). Devrin âlimlerinin yetişmesinde kadınların pay sahibi olması Selçuklularda kadınların eğitime önem verilmesinin bir sonucudur.

Büyük Selçuklu Devleti'nde yaklaşık 30 yıl vezirlik yapmış olan Nizâmülmülk Türkistan hakanlarının devlet işlerini hatunlarla müzakere ederek onların fikirlerini üstün tuttıklarını belirtir. Bu geleneksel Türk düşüncesine paralel bir anlayıştır. Ancak Nizamülmülk'ün *Siyasetnâme*'de yer verdiği bazı hikâyelerde bu durumdan hoşnut olmadığı açıkça görülmektedir<sup>4</sup> (Nizamülmülk, 2006, s. 204-212). Gültepe de Müslüman Türk toplumunda kadının konumunun aşağı çekilmesinin Nizâmülmülk ile başladığını, ve sebebi Nizâmülmülk'ün temsilcisi olduğu Fars kültüründe aramak gerektiğini savunur (Gültepe, 2008, s. 210).

Selçuklular döneminde evlenme yoluyla kurulan akrabalıklara önem veriliyordu. İki ailenin paylaşımları artıyor, birbirlerine destek oluyorlardı. Şahin evlilik geleneği ile ilgili şunları aktarır:

Evlenme işinde *arkuçi* veya *savcı* adı verilen aracılar vasıtası ile akrabalık sağlanıyordu. O dönemde kızlığa (bekâret) fazlaca dikkat ediliyordu. Kızlığa *kapak* deniliyordu. Kapıgı kız, kız oğlan kız demekti. Alınacak kızın bâkire olması şart değildi. Fakat bâkire kız almak bir idealdi. Bunun gerçekleştirilmesi büyük başlık verilmesine bağlı idi. (Şahin, 2015, s. 135).

Eski Türk geleneklerinden olan başlık Selçuklularda devam etmiş, kızın annesine verilen elbise gibi hediyeler de “süt hakkı” olarak adlandırılmıştır. Süt hakkının temeli kalın olarak adlandırılan damadın ailesi tarafından kızın ailesine hediye verilmesi geleneğinden ileri gelmektedir. Kalın; ailenin kızları için verdiği emeğe, süt hakkına karşılık olarak erkeğin evleneceği kızı ilk ziyaretinde verilirdi (Ögel, 1988, s. 258). Bu gelenek İslamiyet'ten sonra da devam etmiş, İslam Aile Hukukundaki mehir geleneği ile bütünleşmiştir.

<sup>4</sup> Bu hikâyelerde kadından akıl almanın zararları ve kadının fitne çıkardığına dair örnekler mevcuttur.

Yine her dönemde olduğu gibi bu dönemde de kız evden çeyiziyle beraber ayrılıyordu. Çeyiz maddi duruma göre değişiklik gösterdiği gibi hayvan sürüleri ve hatta yardımcı kadınlar bile kızla beraber çeyiz olarak gönderilebiliyordu.

#### 1.1.4. Osmanlı Devletinde Kadın

Osmanlı Devleti'nin kuruluş döneminde kadının Eski Türk geleneklerinden hareketle savaşçı, düzenleyici özellikleri ön plana çıkmıştır. Türklerin bir yandan Moğollara diğer yandan Bizans'a karşı verdiği mücadelede kadınlar cesur ve aktif olarak rol alıyordu. Yeni bir devlet kurmak isteyen Türk toplumunda, kurumsallaşmanın işaretlerini gösteren çeşitli teşkilatlar oluşmuştur. Bunlardan biri de Bâciyân-ı Rum'dur. Bâciyân-ı Rûm Anadolu'nun Türkleşmesinde büyük rolü olan sosyal bir teşkilattir. Gültepe söz konusu teşkilat sayesinde Türk kadınının boyacılık, dokumacılık, halı ve kilimcilik, çadircılık, keçecilik gibi farklı işkollarında üretim sürecine dahil olduğunu ve toplumda aktif rol aldığını söyler (Gültepe, 2008, s. 349).

Turan, kadınların devlet himayesi altında olduklarına dair Osmanlı Devleti'nin kuruluş dönemine ait örnekler bulunduğunu söyler: "Osman Gazi'nin devlet güvenliği ve garantisi sokaktaki her kadının her türlü zinadan korunmasını sağlıyordu. Hatta bu güvenlik müslüman kadından başka gayrimüslim kadın için bile geçerliydi." (Turan, 1992, s. 80). İslamiyet'e geçmeden önce de Türk toplumunda zina büyük bir suçtu ve cezası ağırdı. İslamiyet'le beraber yalnız zina değil; aile düzenini tehdit edecek durumlar karşısında da katı kurallar geçerli olmuştur. Tabakoğlu'na göre: "İslam, kadını ve aileyi korunması gereken unsurlar olarak görür. Ailenin oluşmasında miras ve mülkiyet telakkilerinin özendirici bir rolü yoktur, bunun temel sebebi İslam'ın mülkiyeti çok küçültmeye eğilimli miras hukukudur. İslam'ın getirdiği bir başka eğilim de evlilik yaşının erkeğin bulûğ çağına kadar indirilmesi, bir başka deyişle erken evliliklerdir." (Tabakoğlu, 1992, s. 84).

Osmanlı toplum hayatında evlilik görümler vasıtasıyla gerçekleşiyordu. Ailenin itibarı evliliğin en belirleyici özelliklerinden biriydi. İki tarafta da aileler arasındaki denklige dikkat ediliyor ve karar bu uygunluk çerçevesinde veriliyordu. İki taraf için de evlilik uygun bulunursa çeyiz ve mehir konusunda anlaşılıyor, nikah tarihi kararlaştırılıyordu. Mehir İslam hukukunda mehr-i muaccel ve mehr-i müeccel olmak üzere ikiye ayrılır.



İslamiyet'ten önceki Türk geleneğinde *kalın* olarak adlandırılan ve nikahtan önce gelinin ailesine ödenen bedel mehr-i muaccelken, evlendikten sonra ya da boşanma durumunda ödenmesi gereken bedele mehr-i müeccel deniyordu. İslam hukukunda damat ve ailesi mehir vermekle yükümlüydü.

Ortaylı, Osmanlılarda aile ve evliliğin İslam'ın kural ve hükümlerinin yanında İslamiyet'ten önceki eski gelenekleri de izlediğini şöyle: "Osmanlı kadısı veya onun naibi Cumhuriyet dönemi hâkimleri gibi ısrarla kanunun tatbikini zorlamamakta, gelenek ve şeriat arasında uç seviyede bir zıtlık yoksa uzlaşmayı tercih etmektedir." (Ortaylı, 1992, s. 78). Bu düşünce yapısı içinde Türklerin yeni olanı hayata geçirirken geleneksel kültürden de uzaklaşmamaya çalıştıklarını görürüz. İslam çok eşliliği serbest kılmışken geleneksel kültürün getirdiği tek eşliliğe büyük miktarda bağlı kaldığı görülmektedir. Bunun yanında geleneksel kültürle paralel gitmeyen hukuki düzenlemelerin olduğu da belirtilmelidir. Örneğin İslamiyet'ten önce kadının erkeği üç nedenden dolayı boşama hakkı varken, İslam hukukunda bu ancak kocasıyla anlaşıp mehirden vazgeçmesi veya kocasına bir bedel ödemesi karşılığında kocasının ona verdiği boşama yetkisiyle gerçekleşebiliyordu (Cin, 1988, s. 123). Osmanlı döneminde kadınların mülkiyet hakkı vardı ve mali sermaye sahibi olabiliyorlardı. Şer'i mahkeme sicillerinde kadınların Osmanlı ekonomisinde özellikle mülkiyet işlemleri alanında etkin bir rol oynadığı görülmektedir. Tereke kayıtlarında kadınların çeşitli malların sahibi olarak görülmesi kadınların bu haklarını kullandığını gösterir. Ayrıca kadınların mirastan kendilerine düşen payı almak için mahkemeye çıktıkları da kayıtlarla sabittir (Göçek ve Baer, 2000, s. 50).

#### 1.1.4.1. Harem

Harem, Osmanlı saray teşkilâtında Harem-i Hümayun olarak adlandırılan ve Enderun'u da içine alan kurumun bir parçasıdır. Enderun padişah, saray ve devlet hizmetinde bulunacak erkeklerin, harem ise kadınların yetiştirilmesi için bir eğitim kurumuydu (İpşirli, 1997, s. 135-138). Yabancı seyyahlardan büyük yazarlara kadar herkesin ilgisini çeken bir yer olan Harem'e karşı gelişen bu ilginin temelinde, haremün üst düzey korumaya alınması ve yalnız dışardakilerin değil, sarayda yaşayanların bile haremle ilgili bilgi sahibi olamaması gelmektedir. Harem bir hiyerarşiye göre düzenlenmişti ve

en üst noktasında Valide Sultan, yani sultanın annesi bulunmaktaydı. İkinci sırada sultan sıfatıyla padişah kızları geliyordu. Ardından sultanın odalık olarak seçtiği, haremden ayrı birer daire tahsis ettiği eşleri yer alıyordu. Son olarak da sultanın özel hizmetindeki kalfalar ve hizmetliler vardı (Davis, 2006, s. 15-18). Ali Akyıldız, haremden her şeyin Valide Sultan'ın nezareti ve emriyle gerçekleştirildiğini belirtir: “Harem sakinlerinin borçlarının tespitinden, buradaki dairelerin onarılmasına, padişah kadınları için elbiseler hazırlanmasına, annesiyle birlikte dairesinde yaşayan bir şehzadeye tayinat tahsis edilmesine varıncaya kadar harem duvarları arasında olan her şey ve dışarıyla olan her iş validenin iradesi üzerinde olurdu.” (Akyıldız, 2017, s. 39). Valide Sultanlık zamanla kurumsal bir müessese haline dönüşmüştür. Valide sultanların devlet işlerine iştirakları olmuş, tavsiye ve ikazlarda bulunmuşlardır. Birçok vakıf kurmuş, çok sayıda eser bırakmış ve “müslümanların annesi” sıfatıyla yüceltilmişlerdir.

Kadının Valide Sultanlık gibi bir müessese altında önemli görevler ifa edebildiği Osmanlı Devleti'nde, savaşlar sonucu elde edilen ganimetler arasında kadın köleler yani cariyeler de yer alabiliyordu. Bu cariyeler saraya alınıyor ve hareme dâhil ediliyordu. Bunun sonucunda, bazı padişah çocuklarının köle olarak alınan ve hareme dâhil edilen cariye annelerden dünyaya geldiği görülmektedir. Leslie P. Peirce padişahların cariyeleri eş olarak almasının en önemli iki sebebi olarak, politik hırs beslemeyecekleri düşüncesi ve yasal haklarının sınırlı olmasını gösterir (Peirce, 1996, s. 50). Kanuni Sultan Süleyman devrinde Osmanlı hanedanında yasal evlilik kaldırılmış, soyun köleler ve cariyeler yoluyla devam ettirilmesi bir ilke haline getirilmiştir. Bu sebeple Kanuni'nin Hürrem Sultan ile evlenmesi halkın tepkisini çekmiştir.

Osmanlı Devleti'nin çok büyük bir coğrafyaya hâkim olması toplumda çeşitli aile yapılarının görülmesine sebep olmuştur. Kadının konumu hem aile yapısına hem de sosyal ortama göre farklılık göstermektedir. Osmanlı saray hayatıyla ilgili kaynaklarda kadınların sınırlandırılmış bir sistemin içinde hayatlarını idame ettiklerine dair bilgiler yer alır. Dönemle ilgili çalışmalar saray ve çevresinde yaşayan kadınların sosyal hayata dahil olamadıklarının altını çizer.

### 1.1.5. Türk Kadınının Son İki Asrı

Tanzimat Dönemi'yle birlikte başta sosyal hayat olmak üzere bütün alanlarda değişiklikler yaşanmış, dönemin sonrasındaki yıllara etkisi de büyük olmuştur. Kadınların hak ve özgürlükleri de buna bağlı olarak artmış ve sosyal hayata katılımları güçlenmiştir. Tanzimat öncesinde kadınlar yalnızca sıbyan mekteplerinden faydalanabiliyorken, 1876 Kanûn-ı Esâsî'sinde ilk öğretimin zorunlu hâle getirilmesi anayasa maddesi olarak yer almıştır. Bunun sonucunda kız çocuklarının eğitim hakkı hukuken mümkün hale gelmiştir (Kurnaz, 1997, s. 19). Yine aynı dönemlerde kız rüştiyesi açılmış ve ilk kez bir kadın bir rüştiyede müdür olarak görevlendirilmiştir.<sup>5</sup> II. Abdülhamid döneminde kadınlar için, bugün lise seviyesine denk gelen ilk idâdî açılmıştır. Kız okullarına öğretmen yetiştirmek üzere dârümuallimâtlar da bu dönemde açılmıştır.

Tanzimat Dönemi'nde kadınlara yönelik getirilen yenilikler arasında arazi mirası ve cariyeliğin kaldırılması konuları da vardır. Tanzimat öncesi kadının topraktan miras alması söz konusu değilken bu dönemde erkek kardeşle eşit haklara sahip olmuştur (Kurnaz, 1997, s. 58). Ayrıca gazete ve dergilerde kadının toplum içindeki yeri tartışılmaya başlanmış ve kadınların topluma daha fazla dahil olmaları gerektiği hakkında yazılar yayımlanmıştır.<sup>6</sup>

II. Meşrutiyet Dönemi'ne kadar aile hukukunda İslam hukuku esas alınırken, 1917'de çıkarılan kararnameye göre evlenme ve boşanmalar devlet iradesi altına alınmıştır. Evlenme yaşı kadınlarda 17, erkeklerde 18 olarak belirlenmiş ve erkeğin geçimsizliği durumunda kadınlara boşanma hakkı verilmiştir. Meşrutiyet'in ilanı ile kadınlar hem haklarını savunmak hem de eğitim ve ekonomi alanında gelişme sağlamak amacıyla dernekler kurmuşlardır.<sup>7</sup>

İstiklâl Harbi dönemindeyse Türk kadını eline silah alarak bizzat savaşa katılmış, cephe gerisinde hemşirelik, aşçılık gibi hizmetlerde bulunmuş, basın faaliyetleriyle halkı cesaretlendirmiştir.

<sup>5</sup> Beşiktaş İnas Rüşdiye Mektebi'nde görev yapan bu kadın Fatma Hanım'dır.

<sup>6</sup> Bu yayınlardan bazıları şunlardır: *Terakkî, Muhadderât, İnsaniyet, Hanımlar, Mürüvvet.*

<sup>7</sup> Teâl-i Nisvân Cemiyeti, İttihat ve Terakki Kadınlar Şubesi, Esirgeme Derneği, Teâl-i Vatan-ı Osmanî Hanımlar Cemiyeti bunlardan bazılarıdır.

Cumhuriyet'in ilanından sonra kadınlar uzun süren bir savaş döneminin ardından normalleşen sosyal hayatta, Osmanlı döneminde başlayan yenilikleri devam ettirecek atılımlarda bulunmuşlardır. 1934 yılında kadınlara seçme ve seçilme hakkı verilmiş ve 1935 yılında yapılan TBMM 5. Dönem seçimlerinde 17 kadın milletvekili meclise girmiştir.<sup>8</sup> Kadınlar sahip oldukları bu haklarını savunmayı, sonrasındaki yıllarda bazı zorluk ve engellemelerle karşılaşsalar da devam ettirmiş ve toplumdaki yönetici pozisyonlardaki yerlerini engellemeleri ortadan kaldırarak ilerletmeyi başarmışlardır.

Türk kültüründe kadının konumu coğrafyaya, din anlayışına ve yaşam tarzına göre değişiklik göstermiştir. Başlangıçta sosyal hayata en az bir erkek kadar katılabilen kadın zamanla evlere çekilmiş, yaşam alanı sınırlandırılmıştır. Bunun en büyük nedenlerinden biri Türklerin konar-göçer hayattan yerleşik hayata geçmiş olmalıdır. Konar-göçer hayat şartları kadını sosyal ve ekonomik düzeni sağlamaya mecbur kılmış, kadın toplumun her alanında ihtiyaç duyulan ve saygı gösterilen bir varlık olmuştur. Diğer bir neden ise, İslamiyet'in getirdiği toplum düzeninin Türkler üzerindeki etkisidir. İslamiyet'le birlikte dinin getirdiği şeriata ve kültüre riayet eden Türkler, bu vasıta ile gelen eski Arap ve Fars kültürlerindeki kadın yorumunu da almış ve bu durum kadının toplum içindeki yerinde bir geri çekilmeye sebep olmuştur. İslamiyet'in kadını zordan ve haksızlıktan koruyan ilkeleri de barındıran hukuk sistemi, Cumhuriyet'in ilan edilmesine ve laik hukuk sistemine geçene kadar toplum yaşamı üzerindeki belirleyiciliğini devam ettirmiştir. Cumhuriyet'le birlikte kadının görünür olması bir politika olarak benimsenmiş ve yeni devletin modern ve çağdaş yorumunu gösteren imaj yüzü olarak da görülmüşlerdir. Yıllar içinde modernleşme atılımları devam etmiş ve böylece toplumun sınıfları arasındaki geçişler çeşitlenmiş, kadınlar Türkiye'deki toplumun her alanında yer alabilen bir duruma gelmişlerdir.

## 1.2.TÜRK ATASÖZLERİNDE KADIN

Türk atasözlerinde kadından beklenen görev ve sorumluluklardan evlilik hayatına, eş seçiminden aile içi ilişkilere kadar pek çok malzeme bulmak mümkündür. Atasözleri

---

<sup>8</sup> Bu milletvekillerini bir ilki gerçekleştirmiş olmaları sebebiyle burada zikredersek: Mebrure Gönenç, Sabiha Gökçül Erbay, Şekibe İnel, Huriye Öniş Baha, Fatma Memik, Nakiye Elgün, Fakihe Öymen, Hatı Çırpan, Ferruh Güpgüp, Bahire Bediş Morova, Mihri Pektaş, Meliha Ulaş, Fatma Esmâ Nayman, Sabiha Görkey, Seniha Hızal, Benal Nevzat Arıman, Türkan Örs Baştuğ (Ara seçimlerde meclise giren Hatice Özgener de bu listeye dahil edilebilir).

kadınların toplumsal konumlarına ve tarihi süreçlere göre değişiklik göstermiş olup kadınlarla ilgili birbirini anlamca pekiştiren atasözleri olduğu gibi birbiriyle çelişen ve zıtlık ifade eden atasözlerine de rastlanmaktadır. Çobanoğlu ilk dönemlerde kadına verilen değeri ve onun aile kurmadaki rolünü vurgulayan atasözleri olduğu gibi sonraki dönemlerde oluşan erkek egemen toplum yapısını yansıtan atasözlerinin de mevcut olduğunu ifade eder (Çobanoğlu, 2004, s. 38). Bunların içinde kadınlarla ilgili genel yargılar içeren atasözlerinin yanında onların anne, eş, evlat olarak aile içi konumlarını aktaran çokça örnek vardır.

### 1.2.1 Aile Hayatıyla İlgili Atasözleri

Türk toplumu var olduğu andan itibaren aileyi toplumu oluşturan en küçük ve en kutsal yapı olarak kabul eder. Aile içi iletişimin kuvvetli olması ve ailede birlik sağlanması milletteki düzenin ön koşuludur.

#### 1.2.1.1. Evlilik ve Eş Seçimi ile İlgili Atasözleri

Aile kurmanın ön koşulu evlilikdir ve atasözlerinde evlenilecek kişinin ailesine özel bir dikkat vardır. Türk kültüründe evlilikler “kız alma” temeline dayandığı için genellikle kızın ailesinin iyi niteliklerde olması aranmaktadır. Bu niteliklerin başında soyun asilliği ya da toplum tarafından kabul görmüş olması gelmektedir:

Bez alırsan Musul’dan, kız alırsan asilden.

At alırsan başlıdan, kız alırsan çarlıdan.

At alırsan taydan, kız alırsan soydan al.

Alma soysuzun kızını sürer gider anasının izini.

Pekmezi küpten, kadını kökten al.

Gül dalından odun, beslemeden kadın olmaz.

Atı atasıyla, katırı anasıyla.

At ile avradın cinsini ara.

Al görmüşün kızını, tutsun dolana dolana; al görmemişin kızını, tutsun ilene ilene.

Çobana verme kızı ya koyun güttürür ya kuzu.

Bir diğer unsur ise kız alınacak ya da gelin gönderilecek ailenin tanındık olmasıdır:

Babasının mezarını bilmediğin adama kız verme.

Komşu kızı almak kalaylı kaptan su içmek gibidir.

Evlilikle ilgili atasözlerinde üzerinde durulması gereken bir diğer konu ise erken evlenmek gerektiğidir. Erken evlenmekle ilgili olumlu örnekler gösterilerek, gençlerin evlilikte geç kalmaması gerektiği öğütlenmiştir:

On beşindeki kız ya erde gerek ya yerde.

Kız kucakta, çeyiz bucakta.

Sabah karnını doyuran, küçükken evlenen aldanmamış.

Erken evlenen döl alır, erken kalkan yol alır.

Demir tavında, dilber çağında.

Konuyla ilgili Kutadgu Bilig’de de şöyle bir söze rastlıyoruz:

*Kızıg tutma evde uzun begsizin*

*Ökünç birle ölgey özüng igsizin*

Kızı çabuk evlendir, uzun süre evde tutma,

Yoksa hastalığa gerek kalmadan bu pişmanlık seni öldürür. (4510)

“İven kız ere varmaz, varsa da baht bulmaz.” Atasözünde ise erken evlenmenin aceleci davranmayı gerektirmediği üzerinde durulur. Buna benzer bir atasözü de *Dîvânü Lugati’t-Türk*’te vardır:

*Ersek erge teğmez, eweğ ewge teğmez*

Koca bulmak için azgın kadınların emeği boşa çıkar, bunun gibi acele eden kimse de bir engele uğrar. (Kâşgarlı Mahmud, 2013, Cilt I, s. 104)

Ayrıca evliliklerde ailenin seçimi önemlidir. “Ergen gözüyle kız alma, gece gözüyle bez alma” atasözünde gençlerin doğru karar veremeyeceği anlatılmaya çalışılmıştır. “Atın iyisini genç, kadının iyisini ihtiyar alır” atasözü ise tecrübe sahibi olanların eş seçiminde daha başarılı olduğunu vurgular. Yine eş seçiminin gençlere bırakılmaması, müdahale

edilmesi gerektiği “Kızı gönlüne bırakırsan ya davulcuya varır ya zurnacıya” atasözüyle pekiştirilmiştir.

Bir kızın talibi olmaması ve evlenememesi durumundan akrabalarının mesul olduğunu bildiren “Gelin olmayan kızın vebali amcası oğlunun boynuna” atasözü ise hiç kimseyle evlenmezse amca oğlu onunla evlenmelidir anlamı üzerinden akraba evliliklerinin varlığına işaret eder.

#### 1.2.1.2. Tek Eşlilik ve Dulluk Hakkında

Türk aile hukuku içerisinde çok eşliliğin örneklerine rastlanmakla beraber yaygın olanın tek eşlilik olduğunu belirtmiştik. Bazı atasözlerinde çok eşli olmanın sakıncaları vurgulanarak geleneksel yapıya uygun olan tek eşliliğe dikkat çekilmek istenmiştir:

İki karılı bittin, iki analı süttten ölür.

Kadının biri âlâ, ikisi beladır.

Çok eşliliğe örnek olarak gösterilen “İlk avrat çarık, sonraki sarık” atasözü aynı evde yaşayan iki kadından bahsedebileceği gibi evin tüm yükünü çekmiş ilk eşin vefat etmesi sonucunda alınan ikinci eşin kadrinin bilinmesi anlamıyla da kullanılmaktadır. “Atın ölürse tay, karın ölürse kız al” atasözü ikinci fikri destekleyerek “karın ölürse” koşulu ile yeni bir kız alabileceği belirtilmiştir.

“Bir eve bir baca, bir kıza bir koca” atasözünde ise kastedilen sanılanın aksine bir kadının aynı anda iki kişiyle evlenmemesi gerektiği değildir. Çünkü Türk aile yapısında poliandri yani kadının birden fazla erkekle evli olması durumu gözükmemekle birlikte tarihi kaynaklarda örneğine de rastlanmamıştır. Bu sebeple bu atasözünü kadının yeniden evlenmemesi gerektiği anlamı üzerinden okuyabiliriz. Bunun bir sebebi boşanmanın Türk toplumunda yaygın olmaması iken diğeri dul kadının yeniden evlenmesinin toplum tarafından hoş karşılanmayacağı düşüncesidir. Dullukla ilgili olumsuz atasözleri de bu fikri destekler:

Alma avradın dulunu, yanında getirir kulunu.

Kız alsam ona yazık, dul alsam bana yazık.

Ergene var ergene, kaygısız bir yorgana.

Tarlayı düz al, kadını kız al.

Kız alırsan dersin “Sen bilirsin” dul alırsan dersin “Ben bilirim”

*Dîvânü Lugati 't-Türk'*te ise dulluk ile ilgili şöyle bir atasözüne rastlanır:

*Yavlak tillig beğden kerü, yalngus tul yeğ*

Kötü dilli kocadan, yalnız dul daha iyidir. (Kâşgarlı Mahmud, 2013, Cilt III, s. 133)

### 1.2.1.3 Anne Olarak Kadın

Türk atasözlerinde kadının geleneksel bir rol olan annelik üzerinden değerlendirildiği pek çok örneğe rastlanır. Ersöz'e göre atasözlerinde kadın anne kimliği ile saygı görmekte ve özellikle erkek çocuk doğurmasıyla da statüsü artmaktadır (Ersöz, 2010, s. 168). Üstelik anne olmak doğum gibi bir zorluğu aşmak anlamına geldiği için kadının gücünü artırır: “Doğuran avrat Azrail'i yenmiş.” Kadının anne olarak saygı görmesi değişmeyen bir sahiplik duygusunun varlığından emin olmakla da ilgilidir. Bu nedenle annenin sevgisinin gerçekliği ve değişmezliği vurgulanır:

Ağlarsa anam ağlar, gerisi yalan ağlar.

Ana gibi yar olmaz, Bağdat gibi diyar olmaz.

Ana yürekten yana.

“Ana, yiğidin kalkanıdır” atasözünde annenin koruyucu özelliği vurgulanmış, “Ananın bastığı yavru civciv incinmez” atasözünde ise merhameti ön plana çıkarılmıştır. Annenin çocuklarına ihtimam göstermesi “Analı kuzu, kınalı kuzu” atasözünde annesi sağ olan çocuğun bakımlı olacağı düşüncesiyle aktarılmıştır. Bunun yanında evlatlarına karşı hassas olan anne onların dertleriyle dertlenir ve onlar için endişelenir. Bu sebeple “Analık fenalık” ya da “Analık kara yamalık” tır.

Atasözlerinde anne ile kız birbirinin yoldaşı ve sırdaşı olarak resmedildiği gibi birbirlerine olan kırgınlıklarının da geçici olduğu anlatılmıştır:

Analı kızlı, sırları gizli.

Ana ile kız, helva ile koz.



Ana ile kız döğüşmüş, komşu da sahih sanmış.

Türk kültüründe kız çocuk evlenip evden ayrılacağı için emanet olarak görülmüştür. Kızın gideceği yerde mutlu olup olmayacağı ise muammadır. Annenin kızına gösterdiği ilginin kızın gelin gideceği yerde de devam edip etmeyeceği bilinmediğinden “Ana kızına taht kurmuş, baht kuramamış” ya da “Ana kızına taht kurar, kız bahtı kocadan arar” atasözleri söylenegelmiştir. Yine kız anne için kıymetliyen evlendikten sonra aynı değeri göremeyeceğine dair atasözleri vardır:

Ana besler hurmayla, el oğlu karşılar yarmayla.

Kadın kocasının çarığı, anasının sarığıdır.

Atasözleri genel itibariyle ataerkil yapıyı destekleyecek unsurlar barındırır da annenin çocuklar üzerinde babadan daha fazla söz sahibi olduğunu şu atasözünde görmek mümkündür:

Horoz ne kadar öterse ötsün, civciv tavuğun dıkdıkına bakar.

Türk atasözleri içerisinde anne ile ilgili en kıymetli olanı “Beşiği sallayan el dünyaya hükmeder” atasözüdür. Burada hem bir canlı dünyaya getirmenin kutsallığı hem de dünyayı yönetenlerin bir anne yönetiminden geçtiği vurgusu yapılmıştır.

#### 1.2.1.4. Karı-Koca İlişkilerinin Atasözlerine Yansıması

Atasözleri karı-koca ilişkisi bağlamında incelendiğinde erkeğin egemenliğinin pekiştiği, kadınsa sabır, vefa gibi iyi özellikleri barındırması karşılığında aile ilişkisinin bozulmayacağı mesajı verilmektedir. Örneğin “Gece yağar, gündüz açar, yıl düzgünlüğü; erkek söyler kadın susar ev düzgünlüğü” atasözünde evin huzuru kadının susup itaat etmesine bağlanmıştır. Evdeki erkek egemenliğini destekleyen bazı atasözleri erkeğin söz sahibi olabilmesi için kadının malına tamah etmemesi gerektiğine değinir:

Avrat malı, kapı mandalı.

Avradın malı eşeğin nalı.

Avrat malı başa tokmaktır.

Bu düşünce yapısı içinde kadın ne kadar çok çeyizle gelirse gelsin evin eksikliklerini erkek karşılar, böylelikle kadının malının kıymeti yoktur:

Kadının şamdanı altın olsa mumu dikecek erkektir.

Kadın malını yok sayan, değersiz bulan atasözlerine karşılık *Dîvânü Lugati't-Türk*'te kadının ne kadar malı varsa o kadar değer göreceğini anlatan bir atasözü vardır:

*Yüfuslüğ kelin, küdheğü yafaş bolur*

Armağanlı gelin güveyi yumuşak huylu bulur. (Kâşgarlı Mahmud, 2013, Cilt III, s. 12)

Türkçe atasözlerinde karı-koca arasındaki ilişkide kadın idare edici bir rol üstlenmiştir. “Kocana göre bağla başını, harcına göre pişir aşını” atasözünde kadının kocasını tanıyıp onun karakteri ve davranışlarına göre evde idare sağlaması öğütlenir. Erkeğin kadının idaresinde olduğu ve hatta kadının eşini şekillendirmede söz sahibi olduğu ise şu atasözlerinde anlatılmaktadır:

Kadın kocasını isterse vezir, isterse rezil eder.

Kadının kurnazı çocuğu kocasına baktırır

Buna karşın kocanın da kadının durumunu belirlemede etkin olduğu “Kadını yeşil yaprak eden de kocası, kara toprak eden de kocası” atasözünde belirtilmiştir. Karı-koca arasındaki ilişki mahremdir; bu nedenle “Çocuk seversen beşikte, koca seversen döşekte” uyarısıyla karşılaşılır. Karı-koca ilişkisinin mahremiyeti ve araya girmek, müdahalede bulunmak gibi davranışların hoş karşılanmadığını belirten atasözleri de mevcuttur:

Karı koca ipek, ara yere giren köpek.

Karı koca arasına şeytan bile giremez.

Karı-koca bir sözle yakın, bir sözle uzaktır.

Karı-koca arasına girilmemesi uyarısı eşler arasındaki anlaşmazlıkları yine eşlerin çözeceğine, müdahale halinde sorunun büyüyeceğine işaret etmektedir.<sup>9</sup>

<sup>9</sup> Özbek atasözlerinde karı-koca arasındaki çatışmanın çabuk çözüleceğine dair anlamlı bir atasözü bulunmaktadır: “Karı-kocanın kavgası tülbentin kuruması gibidir.” Bkz. Gümüş, M., Yoldaşev, İ. (1995). Özbek Atasözleri. Ankara: Engin Yayınları.

Atasözlerinde karı-koca arasındaki bağı kuvvetli olması gerektiği kadının kocasını ya da kocanın karısını sahiplendiği örneklerle belirtilmiştir. Kadının asıl evinin koca evi olduğu, babanın ya da evladın geçici, kalıcı olanıysa koca olduğu düşüncesi içeren pek çok atasözüne rastlamak mümkündür:

Baba vergisi görümlük, koca vergisi doyumluk.

– A kız ağan ne çirkin!

– Babamın evinde o da yok idi.

Bir koca yedi oğula bedeldir.

Ayı idi mayı idi kocam idi ya; çalı idi çırpı idi evim idi ya.

Erim er olsun da yerim çalı gibi olsun.

Ağa başlı kardeşim olacağına, ağır başlı kocam olsun.

Ayı idi mayı idi kocam idi ya; çalı idi çırpı idi evim idi ya

Baba, evlat, oğul ekmeği zindan ekmeği, koca, er ekmeği meydan ekmeği.

Ersöz'e göre kadının baba evi yerine koca evini tercih ettiği bu atasözleri onların hayata karşı tek başına mücadele edemeyeceği, toplumsal bir statü elde edebilmek için erkeğe ihtiyaç duyduğu gibi anlamlar barındırmaktadır (Ersöz, 2010, s. 172). Oysa bunun aksini anlatan atasözlerimiz de mevcuttur: "Ata evi meydan evi, er evi zindan evi." Birbirine birebir karşıt olan atasözü örneklerinin varlığı bizlere bir durumu tek taraf ve benzer örneklerle ele almamak gerektiğini göstermektedir. Ayrıca genel kanının aksine kadının erkeğin vazgeçilmezi olduğu, ondan kuvvet aldığı, yeri geldiğinde kendi annesinden bile üstün gördüğünü anlatan atasözlerine rastlamak da mümkündür:

Aslan dışisine bakar da kuvvet alır.

Kadın, kardeşten yakın.

Karımın buyurduğu başa, anamınki taşa.

Anamın düşündüğü düşman başına, karımın düşündüğü benim başıma.

Ana yılan, sözü yalan, karı çiçek, sözü gerçek.

Adama sormuşlar nerelisin, demiş daha evlenmedim.

Kadının evin hem hanımı hem halayığı olduğunu ifade eden düşünce yapısı içinde kadının hasta olup işlerin yarım kalması ya da evin erkeğine yüklenmesinden korkulmuştur:

Karı hasta olacağına ben olayım, ben öleceğime karı ölsün.

Kadının ev içi yaşamla alakadar olması gerekliliği yanında eve hapsedilme ya da evle sınırlandırılma gibi bir durumda bırakılmaması gerektiği “Kadınla tavuk bağlanmaz” atasözünde karşılığını bulmuştur.

Boşanmaya Türk toplumunda çok sık rastlanmadığını belirtmiştik. Boşanma ile ilgili atasözlerinin azlığı bunu kanıtlar niteliktedir. Ayrıca boşanmaya karar verildikten sonra bundan cayılmaması gerektiği de boşanmadan önce iyice düşünülmesi fikrini destekler:

Ev, mülk satan, karı boşayan kıyamete kadar unutmaz.

Avratı boşayan topuğuna bakmaz.

Boşanıp kocana varma, sevişip dostuna varma.

#### 1.2.1.5. Atasözlerinde İdeal Ev Kadını

Türk atasözlerinde ev hayatı içerisinde kadının nasıl olması gerektiği üzerine pek çok örnekle karşılaşmaktayız. Öncelikle her ailenin kapalı bir sistem içerisinde özel bir yaşamı olduğunu unutmamak gerekir. Atasözlerinde ailenin ve evin mahremiyeti vurgulanırken aile içi bireylerin ev içindeki durumu dışarı taşımaması gerektiği uyarısıyla bir özel hayat sınırı çizilmiştir:

Evceğizim evceğizim, saklar benim halceğizim.

Kol kırılır yen içinde baş yarılır börk içinde.

Bu sınır içerisinde kadın evi var eden, düzeni sağlayıp ona ruh veren konumdadır:

Yuvayı dişi kuş yapar.

Kadınsız hane kuşsuz kafese benzer.

Avrat düzdüğü evi Tanrı yıkmaz, avrat yıktığı evi Tanrı yapmaz.

Evi ev eden avrat, yurdu şen eden devlet.

Türk kültüründe kadının iktisadi konularda da söz sahibi olduğunu belirtmiştik. “Erkek sel, kadın göl” atasözünde erkeğin harcama yaparken düşünmediği kadınınsa ev idaresinde bütçeyi dengede tutup toparlayan kişi olduğu anlatılmaktadır. Bunun yanında iyi kadın ve kötü kadın kriteri yine ev yapma, ya da elindeki değerlendirme, kötüyü iyi edebilme özellikleriyle ortaya konmuştur:

Avrat var, arpa unundan aş yapar; avrat var buğday unundan keş yapar.

Avrat var arpa unundan aş eder, avrat var baklavayı taş eder.

Avrat var ev yapar, avrat var ev yıkar.

Eti ciğer eden de avrat, ciğeri et eden de.

Dede Korkut'ta dört kadın tipinden bahsedilmektedir. Bunlardan biri ev işlerinde ve konuk ağırlamada maharetli olup bu özellikleri sebebiyle yüceltilirken diğer kadın tipleri ev işinden anlamayan, tembel ve doyumsuz olarak betimlenmiştir. Dede Korkut'taki ideal kadın tipi şöyle tarif edilmiştir:

“Evin dayağı odur ki, yazıdan yabandan eve bir udlu konuk gelse, er adam evde olmasa, o onu yedirir, içirir, ağırlar, azizler gönderir. O Ayşe, Fatma soyudur, hânım, onun bebekleri bitsin, ocağına bunun gibi avrat gelsin.” (Gökyay, 2014, s. 30). Konuğu yedirip içiren, saygıda kusur etmeyen kadın evin dayağı yani evi ayakta tutan kişi olarak övülürken, sabah geç kalkan, yemek yapmayan, düzensiz kadından uzak durulması tembihlenmiştir. Atasözleri de bu düşünceyle paralellik gösterir:

Her kadın evinin hem hanımı hem halayığıdır.

Erkeğin iyisi eşeğinden, kadının iyisi eşliğinden bellidir.

Kadın eli kaşık sapında kabarır.

İyi adam eşeğinden, iyi karı döşeğinden belli olur.

Kör bıçak ele yavuz, iş bilmeyen avrat dile yavuz.

Buyurmadan tutan evlat, gün doğmadan kalkan avrat, deh demeden yürüyen at.

### 1.2.2. Atasözlerinin Cinsiyet Bağlamında Değerlendirilmesi

Türk atasözlerinde kız ve erkek çocukla ilgili hem olumlu hem de olumsuz atasözlerine rastlanır. “Gelin eşikte oğlan beşikte” atasözünden hareketle kadından evlenir evlenmez erkek çocuk beklendiğini söylemek mümkündür. Bunun yanında bazı atasözlerinde erkek evlat sahibi olmanın önemi kuvvetli bir şekilde vurgulanır:

Oğlan olsun deli olsun, ekmek olsun kuru olsun.

Her buluttan yağmur yağmaz, her karıdan oğlan doğmaz.

Avrat lâzım kalçalı, oğlan doğursun aslan pençeli.

Bazı atasözlerinde ise oğlan doğuran kadınla kız doğuran kadın karşılaştırılır:

Oğlan doğuran övünsün, kız doğuran dövünsün.

Oğlan anası raf elması, kız anası ahır danası.

Kız olan evde tütün tüter mi, yedi kız bir oğlan eder mi?

Buna karşılık kız evladın bir anne için önemini vurgulayan atasözleri de vardır. “Bir anaya bir kız, bir kafaya bir göz” atasözünde gözün insan için önemi neyse kız evladın da anne için değerinin o olduğu anlatılmak istenmiştir. Yine “Doğan anası olma, doğuran anası ol” atasözünde erkek evlat sahibi değil kız evlat sahibi olmanın önemi üzerinde durulmuştur. “Erkek arslan arslan da kadın arslan arslan değil mi” atasözünün ise Özbeklerde kız çocuk sahibi babaya söylendiğine dair bir örnek görürüz:

*Xatinim qız tuydi deb öpkälämä:*

*Şerniñ erkägi häm şer, uryaçisi häm şer.*

Karım kız doğurdu diye kızma.

Arslanın erkeği de arslan, dişisi de arslan. (Özcan, 2009, s. 70)

Atasözlerini cinsiyet bağlamında değerlendirdiğimizde karşılaştığımız bir diğer yapı ise “annesinin kızı, babasının oğlu” fikrinden hareketle kızın anneyi oğlanınsa babayı rol model aldığına dair genellemedir:

Anadan gören inci dizer; babadan gören sofraya yazar.

Oğlan atadan öğrenir sofraya açmayı, kız anadan öğrenir biçki biçmeyi.

Anasına bak kızını al, kenarına bak bezini al.

Ananın bahtı kızına.

### 1.2.3. Akrabalık İlişkileri Bağlamında Kadın

Türk kültüründe anne-baba-çocuk üçgenindeki çekirdek aile yapısını aktaran atasözlerinden bahsettik. Bunların yanında kayınvalide, elti, görümce gibi evlilikten sonra oluşan akrabalık ilişkilerine dair de pek çok örnekle karşılaşırız. Kadının evlendikten sonra kayınvalide ve kayınpederini kendi anne babasından ayırmaması gerektiği “Dört atanın dördü de hak” atasözüyle vurgulansa da kayınvalide ve gelin arasındaki ilişki atasözlerine olumsuz olarak yansımıştır:

Kaynana pamuk ipliği olup raftan düşse gelinin başını yarar.

Kaynana öcü, oğlu cici.

Üveye etme, özünde bulursun; geline etme, kızında bulursun.

Gelin bildiğini işler, kaynana dudağını dişler.

Gelinin dini yok, kaynananın imanı.

Kaynananın iyisi, kırk arşından kuyusu.

Kaynana dinsiz, gelin dilsiz olur.

Tüm bu örneklerle rağmen kayınvalidenin gelin için bir dayanak olduğunu söyleyen atasözlerine de rastlamak mümkündür:

Kaynana gelinin altın duvağı.

Kaynanasız gelin, tasmaşız nalın.

Atasözlerinde kaynana kadar olmasa da görümce ve eltiler arasındaki ilişkiler de olumsuz olarak ele alınmıştır:

Elti eltiden kaçır, görümceler bayrak açar.

Elti eltiye eş olmaz, arpa unundan aş olmaz.

Kuma gemisi yürümüş, elti gemisi yürümemiş.

Evlilik geleneğinde yengenin kılavuzluk ya da arabulucuk görevleri vardır. “Ahmak gelin yengeyi halayığı sanır” atasözünde ise yengenin yardımını hizmet olarak gören gelin eleştirilmiştir.

#### 1.2.4. Kadınlarla İlgili Genel Yargılar İçeren Atasözleri

##### 1.2.4.1. Namus Temelli Kadın Anlayışı

Türk düşüncesinde kadının bir ahlak simgesi olduğuna değinmiştik. Türklere ait ilk kaynaklardan itibaren kadına bir kutsiyet atfedilmiş ve kadın ahlak ve namus kavramıyla bütünleşmiştir. Atasözlerinde kadının iffetini koruması gerektiği üzerine çokça vurgu yapılmıştır:

Bey beyliğini verir, kız kızlığını vermez.

Avradı ar zapt eder, er zapt etmez.

“Tarlayı taşlı yerden, kızı kardaşlı yerden” atasözünde kızın erkek kardeşlerinin olması namusunu onların koruduğu anlamı taşıdığı için tercih edilmiştir. “Avradı eri saklar, peyniri deri” atasözünde de yine kadının namusunu erkeğin koruduğuna değinilmiştir. Ortada zina gibi gayri ahlaki bir durum varsa bunun müsebbibi kadın görülmüştür:

Dişi köpek kuyruğunu sallamayınca erkek köpek ardına düşmez.

Dişi yalanmazsa erkek dolanmaz.

Çünkü bu durum “Erkeğin eli karası, kadının yüzü karası” olarak görülmüştür.

##### 1.2.4.2. At ve Kadın

Binlerce yıllık Türk tarihinde başlangıçtan itibaren Türklerin vazgeçilmezi olan üç unsur karşımıza çıkmaktadır: at, kadın ve silah. Türkler için bu üç unsur da kutsaldır ve bu yüzden şöyle bir atasözü söylenegelmiştir: “At, avrat, kılıç emanet edilmez.” Atasözleri içerisinde özellikle atın ve kadının aynı bağlam içerisinde kullanıldığını görürüz:

At beslenirken, kız istenirken.

At ile avrat yiğidin bahtına.



At kudümü, yurt kudümü, avrat kudümü.

Atta, avratta uğur vardır.

Atına, avradına, silahına güveni olmayanın vay haline.

Atın dorusunu al, kızın delidolusunu.

Atın erkeği, sözün dişisi yarar.

Atın iyisini genç, kadının iyisini ihtiyar alır.

Atın iyisi alayda, kızın iyisi halayda belli olur.

Atın ölürse tay, karın ölürse kız al.

At ile avradın yediği sayılmaz.

At ile avrat yiğidin bahtıdır.

Avrat, at, bağ sahibini hep genç ister.

At sahibini bulamayınca üstündekini çul sanır; avrat erini bulamayınca kapısında kul sanır.

Yaman komşu, yaman avrat, yaman at; birinden göç, birin boşa, birin sat.

Buyurmadan tutan evlat, gün doğmadan kalkan avrat, deh demeden yürüyen at.

Avrat attır, gemini boş tutma.

#### 1.2.4.3. Korkulacak Bir Varlık Olarak Kadın

Kadın hakkında olumsuz düşünce içeren atasözlerinin bir kısmı kadından çekinilmesi hatta korkulması gerektiğini salık verir. Bir şeyden korkmak onu dikkate değer bulmaktır. Bu da kadının ezilen bir konumdan çıkarak korku temelli bir hakimiyet sağladığını bizlere göstermektedir:

Karıdan korkmayan yanılır.

Ateşle oynama elini yakar, avratla oynama ömrünü yakar.

Alma uzun saçlıının ahını, gökten indirir şahini.

Kadına söz duyurabilmek için güleç zamanını beklemeli.

Kadının fendi erkeği yendi.

Kadının şerri, şeytanın şerrine eşittir.

Kadın şeytana pabucunu ters giydirir.

Avradın yıkmadığı ev bin yıl dikili kalır.

Kan kancıktan çıkar.

#### 1.2.4.4. Şiddet, Alay, Hakaret İçeren Atasözleri

Türkçede kadına akılsızlık, hasetlik, aç gözlülük, beceriksizlik, giyime kuşama düşkünlük gibi birçok kötü özellik yüklenerek oluşturan atasözleri vardır. Bunlardan bazıları hakaret içerirken bazıları da alay etme maksadıyla söylenmiştir:

Kadınların işi, tavukların eşinmesine benzer.

Kadının yüklediği göç şuraya varmaz.

Keseye kadın eli girerse bereketi gider.

Kadın kısmının saçı uzun, akli kısa olur.

At ile avrada inan olmaz.

Avrattan vefa, zehirden şifa.

Bal arıdan, kavga karıdan çıkar.

Kadının bildiğini garip de bilir.

Kadının ihtiyarlığı çalar saate benzer.

Erkeğin şeytanı kadın.

Kadının sofusu, şeytanın maskarası.

Kadının zoru diline kuvvet.

Karının bir akli, erkeğin dokuz akli vardır.

Avrat gibi düşman olmaz, güler bildirmez, köpek gibi dost olmaz, ulur bildirmez.

At binenin, kılıç kuşananın, kadın kullananın, kedi köpek doyuranındır.

Altın başlı kadından cılız başlı erkek daha iyi.

Kadınlarla ilgili olumsuz yargı içeren atasözlerinde kadının sır tutamaması hakkında birden çok örneğe rastlanır:

Kadına, çocuğa, sarhoşa sırrını açma.

Arı sırrı, karı sırrı.

Kadını sırdaş eden esrara tellal aramaz.

Kadının gezmeye ve eğlenceye düşkünlüğünü vurgulayan atasözlerinin yanında giyime olan düşkünlüğü ve masraflı olması hakkında örnekler de vardır:

Ana gezer, kız gezer; bu çeyizi kim düzer?

Gökyüzünde düğün var deseler, kadınlar merdiven kurmaya kalkar.

Bir ev donanır, bir kız donanmaz.

Avrat kıtlık bilmez, çoban yokluk bilmez.

Kadının gırtlığı olmaz.

Bunların yanında kadına şiddet uygulanmasını salık veren, bunu bir doğallık içerisinde anlatan atasözlerine de rastlanır:

Kızını dövmeyen dizini döver.

Babanın, kocanın, hocanın vurduğu yerden güller biter.

Kadının karnından sıpayı, sırtından sopayı eksik etme.

Bu görüşlerin tersini savunan, şiddeti aşağılayan atasözlerimiz de vardır:

Aslan bile kadına dokunmaz.

Karı dövenle odun yaranın yanında durulmaz.

Ne yazık ki Kutadgu Bilig'i de bu alt başlık altında ele almak durumundayız. Kutadgu Bilig'de kadın genel olarak denetlenmesi, muhafaza edilmesi ve sakınılması gereken kötü özellikli bir varlık olarak karşımıza çıkmaktadır.<sup>10</sup>

*Aya oldaş erdeş söz aydım kese*

<sup>10</sup> Yusuf Has Hacıp (2008). Kutadgu Bilig. (R. R. Arat, Çev.) İstanbul: Kabcacı Yayınevi.

*bu kız togmasa yig tirig turmasa*

Ey dost arkadaş, sana kesin bir söz söyleyeyim;

bu kızlar doğmasa doğarsa da yaşamasa daha iyi olur. (4511)

*Kalı togsa yigrek anga yir koyı*

*evi bolsa koşnı ölügler toyı*

Eğer dünyaya gelirse onun yerinin toprağın altı

veya evinin mezara komşu olması daha hayırlıdır. (4512)

*Tişig katma erke yigü içgüde*

*kalı katting erse keçer keçgüde*

Yemekte içmekte kadınları erkeklere katma;

eğer katarsan ölçüyü kaçırlar. (4517)

*Tişig idma evde öngin çıkgalı*

*kalı çıkısa yitrür könilik yolu*

Kadını evden dışarı bırakma;

eğer çıkarsa doğru yoldan şaşar. (4518)

*Tişi aslı et ol küdezgü etig*

*yıdır et küdezmese bolmaz itig*

Kadının aslı ettir, eti korumalı;

gözetmezsen et kokar, bunun çaresi yoktur. (4519)

*Agır tut tisig sen negü kolsa bir*

*eving kapğı bekle yırak tutğı er*

Kadına saygı göster, ne isterse ver;

evin kapısını kilitle ve eve erkek sokma. (4520)

*Vefa yok bularda ozadın berü*

*Közi kanca baksa bu köngli naru*

Bunlarda öteden beri vefa yoktur;

gözleri nereye bakarsa gönülleri oraya akar. (4521)

*Cefa birle önmiş igidmiş yıgaç*

*yimişi agu ol angar bolma aç*

Onlar zahmetle süren ve yetişen bir ağaca benzer;

meyvesi zehirdir, ona karşı iştah ve ihtiras besleme. (4522)

*Nece ming azıglıg eren erkeki*

*tişilerde ötrü özi boldı yir*

Nice binlerce kudretli ve erlerin eri erkek,

kadınlar yüzünden mahvolup gitmiştir. (4523)

*Negü teg küdezgü olarıg tutup*

*küdezigli tengri küdezsü utup*

Onları nasıl zapt ve rapt altına alabilirsin;

meğer ki, her şeyi koruyan Tanrı onlarla başa çıksın. (4526)

Kutadgu Bilig'e göre kadın vefasız, sözüne güven olmayan, aldatıcı bir varlıktır. Kadına karşı tedbirli olunması tavsiyesi altında bir korku barındırır. Öyle ki kimse baş edemeyeceği için Tanrı'ya havale edilmiştir. Eski Türk kültüründe kadın ışık ya da nur

olarak resmedilip kutsallaştırılırken İslamiyet sonrası yazılan ilk eserde korkulması ve korunması gereken bir varlığa dönüşmesinin sebebini İslam'ın kadını aşağı gördüğü gibi bir genellemeyle okumamız yanlış olacaktır. Yusuf Has Hacib'in söylemleri İslamiyet'ten önceki Arap ve Fars kültüründen etkilendiği gibi Türköne, Hacib'in Budist ve Maniheist kültürden etkilendiğini de söyler. Çünkü o dönemin Müslüman Türk aydınları eskiden yerleşmiş Budist ve Maniheist şehirli ailelerin çocuklarıdır (Türköne 1995, s. 193).

Tüm bu incelemeler sonucu Türk atasözlerinde kadın hakkında olumsuz pek çok örnek bulunmasına rağmen az olmakla beraber olumlu örneklerin de görmezden gelinmemesi gerekmektedir. Bir konu hakkında birbirine zıt örneklerin görülmesi atasözlerinin toplum yapısı, coğrafya ya da ekonomik şartlara göre değişiklik gösterdiğinin, kesin bir yargı içermediğinin kanıtıdır. Ayrıca atasözleri sözlü edebiyat ürünleri olması sebebiyle tarihi bir gerçeklik taşımak mecburiyetinde değildir. Örneğin kadınlarla ilgili atasözleri genellikle aile hayatı ya da akrabalık ilişkileri yönünden zengin olmakla beraber kadının savaşçı ya da kahraman özelliklerine değinen atasözlerinin olmaması şaşırtıcıdır. İslam öncesi Türk devletlerinde kadın ata binen, ok kullanan, gerektiğinde savaşan bir alp tipi olarak karşımıza çıkar. Oysa atasözlerinde kadınların bu özelliklerine atıf yoktur. Yalnızca kadının da cesur olabileceği anlamına gelen “Erkek arslan arslan da dişi arslan arslan değil mi?” atasözü ve *Dîvânü Lugati't-Türk*'te geçen “Kız birle küreşme, kısrak birle yarışma” yani “Kızla güreş tutma, çünkü kızlar kuvvetli olup seni yenebilir” (Kâşgarlı Mahmud, 2013, Cilt I, s. 474) anlamına gelen atasözlerinde kadının fiziksel gücü ve cesareti üzerinde durulmuştur. Bunların dışında erkeğiyle savaşa giden, bozkırda at koşturan kadın tipi atasözlerine yansımamış, ya da sözlü aktarım içerisinde kaybolmuştur.

## 2. BÖLÜM

### MOĞOL KÜLTÜRÜNDE VE ATASÖZLERİNDE KADIN

#### 2.1. MOĞOL KÜLTÜRÜNDE KADIN

Göçebe kültürün en güçlü temsilcilerinden biri olan Moğollar, XII. yüzyılın sonlarında Cengiz Han'ın önderliğinde toparlanmıştır. Moğolların siyasi başarıları, fethettikleri ülkeler, savaş yöntemleri çok konuşulmuş; ancak sosyal yaşamları ve bu bağlamda kadının konumu hakkında çok fazla çalışma yapılmamıştır. Moğol kültüründe kadının genel olarak ele alındığı bu bölümde kadının toplum içindeki, aile içindeki ve devlet yönetimindeki konumları değerlendirilmiştir.

Moğollarda siyasi ve sosyal hayatta kadının erkekle çoğu zaman yan yana olduğunu ve birbirlerinden olumlu olarak etkilendiklerini görürüz. Moğol kültüründe kadın ve erkek arasında kendiliğinden meydana gelmiş birçok denge unsuruna rastlamak mümkündür. Örneğin Moğol inanışına göre erkekler dağlara benzetilir ve bu şekilde anılırken, kadınlar da bereketi simgeleyen nehirlerle, göllere benzetiliyordu. Burada kadın ile erkeğin birbirini tamamlayan ve birbirine aynı ölçüde ihtiyaç duyan bir dengenin unsurları olduğu gerçeğiyle karşılaşırız: “Dağlar yeryüzünün kemikleri; erildiler ve en yüksek dağ her zaman han unvanına sahipti. Asla kurumayan nehirler ve göllere hatun, yani kraliçe denirdi.” (Weatherford, 2016, s. 40).

Moğol toplumunda kadın büyük önem taşıyordu. Göçebe hayat şartları kadını toplumun vazgeçilmez bir unsuru hâline getiriyordu. Bu sebeple kadınların dışlanmasını olanaksız kılıyordu. Anneyi yaşamın ilk öğreticisi olarak gören Moğol düşünce sistemi Cengiz Han ve oğullarının kurdukları devletlerde kadının önemine işaret etmektedir (Alan ve Kemaloğlu, 2016, s. 59). Moğollar fethettikleri her bölgede kadınlara olan davranışlarıyla diğer birçok milletten ayrılmış, birçok coğrafyada en çok konuşulan özelliklerinden biri kadınları önemli bir statüde görmeleri olmuştur. Beyanî, Moğol Dönemi İran'ındaki kadından bahsederken şöyle demektedir: “Moğol çağında her derecedeki, toplumun her tabakasındaki kadının konumu ve önemi başka hiçbir

dönemdekiyle karşılaştırılmaz; bu devreyi istisnai ve özel kabul etmek gerekir dersek, belki hiç de abartılı olmayacaktır.” (Beyânî, 2015, s. 69)

### 2.1.1. Aile İçinde Kadın

Moğol kültüründe insanın birey olarak yaşayamayacağı, bir aileye sahip olması gerektiği düşüncesi kuvvetli bir şekilde karşımıza çıkar. Birlikte yaşama kültürünün çekirdeğini oluşturan aile, toplumdaki birlik ve bütünlüğün temellerini atan kutsal bir kurum olarak kabul edilir.

Ailenin içindeki en önemli görev ve en büyük sorumluluk kadınındır. Kadın evdeki düzeni sağlamanın yanında, dışarıdaki zorlu bozkır yaşamına karşı evini koruma görevini de üstlenmiştir. Cüveynî kadınların kocalarının yokluğunda sadece evin düzeniyle uğraşmadıklarını, gerektiğinde evlerini de savunduklarını ifade etmiştir (Cüveynî, 2013, s. 89).

Ayrıca mali konularda kadınların erkeklerden çok daha becerikli olduğu da görülmektedir. Para, takas ve ticaretle ilgili tüm meseleler evli kadının idaresindeydi. Kaydedilmiş ilk gözlemlere göre Moğol erkekleri parayı ve ticaret işlerini idare etme konusunda isteksizdiler (Weatherford, 2016, s. 49). Beyânî de özellikle Moğol idaresinin olduğu ilk dönemlerde, aşiret toplumunun iktisadi çarklarının döndürülmesinde kadınların, erkeklerden daha önemli ve üstün bir rol üstlendiklerini ifade eder (Beyânî, 2015, s. 39).

Türklerde var olan “Yuvayı dışı kuş yapar” atasözü Moğollarda *Ailin ezegtei geriinhe galıg mandag* yani “Kadın evin ateşini korur” şeklinde karşımıza çıkmaktadır. Kadının evin ateşini koruması ona bir sorumluluk yüklemektedir. Bu sorumluluğun yalnız dış dünyaya karşı değil evdeki cinsel yaşama kadar uzanan geniş bir yelpazede etkileri vardır. Weatherford kadının cinsel rolünü şu şekilde ifade etmektedir: “Cinsel konularda Moğol kadınları daha fazla kontrole sahipti. Moğol erkekleri evlilikte cinsel anlamda utangaç olarak nitelendirilirdi ve kadının görevlerinden biri de kocasını kendi rolüne ikna etmektir.” (Weatherford, 2016, s. 49).



### 2.1.1.1. Evlilik

Aile kurmanın ilk basamağı olan evlilik ve düğün merasimine baktığımızda ise çiftlerin birbirlerine sıkı sıkıya bağlanmasının öncelendiğini görürüz. *Moğolların Gizli Tarihçesi*'nde geçen gırtlak yeme geleneği bunun en güzel örneklerinden biridir. “Genç çiftin evlendikleri günden başlayarak üç gün koyunun boyun ve gırtlak etini yemesi geleneği Moğollar arasında bugüne kadar gelmiştir. Boyun ve gırtlak kemikleri çok sıkı kenetlenmiş olduğu için evlenecek çiftlerin de bu ölçüde birbirlerine kenetlenmeleri temenni edilmiştir.” (Kaya, 2011, s. 116). Moğollarda çiftlerin birbirine kenetlenmesi en başta kadının yararınadır. Moğol gelinleri uzak kabilelerden seçildikleri için ailelerinden uzakta yaşamaktaydılar ve tek varlıkları kocalarıydı. Gelinlerin uzak bölgelerden seçilmesinin başlıca sebebi diğer kabilelerle evlilik yoluyla bir bağ kurulması olduğu gibi, akraba evliliklerinden meydana gelen neslin zayıf karakterde olacağına inanılmasıdır. Şirin Beyânî de bunu destekleyecek şekilde XI. ve XII. yüzyıllarda Moğollarda aile kurma hususunda özel bir durumun görüldüğünü ifade eder: “Baba tarafından akraba kabileler arasında evlilik gerçekleşmiyordu; oğulların, kadınlarını mutlaka yabancı bir kabilede seçmeleri gerekiyordu ve eş bulmak için çoğunlukla uzak bölgelere gidiyorlardı.” (Beyânî, 2015, s. 27). Temuçin'in babası Yesügey de oğluna eş bulmak için uzun bir yolculuğa çıkmış ve oğlunu Hongiradlardan<sup>11</sup> Börte ile nişanlamıştır.

Moğollarda, Türklerin de kadim bir geleneği olan beşik kertmesi adeti vardır. Beşik kertmesi, *öndgün süi* yani “Henüz doğmamış çocukların evlenmesi için aileler arasında yapılan nişan” anlamına gelmektedir. Bu adet XX. yüzyıla kadar yaygın bir biçimde devam etmekteydi (Gül, 2017, s. 179). Moğollarda doğmamış çocukları nişanlama adetinin yanında, ölmüş çocukları birbiriyle evlendirme geleneği de vardır. Marco Polo seyahatnamesine konuyla ilgili şunları kaydeder: “Bir kişinin bir oğlu ölmüşse ve bir başka kişinin de kızı ölmüşse, bu iki çocuk uzun yıllar önce ölmüş olsalar bile bu ölmüş oğlanla kızı birbirleriyle evlendirebilme geleneği vardır. Bir kâğıt üzerine uşakları gösteren insan resimleri, at ve diğer hayvanların resimlerini, giysi, para ve ev gereçleri resimleri yaparlar ve bunları evlilik antlaşmasıyla birlikte aevlere atarlar ve böylece çıkan dumanın öbür dünyadaki çocuklarına ulaşacağına ve onların yasal olarak karı-

<sup>11</sup> Hongiradlar büyük Moğol kabilelerinden biriydi ve Hulun Gölü yakınları ile Halkha Nehri civarında yerleşmişlerdi.

koca olacaklarına inanırlar. Bu törenden sonra kızın ve oğlanın aileleri sanki yaşamakta olan çocuklarını evlendirmişlercesine birbirlerine yakınlaşırlar.” (Polo, 2015, s. 61). Bu gelenek aynı zamanda yapay bir dünürlük de sağlamış olur. Beyânî de bu geleneği örnek göstererek evliliğin mühim ve vazgeçilmez bir husus olduğunu vurgular (Beyânî, 2015, s. 32).

Moğollarda çeyiz vermek evlilik geleneği içinde önemli bir yere sahiptir. Bu çeyiz yalnız birtakım eşyadan oluşmaz, gelinin maddi durumuna göre binek hayvanı, köle ya da hizmetçi de çeyiz olarak verilebilir. Ekrem Kalan, çeyizin kıza verilen miras payı olduğunu belirtirken erkek evladın baba ocağında kalarak babasının malını mülkünü miras olarak aldığını bu sebeple de kıza düşen hakkın gelin giderken belli miktarda eşya, binek hayvanı, mal verilerek özel yolla yapılan bir miras paylaşımı olduğunu vurgular (Kalan, 2013, s. 378).

Evlilik başlığı altında incelememiz gereken bir diğer konuysa, evlilik yoluyla akraba olan, yani kan bağı taşımayan kişiler arasındaki evliliktir. Moğollar, dul kadının ölen kocasının kardeşlerinden biriyle ya da çocuğun kendisinden olmaması şartıyla oğullarından biriyle yeniden evlendirilmesi olan *yengelik* geleneğini uyguluyordu. Bunun amacı, Yahudilerde olduğu gibi soyun devamını sağlamak değil, gökte “sanki yaşayanlar arasında” olunduğu için, yeni kocanın kadını eski kocasıyla yeniden kavuşacağı gelecekteki hayatı için korumasıydı. (Roux, 2001, s. 298)

Cengiz Yasaları’nda konuyla ilgili şöyle bir madde vardır: “Babasının ölümünden sonra, anası bir yana, karılarının ne olacağı oğulun tasarrufuna bırakılmıştır ve isterse onlarla evlenir veya başkalarıyla onları evlendirebilir.” (Bademci, 2016, s. 131). Marco Polo da bu geleneğe şahitlik etmiş, baba ölünce oğlun öz anası dışında babasının dul kalan tüm eşlerini alabileceğini söylemiştir (Polo, 2015, s. 58). Yine İlhanlılar dönemine ait izlenimlerini aktaran Beyânî erkeklerin anne, öz kız kardeş, kız ve gelin müstesna olmak üzere tüm dul akrabalar ile evlenebileceklerini belirtmiştir (Beyânî, 2015, s. 31).

Moğollarda ölen kişinin eşiyile evlenmek onun yerine geçmek anlamına geliyordu. Kalan, bunun sebebini şöyle belirtiyor: “Eski Moğollarda doğa koşulları, savaş ve konar-göçer hayat tarzı gibi birçok nedenlerden dolayı nüfus artışı çok yavaştı. ‘Erksiz kadın, bekçisiz at’ misali doğum yaşında olan genç kadınların dul kalması nüfus artışını olumsuz etkilediği için onların kabile içerisindeki kardeşlerle

evlendirilmesi nüfusun artışı ve soy kökünün korunması açısından önemli olup, bir yandan mal mülk ve insani gücü başkasına kaybetmemek gibi avantajları bulunmaktadır.” (Kalan, 2013, s. 38).

Eski Moğol geleneğine göre kız evlendikten sonra bir daha baba evine dönmüyordu (Kalan, 2013, s. 377). Ancak Moğollardaki “Paranın kötüsü sahibine, kadının kötüsü baba evine” atasözü bu durumun genel olmadığını ya da zamanla değiştiğini göstermektedir. Moğolların eski kabile geleneklerinde boşanmaya çok sık rastlanmaz. Beyânî İlhanlılar döneminde yani İslamiyet’e geçtikten sonra boşanmanın uygulandığını belirtir (Beyânî, 2015, s. 38). Moğollarda geleneksel evliliklerde boşanmanın söz konusu olmayacağını aktaran Bülent Gül, bunu bir atasözü ile açıklar: *Harid ögsön ber, hadand harvasan sum* “Yabancıya verdiğin gelin, kayaya attığın ok gibidir.” Bu söz yabancıya verilen gelinin geri dönmeyeceğini anlatmaktadır (Gül, 2017, s. 177).

Tarih kaynaklarında Moğollarda boşanmaya örnek olarak, Cengiz Han’ın gördüğü bir rüya neticesinde eşinden ayrılması verilir. “Bir gece kadının yanında uyumakta olan Cengiz Han, kendisini büyük korku içerisinde bırakan bir kabus gördü. Uyandığında karısına kendisinden her zaman memnun olduğunu, ancak gördüğü rüyada Tengri’nin onu bir başkasına vermesini emrettiğini söyledi.” (Roux, 2001, s. 123). Olay neticesinde Cengiz Han eşi İbaha’yı o gece nöbet tutan Curçedai’ye hediye etmiştir. *Moğolların Gizli Tarihi*’nde ise Cengiz Han’ın İbaha’yı Curçedai’ye büyük hizmetlerinin nişanesi olarak verdiği söylenir (Temir, 2016, s. 140).

#### 2.1.1.2. Çok Eşlilik ve İlk Eşin Önemi

Moğol aile kültüründe tek eşli olmanın daha uygun olduğu düşüncesi hâkim olmasına rağmen 1900’lere kadar çok eşliliğe rastlanırdı. Roux’un da ifade ettiği gibi, “Evlilik; çokeşlilik ve kumalar üzerine kurulduğundan evliliğe ilişkin çok karmaşık gelenekler görülmekteydi. Ancak yasal olan tek bir eş, ilk eş, ‘hanım’ ve onun çocukları tanınırdı.” (Roux, 2001, s. 141) .

Beyânî, İlhanlılar dönemindeki çok eşliliğe dair şunları söyler: “Moğollar sahip oldukları ekonomik duruma göre birçok kadın alıyorlardı; bazen imkânlar dâhilinde otuz kadın seçiyorlardı. Fakat her zaman ilk eş, diğer kadınlardan daha üst bir mevkide; ilk hatunlar ise, daha önemli ve üstün hatun mesabesinde olup sonraları sultanların

yanında melike konumunda yerlerini aldılar.” (Beyânî, 2015, s. 28). Polo ise konuyla ilgili şunları kaydeder: “Erkekler istedikleri denli çok kadınla evlenebilirler. Erkeklerin kadınları yüzünden katlandıkları yük ağır değildir. Diğer yandan kadınlarının mal alıp satarak ve diğer ev işlerini görerek sağladıkları yararlar çok büyüktür. Bu yüzden bir kişi bir kızı kendine eş olarak aldığı zaman kızın ailesine başlık verir. En büyük saygı ilk eşe gösterilir.” (Polo, 2015, s. 58).

Hanın ilk eşi hatun olarak anılırdı. Bu hitap diğer eşlerden ve cariyelerden ayırt edilmesi içindir. İlk eşin birçok yetkiye sahip olup, diğer kadınlardan üstün tutulması sorgulanmayan bir gerçeklik olmuştur. Buna bağlı olarak ilk eşin çocukları da diğerlerinden üstün tutulurdu.

Marco Polo, Moğolistan’da yaşadığı uzun yıllar boyunca birçok farklı kabileyi gözlemlediği seyahatnamesinde tek eşi olarak yalnızca Brahmanlardan bahsetmiştir: “Uçkurlarına sağladılar, bir kadınla yetinirler.” (Polo, 2015, s. 176).

Moğollarda ilk hanım ve diğer nikahlı eşlerin yanı sıra geçici nikahlı kadınlara ve cariyelere de rastlıyoruz. Geçici nikahlı kadınlar kumalar olup sosyal statü bakımından nikahlı kadınlardan sonra geliyorlardı. “Onlara ihtiram gösterilirdi, ayrı servetleri vardı; evlatları kanuni kabul edilirdi ve ailenin tüm imkanlarından yararlanırlardı.” (Beyânî, 2015, s. 38).

### 2.1.1.3. İç Güveyilik ve Damatlar

Moğol geleneklerine göre damat adayı nişan yapıldıktan sonra bir müddet müstakbel eşinin ailesiyle yaşardı. Bu süreçte damat gözlenir, sınanır ve gelinin ailesine uyum sağlayıp sağlayamayacağına bakılırdı. Eğer yetersiz bulunursa geri gönderilir ve böylelikle nişan da düşerdi. *Moğolların Gizli Tarihi*’nde de görüldüğü gibi Temuçin’in babası Yesügey de oğluyla Börte’yi nişanladıktan sonra Temuçin’i orada bırakarak dünürüne şöyle demiştir: “Oğlumu damat olarak burada bırakırım. Oğlum köpekten korkmuştur. Kaynım<sup>12</sup> oğlumu köpekten koru” (Temir, 2016, s. 21). Ögel de İsa’dan önceki Wuhuan Moğollarında damadın evlendikten sonra kızın evine gittiğini ve ilk çocuk doğuncaya kadar kayınbabasına hizmet ettiğini, buna karşılık kayınbabasının da

<sup>12</sup> Burada “kayın” kelimesi “dünür” anlamına gelmektedir.

ona ev ve mal vererek kızının ve damadının yuvalarını kurduklarını söyler (Ögel, 1979, s. 162).

Cengiz döneminde prenseslerle evlenen damatlara *küregen* denirdi ve onlar han unvanını alamazlardı. Küregen unvanı eşin ölümüyle son bulurdu. Küregen eğer eşini kaybederse unvanını da kaybederdi. Eğer biri ölürse bir başkası derhal onun yerine geçerdi. Küregenlerin Moğol imparatorluğundaki yerleri saygındı; ancak çok da imrenilecek bir pozisyonda değillerdi. Savaşlarda en ön saflara yerleştiriliyorlar ve en tehlikeli görevlere getiriliyorlardı. Weatherford, küregenler için şöyle söylüyor: “Kabilelerinin refahı için adeta bir kurbanlık gibiydiler.” (Weatherford, 2016, s. 51).

Moğollarda evli bir kadının kaçırılıp eş yapılması gibi bir örneğe de rastlıyoruz. Cengiz Han’ın babası Yesügey, Höelün’ü Merkitler’den kaçırıp kendine eş yapmıştır. “Yesugai-ba’atur, Ho’elun-ucin’i evine götürdü. Ho’elun-ucin’in Yesugai tarafından kaçırılması işte böyle cereyan etmiştir.” (Temir, 2016, s. 18).

Özerdim, Moğolların örf ve adetlerini anlattığı makalesinde kız kaçırma suretiyle evlenme ve iç güveyilik adetlerinin bugün mevcut olmadığını (Özerdim, 1951, s. 220) söylese de 2016 yılında Moğolistan’a yaptığım ziyarette yüz yüze görüştüğüm Moğollar, başkentte olmasa da iç kesimlerde iç güveyilik geleneğinin sürdürüldüğü bilgisini vermişlerdir.

#### 2.1.1.4. Annelik

Annelik kavramı Moğollar için çok değerli ve yüksek bir toplumsal statüyü ifade eder. Annelik bir başlangıç ve her şeyin ilkidir. Reşîdüddin Fazlullah’ın *Câmiu’t-Tevârih* adlı eserinde bir şehzade veya sultandan bahsedildiği zaman öneminin ortaya konulması açısından annesinin adının da zikredildiğini görüyoruz. Cüveynî, Moğol geleneğinde çocuklarının itibarının annelerinkine bağlı olduğunu belirtirken şunu eklemiştir: “Anne ne kadar büyükse onun çocuğu da aynı ölçüde Han’ın diğer çocuklarından üstündür.” (Cüveynî, 2013, s. 94). İbnü’l İbrî de *Târîhu Muhtasari’d-Düvel* adlı eserinde bunu tasdikler: “Moğollarca bir atanın oğullarının şeref ve itibarları analarına göre idi.” (İbrî, 2011, s. 6).

Burada üzerinde durulması gereken bir diğer husus da soyun yalnız erkek tarafından değil kadın tarafından da yürütüldüğüne inanılmasıdır. Robert Hamayon, Moğollara göre kadından, yani soyunu yürütenden yoksun kalmanın, önderinden yoksun kalmak gibi, galip gelene boyun eğmek zorunda olmak gibi büyük bir yalnızlığa ve utanca işaret ettiğini belirtmiştir (Roux, 2001, s. 84).

Annenin kutsal bir varlık olarak kabul görmesine en iyi örnek Moğol soyunun ondan türediği düşünülen Alun-gua'dır. Cengiz Han'ın büyük büyük annesi Alun-gua kocası öldükten sonra üç erkek çocuk dünyaya getirmiştir. Bu olay *Moğolların Gizli Tarihi*'nde bir ışığın içeri girip Alun-gua'nın karnını okşaması sonucu meydana geldiği şeklinde anlatılır (Temir, 2016, s. 8). Burada Alun-gua Hz. Meryem'e benzetilmiştir.<sup>13</sup>

Moğol kültüründe kadın nehirlerle, göllerle özdeşleştirilir ve suyu temsil eder. Bunun en büyük sebeplerinden biri vücudunda mevcut olan sıvılara anlam yüklenilmesidir. Annenin vücudundan çıkan sıvılar iyileştirici ve koruyucu özelliklere sahiptir. Anne, sütüyle çocuğu besler, idrarıyla yarasını iyileştirir ve tükürüğüyle yiyecekleri yumuşatarak çocuğun yemesini kolaylaştırır. Ancak herkes için tehlikeli olan bir sıvı daha vardır. O da gözyaşındır. Anne her koşulda dirayetli olmalı ve ağlamamalıdır. Kızını gelin ederken onu bir daha göremeyecek olsa dahi yüreklendirmek için asla ağlamamalıdır (Weatherford, 2016, s. 66).

Moğol tarihine bakıldığında Cengiz Han'ın anneliğe verdiği değer birçok örnek üzerinden ele alınabilir. Bunlardan biri ve belki de en önemlisi Cengiz'in eşi Börte'nin kaçırılması olayıdır. Börte düşman bir kabile tarafından kaçırılıp yaklaşık bir yıl başka bir adamın himayesinde kalmıştır. Cengiz Han eşini bulduğunda Börte hamiledir. Cengiz kaçırılma olayında eşinin hiçbir suçu olmadığını ifade ederek çocuğa da sahip çıkmıştır. Böylece halkına, bir kadının kimden hamile olduğunun anne haricinde kimsenin meselesi olmadığını ilan etmiştir. Cengiz Han Börte'nin kendinden olmayan bu ilk çocuğunu kendi evlatlarından ayırmamış ve tüm haklarını teslim etmiştir. Burada üzerinde durulması gereken konu Moğol hükümdarının eşine her şeyden önce anne olduğu için saygı göstermesidir.

<sup>13</sup> Işık ve kadın ilişkisine Türk destan ve efsanelerinde de rastlanmaktadır. Oğuz Kağan'ın eşinin gökten bir ışıkla inmesi, Kırk Kız adlı Kırğız destanında ırmağa gökten ışık düşmesi ve kırk kızın birden suya dokunarak hamile kalması, yine Satuk Buğra Han'ın annesinin ışıktan hamile kalması gibi.

Moğol devlet geleneğinde de annenin konumu hep ayrı tutulmuştur. Cengiz Han emrindeki halkları taksim edeceğini bildirdiğinde annesinin hakkını vermeyi de ihmal etmemiştir: “Ulusun birleştirilmesinde annem, büyük oğlum Coçi ve kardeşlerimin en küçüğü Otçigin en büyük hizmeti görmüşlerdir diyerek annesi ile Otçikin’e, birlikte on bin adam tahsis etti.” (Temir, 2016, s. 161).

Annelik bahsinde kız çocuk ve erkek çocuk doğuran annenin saygınlık bakımından hiçbir farkının bulunmadığını da ifade etmek gerekir. Hükümdarlar, bir kız doğduğunda birbirlerini şöyle tebrik ederlerdi: “Azim ve yüce makama sahip, ikbali açık olanlarca malumdur ki, zamanın sultanları erkek bir çocuğun doğmasıyla ne kadar mutlu ve sevinçli oluyorsa, kızın doğumunda da aynen öyle olmalıdırlar.” (Beyânî, 2015, s. 45).

Kız evlat dünyaya geldiğinde de mutlu olunmalı tavsiyesi İlhanlılar döneminde yapılmış olup eski geleneklerde kadının ne denli önemli olduğunun unutulmaması gerektiği üzerine bir uyarı mahiyetindedir.

### 2.1.2. Toplum İçinde Kadın

Beyânî'nin tasvirine göre Moğollar üç toplumsal tabakadan oluşuyordu. Şehzade, komutan, vezir gibi devlet yönetiminde aktif rol oynayanların eşleri birinci sınıf aristokrat tabakayı oluşturuyordu. Bunların kendilerine ait servetleri, çokça hizmetkârları vardı ve tüm ayrıcalıklardan yararlanırlardı. İkinci sınıf denilen orta tabaka kadın ise içtimai ve iktisadi alanda aktifti. Bu kadınlar savaşçılıkta, ok atma ve ata binmede en az erkekler kadar maharetliydi. Bir erkeğin yaptığı her şeyi yapabiliyor, üstüne iktisadi çarkları onlardan çok daha maharetli bir şekilde döndürebiliyorlardı. Kadınların işi arabaları sürmek, arabaların üzerine seyyar çadırları kurmak, onları kaldırmak, sığırları sağmak, tereyağı veya peynir yapmak, hayvan derisini tabakalamak ve bunları ipe dikmekti (Beyânî, 2015, s. 102). Üçüncü sınıf kadınlarsa köle ve cariyelerden oluşurdu. Cariyeler hiçbir ayrıcalıktan yararlanamayan savaş esirleri ya da yoksul kabilelerden pazarlarda satın alınan kadınlardı. Beyânî, cariyelerin çocuklarının gayrimeşru sayıldıklarını, suç ve cinayet mevzularında şahitliklerinin kabul edilmediğini vurgular (Beyânî, 2015, s. 39).

Bunların dışında fethedilen ülkelerden elde edilen ganimetlerin en değerlisi kadınlardı. *Moğolların Gizli Tarihi*'nde buna örnek olarak şu bölüm verilebilir:

“Güzel yanaklı kadın ve kızlarını,

Güzel bacaklı beygirlerini

Dört nala koşturarak sana getiririz” (Temir, 2016, s. 57).

Cüveynî de bunu bir yasa olarak belirtir: “Başka bir yasa da şuydu: Buldukları her yerde ay yüzlü kızları toplarlar, onluk grublar (dehe) yüzlük gruba (sade), onlar binlik gruba (hezâre) onları da emir-i tümene gönderirler. O da onların arasından seçtiklerini hana ve şehzadelere gönderir.” (Cüveynî, 2013, s. 90) .

Örnekleri az olmakla birlikte Moğol düşünce geleneği içinde “kadın” kelimesinin bir hakaret unsuru olarak kullanıldığını görmek de mümkün. *Moğolların Gizli Tarihi*'nde geçen “Kadın gibi korkak Tayang yine (aynı) sözleri söylüyor!” (Temir, 2016, s. 118) cümlesinde Tayang’ın korkaklığı üzerinden bir kadına benzetildiğini görüyoruz.

Moğol kadınının toplum içindeki yerinden bahsederken dini serbestliklerine değinmek de yerinde olacaktır. Moğollarda kadın dinini seçmekte özgür bırakılmıştır. Budizm’i benimsemiş hanların eşlerinin hristiyan olması gibi örneklere rastlanır. Örneğin Hülagu Budist olmasına rağmen, eşi Dokuz Hatun hristiyandı ve Hülagu Hristiyanlara eşine duyduğu saygı sebebiyle ihtimam göstermişti. Reşidüddin Fazlullah konuyla ilgili şunları aktarır: “Hülagu Han onun gönlünü hoş tutmak için o topluluğa hürmet edip ayrıcalık gösteriyordu. Öyle ki, ömrünün sonlarına kadar bütün memleketlerde kiliseler yaptırmıştı, hatta Dokuz Hatun Ordası’nın kapısının önünde daima kilise bulunur ve çan çalınırdı (Reşidüddin Fazlullah, 2013, s. 4). Moğollar hakkında bilgi veren Ermeni kaynakları da bunu destekler: “Şehirdeki hristiyanlar Dokuz Hatun’un şefkati ile kurtuldular.” (Galstyan, 2017, s. 66).

### 2.1.3. Devlet Yönetiminde Kadın

Moğol devlet geleneği içinde kadınların hükümdarlığa kadar uzanan çok güçlü konumlara sahip olduklarını görmek mümkündür. Hükümdarlığın egemen olduğu her kabiledede kadınlar özellikle diğer kabilelerle iletişim kurma ve kabilesini temsil etme gücüne sahiptirler. “Hatunlar, kabilelerinin elçileri gibidirler. Müzakereleri yürütür,



iletişim ağını kurar ve kendi boylarından gelen ziyaretçileri ağırlandılar.” (Weatherford, 2016, s. 52).

Kadının değerli bir varlık olduğu ve hanlarla aynı derecede önem taşıdığı, *Moğolların Gizli Tarihi*'nde geçen “Güzel yanaklı kızlarımızı sizden han olan kimselere verdik. Onları büyük arabalara bindirdik, kara dişi deve koşarak gönderdik, han tahtına birlikte oturttuk.” (Temir, 2016, s. 20) sözleriyle pekiştirilir. Tahta birlikte oturtmak yönetimde kadının da söz sahibi olacağı mesajını vermekle birlikte bir eşitlik ifade eder. Beyânî İlhanlılar döneminde hanın yanında, hanın ilk ve büyük çocuklarının annesi olan kraliçenin de tahta oturduğunu ve başına taç konulduğunu aktarır. Bununla birlikte idare ve saltanatta kocasıyla ortak oluyor, resmen meclislere katılıyor, karar alıyor, fikir ve görüşlerini bildiriyordu. (Beyânî, 2015, s. 77).

Cengiz Han döneminde kadınların kendilerine ait bölgeleri ve orduları vardı. Her kadın kendi bağımsız ordusunu ve bölgesini yani maiyetini yönetebilirdi. Moğol kültüründe kadınların ölümlerinden sonra orduları<sup>14</sup> oğullarına değil, hanların veya hükümdarların diğer kadınlarına kalırdı (Beyânî, 2015, s. 41). Bu da bize kadının mirasının bir erkeğin tekelinde olmadığını, hatta başka bir kadını güçlendirmede vasıta olduğunu gösteriyor.

Han öldüğünde siyasi zafiyet yaşanmaması adına kadınların yönetime el koydukları görülmektedir. “Moğol geleneğine uygun olarak, hanın veya hükümdarın ölümü durumunda oğullarından birinin tahta geçmesine kadar kraliçe resmen saltanat tahtına oturuyor ve işleri eline alıyordu.” (Beyânî, 2015, s. 74). Moğol tarihinde naiplik yapmış, devlet yönetmiş kadın örneklerinin en önemlilerinden biri, eşi Ögeday'ın ölümünden sonra tahta geçen ve 4.5 yıl naiplik yapan Töregene Hatun'dur. Töregene Hatun Ögeday'ın ölümünden sonra akıl, bilgi ve tecrübe bakımından üstün bulunduğu için kağanın oğullarına, kardeşlerine ve kardeşlerinin oğullarına vakit kaybetmeden elçiler gönderip kağanın öldüğünü duyurmuş ve devlet işlerinin yarım kalmaması, idarenin bozulmaması için oy birliğiyle bir han seçilinceye kadar ülkeyi yönetecek bir kimsenin lazım olduğunu yazmıştır (Cüveynî, 2013, s. 228). Bunun üzerine Çağatay başta olmak üzere tüm diğer şehzadeler yönetimde onun olmasını uygun bulmuşlardır. Cengiz Han'ın oğlu Tuluy da ölmeden önce yetkilerini eşi Sorkoktani'ye bırakmıştır. Yine

<sup>14</sup> Ev ve eşyaları ile maiyetindeki askerler.

Cengiz Han'ın torunu Güyük Han'ın ölümü üzerine, eşi Oğul Gaymış ülke yönetimini devralmıştır.

Moğolların unutulmaz kadınları arasında yer alan Cengiz Han'ın annesi Höelün ve eşi Börte ise imparatorluğun kaderini değiştiren, kurulmasında ve büyümesinde en çok emeği olan kişilerdir. Höelün yalnız Cengiz'in değil, bütün bir imparatorluğun annesidir. Cengiz Han devletiyle ilgili kararlar alırken Höelün'e danışır ve onun onayını almadan iş yapmazdı.

Cengiz'in ilk eşi ve en büyük destekçisi olan Börte ise Cengiz'in düşüncesine etki etmeyi başarabilen nadir insanlardan biriydi. Şüphesiz ki Moğol imparatorluğunun çizdiği yolda Börte'nin eşine akıl vermesi yadsınamayacak büyüklükte fayda sağlamıştır. *Moğolların Gizli Tarihi*'nde Börte'nin Cengiz Han üzerindeki etkisi, Camuha ile yollarının ayrılmasında Börte'nin sözünü dinleyip tek başına devlet kurma girişiminde net olarak görülüyor: “Dostumuz Camuha sebatsız bir kişi olarak tanınmıştır. Şimdi bizim aramızda onun canı sıkılıyor. Dostumuz Camuha şimdi söylediği sözlerle bizi kastetmiştir. Biz durmayalım, bilakis büsbütün ayrılarak bütün gece yolumuza devam edelim, en iyisi budur.” (Temir, 2016, s. 54).

Moğol siyasi hayatında kadınların ülke yönetiminde aktif rol oynamasının karşısında diğer ülkelerle ilişkilerde siyasi birer araç olarak kullanıldığını görmek de mümkündür. Cengiz Han dört kızını dört büyük kabileye kraliçe yapmış ve böylelikle her bir ülkeyi hakimiyet altında tutmakta zorlanmamıştır. Weatherford, Ongutların hanı ile evlendirdiği kızı Alakay Beki himayesindeki Ongut topraklarının, Cengiz Han'ın Çin'in birçok krallığını fethetmesi için temel sağladığını ifade eder (Weatherford, 2016, s. 75).

Bu evlilikler yalnızca dostluk sonucu meydana gelmez. İlişkilerin düzelmesi için bir düşmanla da gerçekleştirilebilir. Çünkü “Evlilik sırasındaki kan alışverişi savaşta dökülen kanı temizler.” (Roux, 2001, s. 114). Böylelikle geçmiş savaşların unutulup akrabalık bağı ile yeni ortaklıkların başlaması dilenir.

#### 2.1.4. Günümüz Moğol Kadını

Altınordu Devleti, Çağatay Hanlığı ve İlhanlılar, Kubilay'ın yönettiği merkez imparatorluğa bağlı iken zaman içinde bağımsızlıklarını kazanmış ve imparatorluğun

sınırları küçülmüştür. Kubilay Han Yuan Hanedanlığı'nı kurarak başkenti Pekin'e taşımıştır. Tüm bu bölgelerdeki Moğol kabileleri gerek iç savaşlar gerek kültürel etkileşim sonucu kimliklerini kaybetme gibi sebeplerden dolayı XV. yüzyılın ortalarına doğru tüm bu coğrafyadan çekilerek anayurtları olan Moğolistan topraklarında kabileler halinde yaşamaya devam etmişlerdir. Kuzey Çin'deki Moğollar 1691'de Çinlilerin hakimiyetine girmiş ve bu durum 1921 yılında Moğolistan Halk Cumhuriyeti kurulana kadar devam etmiştir (Özgüdenli, 2005, s. 225-229). Moğolistan Çin hakimiyeti altında kaldığı yıllarda birçok alanda geri kalmış ve Moğol kadınları hiçbir zaman bu dönemde oldukları kadar statü kaybına uğramamışlardır. Bunun başlıca nedenleri arasında Budizm'in kadını aşağı gören öğretileri gelmektedir. Bunların dışında Çin hakimiyeti altındaki Moğol kadınları Çin kadınlara kıyasla alt sınıf olarak kabul gördükleri için hizmetçilik ya da fahişelik yapmak zorunda bırakılmışlardır. (Ser-Odjav, 1977, s.129-134). Bağımsızlıktan sonra kendini toparlamaya başlayan Moğol halkı geleneksel Moğol düşünce sistemindeki güçlü kadın yapısına geri dönmeye başlamıştır. 1924 yılında kadın ve erkeğin eşit olduğuna dair bir bildiri yayınlanmıştır. Bugün % 50'si Budist % 50'si ateist olan Moğol halkının evlilik gelenekleri bu iki düşünce sistemine göre değişiklik göstermektedir. Düğün yapmak masraflı olduğu için maddi durumları ne zaman elverirse o zaman düğün yapmakta sakınca görmedikleri gibi evlenmeden önce çocuk sahibi olmak da Moğol kültüründe normal karşılanmaktadır.<sup>15</sup> Son dönemlerde Moğolların tehdit olarak gördükleri, başka milletlerle evlilikler artmıştır. Ülkedeki hayvan sayısının çokluğu nedeniyle erkeklerin büyük bir kısmı çobanlık yapmak mecburiyetinde kalmaktadır. Kadınlarsa ülkelerinde ya da yurtdışında yüksek öğrenim gördükleri için Moğol erkeklerini statü olarak kendilerinden aşağıda görmekte, bu nedenle başta Çin olmak üzere başka ülkelerden erkeklerle evlilik yapmaktadırlar.

Bütün bu örnekler gözden geçirildiğinde Moğol kültüründe kadının devlet yönetiminden aile içi düzene kadar birçok yerde güçlü bir şekilde konumlandığı görülmektedir. Moğollar ortaya çıktıkları ilk andan itibaren kadını önemsemiş ve toplumsal rolünü göz ardı etmemiştir. Günümüz Moğolistan'ında da kadınlar siyasi, sosyal ve ekonomik alanlarda aktif bir şekilde rol almaktadır.

---

<sup>15</sup> 2016 yılının Eylül ayında Moğolistan'a yaptığım ziyaret sonucunda TRT AVAZ için hazırladığım programda bunun bir örneği görülebilir. (<https://www.youtube.com/watch?v=LhAN3AyhQ4k>)

## 2.2. MOĞOL ATASÖZLERİNDE KADIN

Moğollar atasözlerine “eski özlü söz”, “öğüt söz”, “akıllı söz” gibi çeşitli isimler vermişlerdir. Bülent Gül, Moğol Atasözleri kitabında atasözlerine bu isimlerin verilmesinin temel sebebinin insan hayatına faydalı olması düşüncesinden ileri geldiğini belirtmektedir (Gül, 2010, s.11). Moğolların köklü bir sözlü kültür geleneğine sahip olması atasözlerindeki çeşitliliğe etki etmiştir. Konumuz dahilinde olan kadınlarla ilgili de farklı bağlamlarda pek çok atasözü bulunmaktadır. Kadınlara ilgili atasözlerinde olumlu anlam içerenlerin sayısı fazla olduğu gibi olumsuz anlam içeren atasözleri de mevcuttur.

### 2.2.1. Aile İçi İlişkileri Anlatan Atasözleri

Moğollarda aile, eski zamanlardan beri toplumun en çok önem verdiği ve saygı duyduğu temel kurumdur. Moğol atasözlerinde kadını konumlandırmak için öncelikle Moğollarda ailenin nasıl bir anlam ifade ettiğine ve kadının ailede nasıl konumlandığına bakmak yerinde olacaktır. Aile olmanın ve bir arada yaşamının önemi birçok atasözüyle vurgulanır. İnsanın yalnız yaşamasının onu mutlu etmeyeceği, aile kurmanın ehemmiyeti şu atasözleriyle belirtilmiştir:

*Gants mod gal bolohgüi*

*Gants hün ail bolohgüi.*

Tek ağaç ateş olmaz,

Tek insan aile olmaz. (Gül, 2010, s.94)

*Gants tsutsal gal boldoggüi,*

*Gants hün ail boldoggüi.*

Tek köz ateş olamaz,

Tek insan aile olamaz. (Gül, 2010, s.94)

*Ail bassan hün nömgonöör oroh,*

*Aduu bassan hün amgaigüigeer unah.*

Aileyi küçümseyen insan kuşaksız gezer,

Atı küçümseyen insan dizginsiz biner. (Gül, 2010, s. 60)

Yine aile içindeki birlik ve beraberlik vurgusu, bireylerin birbirlerine destek olmaları gerektiği birçok atasözünde karşımıza çıkar. Özellikle kardeşler arasındaki ilişkinin kuvvetli olması ve aile bireylerinden herhangi birinin yokluğunda diğerlerinin düzeni koruması gerektiği çok fazla vurgulanmıştır.

*Ail hünii am' neg,*

*Saahalt hünii sanaa neg.*

Aile insanların canı bir,

Komşu insanların da düşünceleri bir. (Gül, 2010, s. 60)

*Aav eej üriin tüşig,*

*Ah egç biyeiin tüşig.*

Ana baba evladına destek,

Ağabey abla birbirine destek. (Gül, 2010, s. 56)

*Aavin ügüid ah aav,*

*Eejiin ügüid egç eej.*

Babanın yokluğunda ağabey baba,

Annenin yokluğunda abla anne olur. (Raymond, 2014, s. 4)

*Aav eejteigee zöröldvöl açlalaa barna,*

*Ah düüteigee muudaltsval hündee barna.*

(Bir kişi) anne ve babasıyla anlaşamazsa beddua alır,

Ağabey kardeşiyle kötü olursa itibarını yitirir. (Gül, 2010, s. 56)

#### 2.2.1.1. Anne-Babanın Önemi

Anne ve babaya hürmet, onların hayat tecrübelerinden faydalanma Moğol kültürünün vazgeçilmez bir parçasıdır. Moğol atasözlerinde kimsenin anne baba gibi olamayacağı ve bu nedenle değerlerinin vaktinde bilinmesi uyarısı ile karşılaşırız:

*Erdene zuud mörgösnöös,*

*Eej aavaa hündelsen n' deer.*

Erdene Zuu'ya<sup>16</sup> dua etmektense,

Anne babaya saygı göstermek iyidir. (Gül, 2010, s. 91)

*Aavin surgaal alt,*

*Eejin surgaal erdene.*

Babanın öğüdü altın,

Annenin öğüdü mücevherdir. (Raymond, 2014, s. 3)

*Aavin uurgıg bar'j sur,*

*Aduu mal çin' ösnö,*

*Eejin züüg bar'j sur,*

*Erhem üil çin' bütne.*

Babanın kementini tutmayı öğren,

Malların (yılık) çoğalır.

Annenin dikişini iyi öğren,

Önemli işlerin tamamlanır. (Gül, 2010, s. 57)

---

<sup>16</sup> Erdene Zuu, Moğollar için kutsal sayılan tapınaklardan biridir.

*Aavin huu aldraaraa gaihagdana,*

*Eejiin huu erdmeeree gaihagdana*

Oğlan babanın Şerefiyle,

Annenin erdemiyle tanınır. (Raymond, 2014, s. 4)

*Alt möngiiĝ ereed olno,*

*Aav eejiĝ ereed olohĝii.*

Altın, gümüş aranarak bulunur;

Anne, baba aranarak bulunmaz. (Gül, 2010, s. 64)

*Dörvön tsagiin dotoroos,*

*Zun tsag ülemj,*

*Amrag sadnı dotoroos,*

*Aav eej ülemj.*

Dört mevsimin içinde,

Yaz mevsimi en iyi.

Akrabaların içinde,

Anne baba en iyi. (Gül, 2010, s. 90)

Moğol aile geleneği içinde ebeveynler kendilerine itaat eden çocukların yetişmesinden mutluluk duyarlar. AŞağıdaki atasözünde nasıl ki bir koyun yemek yediğinde ardından gelecek olan kuyruğunun ŐiŐmanlamasını keyifle izlerse bir babanın da çocuklarının onun sözlerini dinleyerek büyüdüklerini görmenin mutlu edeceği anlatılmıştır:

*Aav n helj huu n dagana,*

*Am n idej suul n targalna*

Baba konuşur, oğul takip eder,

Ağız yer, kuyruk şişmanlar. (Raymond, 2014, s. 1)

Bunun yanında babanın evin reisi olduğu, en büyük erkek çocuğunsa diğer kardeşlerinin reisi olduğuna dair şöyle bir atasözü bulunmaktadır:

*Aav n bugdın (geriin) khaan,*

*Ah n duugın khaan*

Baba tüm ailenin kralı,

En büyük ağabey ise tüm kardeşlerin kralı. (Raymond, 2014, s. 1)

Her ne kadar evin reisliği babanın üzerinde görülse de kadının hem dışarda hem içerde etkin rol oynadığını anlatan çarpıcı bir atasözü vardır:

*Gadaa garch er bolj,*

*gert orj em boloh*

Dışarı çıktığın an erkek ol,

Eve girdiğin an kadın. (Raymond, 2014, s. 61)

#### 2.2.1.2. Anne Olarak Kadın

Moğol kültürü içerisinde anne ayrıcalıklı bir yere sahiptir. Bu sebeple anneyi özel kılan, fedakarlığını vurgulayan atasözlerine rastlanır. Aşağıda verilen atasözlerinde çocuklar bir gün evden ayrılma hayalleri kursalar, annelerini unutsalar, hatta onlara kötülük yapsalar da annenin yüreğinin hep onlarla olacağı anlatılmıştır:

*Ehiin setgel ürd,*

*Ürin sanaa uuland.*



Annenin gönlü, düşüncesi çocuklarda  
Çocukların düşüncesi dağlarda (Gül, 2010, s. 91)

*Gedes tsadval geree martaj,*  
*Gergii avbal eejee martah.*  
Karnı doyan evini unuttur,  
Evlenen annesini unuttur. (Gül, 2010, s. 97)

*İşig evree urgahaar,*  
*Ehiigee mörgöh.*  
Oğlak boynuzunu büyütünce,  
Anasını boynuzlar. (Gül, 2010, s. 108)

Öğretmen çocuğa ilk harfi öğreterek uzun eğitim hayatında ilk adımı atmasını sağlar, anne ise sütüyle, yaşamayı, hayatta kalmayı öğretir. Bu nedenle ilk öğretmen aslında annedir:

*Angir uurgiig eejeese,*  
*'A' üsgiig bağsaasaa.*  
Bebegin ilk sütü annesinden,  
'A' harfi öğretmeninden. (Gül, 2010, s. 66)

*Amdrah yhaani bulag eej yum.*  
Ana, yaşam öğretmenlerinin ilkidir. (Kemaloğlu, 2016, s. 59)

Moğol kültüründe dünyaya çocuk getirmenin onu yönetmekle aynı seviyede görülecek kadar değerli olduğu, aynı zamanda dünyayı yönetenlerin de bir annenin eğitiminden geçtiğini anlatan çok değerli bir atasözü vardır:

*Huuhed buuveildeg gar,*

*Horvoog buheld n udirddag gar yum*

Çocukları uyutan el,

Dünyayı yöneten eldir. (Daşdorj, Rinçensambuu , 2009, s. 176)

Annenin yerinin doldurulamaz olduğunu anlatan atasözlerinin yanında üvey annenin zulümle eşleştirilmesi annenin biricikliğini kuvvetlendirir:

*Muu ç bolson ger min'*

*Muuhai ç bolson eej min'*

Kötü olsa da benim evim,

Çirkin olsa da benim annem. (Gül, 2010, s. 118)

*Havar tsagiin şuurga hetsüü,*

*Hoit ehiin nudarga hetsüü.*

İlkbaharın fırtınası zor

Üvey annenin yumruğu zor. (Gül, 2010, s. 101)

Moğol düşünce sistemi içinde anne olamayan kadının üzgün olup eksik hissettiğine dair şöyle bir atasözü bulunmaktadır:

*Ürgüi hünii nüd noiton,*

*Ürtei hünii övör noiton.*

Çocuksuz insanın gözü yaşlı,

Çocuğu olan insanın da kucağı ıslaktır. (Gül, 2010, s. 148)

Buna karşılık bazı atasözlerinde çok çocuğa sahip olmanın toplumda saygınlığı artıracığı fikri varken bazı atasözlerinde özellikle kız çocuğu olanların çok daha mutlu olacağı anlatılmaktadır:

*Yösön hüütei hün-hotın ah,*

*Yos ihteı hün-saahaltın ah.*

Dokuz çocuklu insan şehrin ağası,

Saygılı insan komşunun ağası. (Gül, 2010, s. 148)

*Tavan hüütei hün tal deer hevtene,*

*Tavan ohintoı hün targan mah idne.*

Beş oğlu olan bozkırda yatar,

Beş kızı olan bol et yer. (Gül, 2010, s. 137)

Anneler çocuklarının onlardan bir parça olduklarını unutmasın, onları hatırlasın diye söylenmiş anlamlı bir atasözü vardır:

*Alag mahni tasarhai,*

*Altan yasnı helterhii*

Bir parça benekli et,

Bir parça altın kemik. (Raymond, 2014, s. 17)

Ayrıca bu, bir parça benekli eti altın bir kemiğe çevirme yeteneğine sahip oldukları, yani doğum yapabildikleri için bir çeşit övünmedir.

### 2.2.1.3. Eş Seçimi ve Karı-Koca İlişkisi

Ailenin temelini atan evlilik geleneği içinde ise eşin iyi seçilmesi ön plana çıktığı gibi gelinin dışarıdan gelen bir hediye gibi kabul edildiği düşüncesi hakimdir. Buradan gelinin bakire olup olmadığının anlaşılması üzerine yatağa bakma eğilimi ayıp karşılanmaktadır. Nasıl ki getirilen bir hediye getirenin yanında kontrol edilmez gelin de eşine hediye getirildiği için onun bekareti yalnız eşini ilgilendirir:

*Belgiin morini şüdiig üzdeggüi,*

*Bergeni orıg söhöj hardaggüi.*

Hediye atın dişine bakılmaz,

Gelinin yatağına bakılmaz. (Raymond, 2014, s. 59)

Evlilik sürecinde eşlerin birbirini tanımaları için zamana ihtiyacı oldukları ve peşin hüküm vermekten kaçınılması öğütlenir:

*Gurav honood ehneree büü magt,*

*Gurvan jil bolood magt.*

Karını üç gün sonra değil,

Üç yıl sonra öv. (Gül, 2010, s. 98)

Bunların yanında evlendikten sonra kadının geçim derdine düşüp evlenmeden önceki halini muhafaza edemediğini, değiştiğini söyleyen bir atasözü de mevcuttur:

*Avaagui baihad avgai saihan,*

*alaagui baihad uneg saihan*

Evlenmeden önce kadın güzel görünür,

Öldürülmeden önce tilki güzel görünür. (Raymond, 2014, s. 6)

Evlilik geleneklerinde gelinin uzak kabilelerden seçilmesine ve baba tarafıyla akrabalık bağı bulunmamasına özen gösterilir. Gül, Moğollardaki akraba evlilikleri ile ilgili şu bilgileri verir:

Moğollar kendi uruklarından (neslinden) evlenmek isteyenlere *Urgaa uhna törlöö tönhönö* ‘Uruğunu bitirir, akrabalarını bozar’ sözünü söylerler. Zaten Moğollarda akraba evliliği hâlen ayıp olarak kabul edilmektedir. Örneğin, Oyratlar arasından en kalabalık olan Dörvödlar arasında akraba evliliğine dair *Övçin irdeg, Esgii hagardag* ‘Hastalık gelir, keçe de yarılr’ anlamında deyim vardır. Dolayısıyla, evlenecekler arasında en az üç göbek uzaklık olmalıdır ki, torunlar sağlıklı olsun düşüncesi vardır. Anne tarafı yani dayı tarafından üç göbekten uzak olduğu zaman evlenebilirler, ama baba tarafından en az dokuz göbek uzaklık olması gerekmektedir. (Gül, 2017, s. 177).

Bu sebeple anne tarafıyla evlenmeye teşvik etme amaçlı atasözlerine rastlanır:

*Hüühen avah bol nagatsiig ni har*

*Hüleg avah bol şüdiig ni har.*

Kız alacaksan anne tarafına bak,

At alacaksan dişlerine bak. (Gül, 2017, s. 176)

*Hün avah bol udamiig ni har*

*Hüleg avah bol şüdiig ni har.*

Kişi alacaksan akrabalarına bak,

At alacaksan dişlerine bak. (Gül, 2017, s. 176)

Moğol atasözlerinde eş seçiminin önemi sık sık vurgulanır. Bu seçimde sağlıklı karar verilmesinin önemini ortaya koymak için iyi eş sahibi olanların bir ömür mutlu olacağı, kötü eş sahibi olanın ise başının dertten kurtulmayacağı söylenmiştir:

*Tsetsen said ulsın ezen,*

*Sain ehner geriin erdene.*

Akıllı bakan ulusun sahibi,

İyi eş evin mücevheridir. (Gül, 2010, s. 139)

*Tsetsen tüşmel ulsın erdene,*

*Sain ehner geriin erdene.*

Akıllı bakan ulusun mücevheri,

İyi eş evin mücevheridir. (Gül, 2010, s. 139)

*Öglöö ert sogtvol neg ödriin zovlon*

*Öödgüi ehner abval neg nasnı zovlon.*

Sabah erken sarhoş olursan bir günlük acıdır,

Vicdansız eş alırsan bir ömür boyu acıdır. (Gül, 2010, s. 125)

Moğol kültüründe “hayat arkadaşlığı” kavramı müştereklik ifade eder ve birinin bir diğerine üstünlüğünü ortadan kaldırır. Bu nedenle hayatına devam edeceğin kişinin iyi olması onu hayatına dahil kılmanın temel anahtarıdır:

*Sain mor' zamin han',*

*Sain ehner nasnı han'.*

İyi at yol arkadaşı,

İyi eş hayat arkadaşı. (Gül, 2010, s. 132)

Bir başka örnekte de hayat ve eş kavramlarının yol ve at kavramlarıyla örneklendirildiği görülmektedir. Yol hayatı, at ise eşi temsil eder ve nasıl ki at yolu kolaylaştırırsa eş de hayatın yükünü alır ve onu kolay kılar:

*Mor' saitai hün zam medehgüi,*

*Han' saitai hün zovlon medehgüi.*

İyi atı olan insan yol bilmez,

Eşi iyi olan insan azap bilmez. (Gül, 2010, s. 116)

Moğol atasözlerinde insanın hayat akışı içerisindeki dönemlerini özetleyen bir örneğe rastlanır. Bu örnekteki “orta yaşlılıkta hanımın yönetiminde” cümlesini kadının yıllar içerisinde ailede baskın konuma gelmesi olarak değerlendirebiliriz:

*Zaluu tsagt etseg ehiin erheer,*

*İder tsagt ehneriin erheer,*

*Ötlöh tsagt hüühdiin erheer.*

Gençlikte ana babanın yönetiminde,

Orta yaşlılıkta hanımın yönetiminde,

Yaşlılıkta çoluk çocuğun yönetiminde. (Gül, 2010, s. 152)

Eşler arasındaki diyalogun temelinde kendini bilmenin yattığını belirten çok kıymetli atasözlerine de rastlanır. Birinde kadının kendini kontrol etmemesi sonucu felakete uğrayacağı vurgulanırken diğerinde kişinin, kusuru karşı tarafta aramadan önce kendi kalbini ve niyetini yoklaması gerektiği öğütlenmiştir:

*Züsee medehgüi tolio muulah,*

*Zürhee medehgüi hania muulah.*

Yüzünü bilmeyen aynasını kötüler,

Kalbini bilmeyen eşini kötüler. (Gül, 2010, s. 160)

Aalgui hun ugend unah,

Agsam mor nuhend unah  
 Kendini kontrol edemeyen kadın hataya düşer,  
 İnatçı at deliğe düşer. (Raymond, 2014, s. 5)

Yukarıdaki örneklerde eş kavramı hem kadın hem de erkeği kapsamaktadır. Bunların dışında hanım, kadın kavramları üzerinden iyi eşin ve kötü eşin nasıl olduğu ve nasıl olması gerektiği hakkında bilgi veren atasözleri ise şu şekildedir:

*Tsetsen sain, tüşmel ulsın erdene*

*Hatan geriin erdene.*

Akıllı, iyi memur ulusun mücevheri

Akıllı kadın evin mücevheri. (Gül, 2010, s. 139)

*Geriin çimeg gergii*

*Gedesnii çimeg budaa.*

Evin süsü hanım,

Midenin süsü piriñ. (Gül, 2010, s. 97)

*Muu ideş jiliin gai,*

*Muu ehner nasnı gai.*

Kötü yiyecek yılına zarar,

Kötü hanım ömrüne zarar. (Gül, 2010, s. 121)

*Muu emel morini daisan,*

*Muu em eriin daisan.*



Kötü eyer ata düşman,

Kötü kadın, kocasına düşman. (Gül, 2010, s. 119)

*Sain em han'*

*Muu em ad.*

İyi kadın eş,

Kötü kadın şeytandır. (Gül, 2010, s. 129)

*Muu Lam sümiin bulai,*

*Muu em geriin bulai.*

Kötü Lama tapınağın ayıbı,

Kötü kadın evin ayıbı. (Gül, 2010, s. 121)

Kadına birçok kültürde fazla konuşma, sır tutamama, dedikodu yapma gibi özellikler atfedilmiştir. Moğol kültüründe de kadının az konuşmasının daha hayırlı olacağına dair bir örnek görmek mümkündür:

*Munhag er emegtei huniig duugui bolohig shaarddag,*

*Uhaalag er emegtei hund uruul n jimiiiltei baihaaraa yamar uzesgelen haragddag tuhai n heldeg.*

Aptal adam kadına “çeneni kapat” der,

Zeki adam kadının ağzı kapalıyken ne kadar güzel olduğunu söyler. (Daşdorj, Rinçensambuu, 2009, s. 425)

Ataerkil toplumlarda aile içinde koruyucu, kollayıcı özelliklerin erkekte olması ve erkeğin gücü simgelemesi genel bir yargıyken Moğol kültüründe evi koruyanın ve

devamlılığı sağlayanın kadın olduğuna dair atasözleri bulunmaktadır. Evi canlı tutmak ateşle imgesiyle bağdaştırılmış olup evin ateşini yakmak ya da korumak o evde hayatın var olduğuna işaret eder:

*Ailin ezegtei geriinhe galig mandag.*

Kadın evin ateşini korur.

*Alba haagaagui eriig yamar er geh ve,*

*Gal asaagaagui emiig yamar em geh ve*

Erkek askere gitmeden gerçek bir adam olmaz,

Kadın ateş yakmadan iyi bir eş olmaz. (Raymond, 2014, s. 18)

Erkeğin adının tamamlanması eşyle mümkündür. Yani erkeğin namı eşinin niteliğine bağlıdır. Burada kadının tamamlayıcı unsur olması kadın ve erkek arasında bir denge olduğunu ve eşitliği belirtir:

*Unaa saitın yavdal büten,*

*Avgai saitın ner büten.*

Aracı iyi olanın gidişi tam,

Karısı iyi olanın adı tam. (Gül, 2010, s. 141)

Eş kavramını “kötü koca” örneği üzerinden şekillendiren atasözlerini de belirtmek gerekir. Nasıl ki kötü kadın felaketse kötü koca da aynı ölçüde aile kurumuna zarar veren baş etkenlerden biridir. Kötü koca genelde tembel, şiddet eğilimi olan, evde karısını gücüyle baskı altına almasına rağmen dışarıda bir iş beceremeyen kişi olarak örneklendirilir:

*Zalhuud ohinoo büü ög,*

*Sogtuud morio büü ög.*

Tembele kızını verme,

Sarhoşa atını verme. (Gül, 2010, s. 150)

*Adgiin noyon albatdaa baatar,*

*Adgiin er avgaidaa baatar.*

Kötü bey kölesine kahraman,

Kötü koca karısına kahraman. (Gül, 2010, s. 58)

*Muu daisan tan' dagtaa baatar,*

*Muu er emdee baatar.*

Kötü düşman tanıdığına kahraman,

Kötü eş karısına kahraman. (Gül, 2010, s. 119)

*Muu nohoi mal ruu hutslag,*

*Muu er emdee noyorhdog.*

Kötü köpek hayvana havlar,

Kötü adam karısına hükmeder. (Gül, 2010, s. 121)

*Arga n' baragasan hün,*

*Avgainhaa tolgoig maajih.*

Ne yapacağını bilmeyen erkek,

Karısının kafasını kaşır. (Gül, 2010, s. 67)

Moğol kültüründe çok eşlilik görülmesine rağmen uygun olan ve tavsiye edilen tek eşliktir:

*Gants temeetei hünd erel tasrahgüi,*

*Hoyor ehnertei hünd herüül tasrahgüi.*

Tek develi insandan arama eksik olmaz,

İki eşli insandan kavga eksik olmaz. (Gül, 2010, s. 95)

*Sain morind gants emeel,*

*Sain hüühend neg er.*

İyi ata tek eyer,

İyi kıza tek erkek. (Gül, 2010, s. 132)

Moğollarda boşanmaya çok sık rastlanmadığı gibi aile içi düzeni sağlamak amacıyla kadının iyi davranışlar sergilemez, beklenildiği gibi olmazsa baba evine gönderileceği tehdidini içeren bir atasözü de karşımıza çıkar:

*Möngönii muu ezendee,*

*Hüühnii muu törhömdöö.*

Paranın kötüsü sahibine,

Kadının kötüsü baba evine. (Gül, 2010, s. 117)

### 2.2.2. Kadınlarla İlgili Genel Yargılar İçeren Atasözleri

Aile içinde kadının konumu ile ilgili olan atasözlerinin dışında kadınla ilgili genel yargı içeren atasözleri de mevcuttur. Bunlar toplum içerisinde kadının nasıl olması gerektiği, eylemlerinin uygunluğunun hangi ölçütlere göre belirlendiğini belirtir. Ayrıca kötü adam ve kötü kadının özellikleri tarif edilerek ne yapılmaması ya da nasıl olunmaması gerektiği anlatılmıştır.

*Büsgüi hünd arhi zohihgüi,*

*Büdüün güünd emeel zohihgüi.*

Hanımlara içki yakışmaz,

Şişman kısrağa eğer yakışmaz. (Gül, 2010, s. 84)

*Muu emiin nüür höötei,*

*Muu biçeeçiin gar behtei.*

Kötü kadının yüzü isli,

Kötü yazıcının eli mürekkeplidir. (Gül, 2010, s. 119)

*Ataaç em*

*Arvan nüdtei.*

Kıskanç kadın,

On gözlüdür. (Gül, 2010:24)

*Muu eriin uur gereer düüren,*

*Muu emiin us oroor düüren.*

Kötü erkeğin siniri evin içinde,

Kötü kadının saçı yatağın içinde. (Gül, 2010, s. 119)

*Tsereg hünii çih daarahgüi,*

*Tsemtsger hüühnii guya daarahgüi.*

Askerin kulağı üşümez,

Temiz kadının kalçası üşümez. (Gül, 2010, s. 138)

*Tsuutai hüühen hurimgüi,*

*Duutai tenger boroogüi.*

Ünlü kadın düğünsüz,

Sesli gök yağmursuz. (Gül, 2010, s. 140)

Moğol kadınları yalnızca evden sorumlu değillerdi. Aynı zamanda dışarıdaki işleri de idare eder ve günlerini aktif bir şekilde çalışarak geçirirlerdi. Bu sebeple Moğol sözlü kültüründe kadınları çalışmaya teşvik eden atasözleri de mevcuttur:

*Tamga bar'san hatnaas,*

*Talıg toirson çavgants deer.*

Damga tutan hatundan,

Bozkırı dolaşan kocakarı üstündür. (Gül, 2010, s. 135)

*Urin nüdteig n' büü har,*

*Uran gartaig n' har.*

Güzel gözlüye bakmayın

Hamarat elliye bakın. (Gül, 2010, s. 143)

*Havrın ödör hagastai hugastai,*

*Hatnu tsarai haluuntai hüitentei.*

İlkbaharda günler yarımlı,

Hatunun yüzü sıcaklı soğuklu. (Gül, 2010, s. 101)

Atasözlerinde bazı kavramların kadın ve erkek arasında bölündüğüne de rastlarız. Örneğin yukarıda verdiğimiz “Oğlan babanın şerefiyle, annenin erdemiyle tanınır” atasözünde erkek şeref gibi toplumsal statü için önem arz eden bir kavramla anılırken

kadın erdem ya da bilgi gibi akla ve öğrenmeye işaret eden kavramlarla anılmıştır. Bunun bir örneğini daha görürüz:

*Em hun uran argaar,*

*Er hun doriun argaar*

Kadın akılla elde eder,

Erkek güç ile ele geçirir. (Daşdorj, Rinçensambu, 2009, s. 174)

Moğol atasözlerinde kadının mücevhere benzetilerek kıymetli olduğu, tamamlayıcı ve destekleyici, koruyucu ve bütünleştirici olduğu vurgulanmıştır. Bunların yanında atasözlerinde erdem ve akıl kavramları kadınla yan yana getirilmiştir. Kadından olumlu olarak bahseden atasözlerinin olumsuz olanlardan sayıca daha fazla olduğu görülmektedir. Bu da Moğol toplumunda kadının sosyal statüsünün kuvvetli olduğu ve kadına hem aile içinde hem de genel toplum düzeni dahilinde değer atfedildiğini ortaya koyar. Atasözlerinde aile içinde kadının kötü eş olması durumuyla ilgili örnekler olduğu kadar erkeğin kötü eş olması durumuyla ilgili örnekler de mevcuttur. Bu durum bize kadın ve erkek arasındaki dengenin kuvvetli oluşunu göstermekle beraber bir denklik de sunar.

### 3. BÖLÜM

#### KORE KÜLTÜRÜNDE VE ATASÖZLERİNDE KADIN

##### 3.1. KORE KÜLTÜRÜNDE KADIN

###### 3.1.1. Tarihsel Dönem

Tarihi MÖ 50.000'lere kadar uzanan Kore dünyanın en eski ülkelerinden biridir. Koreliler kökleri Doğu Sibirya'daki Timguzlar'a dayanan, Moğollar'ın akrabası bir Ural-Altay halkıdır. Kore tarihinin ilk belgeleri MÖ XII. yüzyıla uzanır. Bu dönem efsanevi önder Çinli Küa'nın Pyongyang'da bir koloni kurmasıyla başlar. Bu koloninin Kore'ye getirdiği Çin etkisi devamlı olmuş ve MÖ 100 yılı dolaylarında kurulan Lolang Çin kolonisinin bütün yarımada'yı kapsayan geniş kültürel etkisiyle birleşerek daha da yaygınlaşmıştır (Kurtuluş, 2002, s. 198-199).

Üç Krallık, Koryo ve Choson krallıklarından sonra Kuzey ve Güney olarak ikiye bölünmüş halde günümüze ulaşan bu köklü kültür içinde kadınların konumu tarihsel süreçle bağlantılı olarak farklılık göstermiştir.

1281 yılında Budist rahip Iryeon tarafından yazılan tarih kitabı *Samguk Yusa*'da ilk Koreli kadının doğuşuyla ilgili bir efsaneden bahsedilir. Efsaneye göre bir ayı, misk otu ve sarımsak yiyerek gün ışığı görmeden 21 gün dayanıp sonunda bir kadına dönüşmüştür. Bu kadın daha sonra tanrının oğlu Hwanung ile evlenip Dangun adı verilen bir oğlan doğurmuş ve Dangun, Kore halkının atası olmuştur (Kore Gerçeği, 2015, s. 54). Efsanedeki sabırlı ve pes etmeyen ayının kadına dönüşmesi motifinin Kore kadınının azmi ve sabırla örtüştüğü düşünülmektedir. Kore kültüründe kadının eski dönemlerden günümüze ulaşıncaya kadar birçok sorunla karşılaştığı düşünülürse efsanede sabrın tavsiye edilmesini bir çeşit ön alma olarak okuyabiliriz. Kore toplumunda kadın başlangıçta daha özgür ve daha değerliken zamanla değişen siyasi ve sosyal dengeler sonucu özellikle dinlerin ve ahlaki öğretilerin etkisiyle ikinci plana itilmiş, sosyal hayatla olan bağı zayıflamıştır. Korelilerde toplumsal cinsiyet ayrımı



“Erkekler iç meselelere, kadınlarsa dış ilişkilere karışmamalıdır” yargısı etrafında toplanır. Chung’a göre bu önyargı, erkeklerin ve kadınların karakter ve kabiliyetlerinin doğuştan farklı olduğuna ve bu farkın erkeği desteklediği inancına dayanır (Chung, 1997).

### 3.1.1.1 Üç Krallık Dönemi

Demir devrinde kurulan beyliklerde<sup>17</sup> kadın ve erkekler arasında oldukça rahat bir iletişim ortamı olmuştur. Kogurya (MÖ 39-MS 668), Bekce, Silla (MÖ 57-M.S 935)’nın bütün halkı şarkı söylemeyi ve dans etmeyi sever, kadın erkek birlikte içki içerek eğlenirlerdi. Kadın ve erkekler serbestçe görüşebildikleri için serbest evlenmenin de yaygın olduğu tahmin edilebilir (Oh, 2005, s. 5).

Silla Dönemi’nde ise (668-942) kadının konumu, komşuları olan Japonya ve Çin’den çok daha ileri seviyededir. Kadınların mülkiyet hakkına önem verildiği gibi devlet işlerinde de aktif rol oynadıkları görülmektedir. Holcombe’un verdiği bilgiye göre kraliçelerden ayrı olarak Silla’da üç kadın yönetici mevcuttur (Holcombe, 2016, s. 142). Silla Kralı 632 yılında varis bırakmadan ölmüş ve ardından iki kadın hükümdar gelmiştir. Korelilerin ilk kadın kraliçesi olan Seondeok bu dönemde hükümdarlık yapmıştır. Toplumsal huzur için birçok çalışma yapan Seondeok, inşa ettirdiği Cheomseongdae Gözlemevi ve Budist tapınaklarıyla Korelilerin unutulmaz kadınları arasında yerini almıştır. Bunların yanında Silla döneminde soyun hem baba hem de anne tarafından yürümesi Kore’de, eski zamanlarda tamamıyla ataerkil bir yapının bulunmadığını gösterir. Hatta Holcombe’un belirttiğine göre Korelilerin eski yerel evlilik uygulamalarında evli genç bir adam genelde karısının ailesinin yanında yaşardı ve kadın birden çok eşe sahipse bütün eşleri ilk eş gibi bir konuma sahipti (Holcombe, 2016, s. 176). Holcombe bu eski uygulamadan bahsederken bir tarih belirtmemiştir. Silla ve ondan sonraki dönemlerin hiçbirinde böyle bir poliandriden bahsedildiğini görmüyoruz. Ancak Silla döneminde dul kadınların ikinci kez evlenmesi uygunsuz bulunmuyor, bu durum namus yoksunluğu olarak adlandırılmıyordu.

<sup>17</sup> Gogurya, Bekce ve Silla imparatorluklarından oluşan bu dönem Üç Krallık Dönemi olarak adlandırılır.

### 3.1.1.2 Koryo Krallığı Dönemi

Silla döneminin yavaş yavaş sona ermesiyle 918 yılında Wang Kon tarafından Koryo Krallığı kurulmuştur ve Kore'nin bugünkü ismi buradan gelir. Holcombe, Wang Kon'un konumunu güçlendirmek için yerel beylerin kızlarıyla evlilik bağı kurmaya çalışıp 21 kraliçe aldığını belirtir (Holcombe, 2016, s. 176). Bu bize Korelilerde çok eşliliğin varlığını gösterdiği gibi birçok toplumda görüldüğü üzere bazı evliliklerin siyasi amaçlarla gerçekleştiğini de ortaya koyar. Holcombe bu dönemde akraba evliliklerinin sakıncalı bulunmadığına dair bir bilgi de verir: “Wang Kon, bu kraliçelerin doğurduğu kızın ikisini son Silla kralıyla evlendirdi. Aynı soy adını taşıyan bireylerin (akraba olsun veya olmasın) evlenememelerine dair eski ve genel bir tabunun bulunduğu Çin'de bu şok etkisi yarattı. Ancak ilk dönem Korelilerin soyadları yoktu ve kuzenler, hatta üvey kız ile erkek kardeşler arasında evlilikler eski dönemde nadir değildi.” (Holcombe, 2016, s. 176).

Koryo dönemi kadınlar açısından birçok değişikliğin yaşandığı ve kadının yavaş yavaş bazı haklarını kaybettiği bir dönemdir. Nahm'ın belirttiğine göre Koryo döneminde başlangıçta soyluların mülkü kızları da içine alarak tüm çocuklar arasında az çok eşit biçimde bölünürdü. Dul eşler, kocalarından kalan mülkü miras alma hakkına sahiptiler (Nahm, 1998, s. 55). Bu döneme kadar şecere hem anne hem de baba soyundan izlenebiliyordu; ancak XV. yüzyılda anne tarafına ait akrabaların ölümlerinin arkasından yas tutma gerekliliği pek kalmadı. Kadınlar miras haklarını kaybettiler. 1402'den sonra kadınların ata binmeleri resmen yasaklandı. En büyük erkek evlat olma ilkesi giderek desteklendi. Soy izleme büyük evlattan büyük evlada, tek yasal eş vasıtasıyla yapıldı ve ikinci erkek evlat ile bütün kızların konumu düşürüldü. İkinci eşten (odalıktan) doğan erkek çocuklar memuriyet sınavlarına girmek için yetersiz görüldü. Aynı aile adına sahip kişilerin evlenmesi yasaklandı (Holcombe, 2016, s. 180).

Kore'de bu dönemde kraliyet ailesi mensupları ülkeler arasındaki siyasi ilişkiler sebebiyle Moğol kadınlarla evleniyordu. Koreliler Moğollar için “damatlar ulusu” olarak tanınıyordu. Weatherford, Koreli prenseslerin de Moğol hanedanlığına gelip onların dillerini ve geleneklerini öğrendiklerini bildirir (Weatherford, 2016, s. 129). Holcombe da şunları ekler: “Kore kralının oğlu Kubilay Han'ın kızı ile evlendi ve Koryo prensleri başkent Kaesong ile Moğol başkenti Pekin arasında gidip gelir oldular.

XIII. ve XIV. yüzyıllar arasındaki Moğol yönetimi süresince Koryo tahtının varislerinin hemen hepsi Moğol anneden geliyordu ve Pekin’de büyümüşü.” (Holcombe, 2016, s. 178).

### 3.1.1.3. Choson Krallığı

Choson Dönemi’nde (1392-1908) kadının statüsünün çok aşağılara düştüğünü ve toplumun her kesiminde erkeklere daha çok önem verildiğini görmek mümkündür. Kadınlar politik, sosyal, ekonomik ve kültürel açıdan eşitsizlik görmüşler ve aile içinde son sıraya yerleşmişlerdir. Kocalarından izinsiz dışarı çıkamadıkları için yavaş yavaş dışarıyla olan bağlantıları kesilmiş ve evin içinde yaşamak zorunda kalmışlardır (Oh, 2005, s. 6).

Bu dönemde Kore’de toplumsal yapının zirvesinde yangban diye adlandırılan egemen sınıf bulunurdu. Yangban sınıfına dahil olan aile üyeleri yalnızca kendi sınıfından kişilerle evlenebilirlerdi. Toplumun diğer tabakasıyla ilişkileri yok denecek kadar azdı ve onlarla komşu olmak dahi istemezlerdi. Nahm, bu sınıfa dair şunları aktarır: “1470 yılında benimsenmeye başlayan toplumsal yasalara göre üst sınıf kadınları dışarı çıktıklarında yüzlerini ve de başlarını çeşitli tiplerde başörtüleriyle kapatmak zorundaydılar. Yangban ailelerin dul kadınlarının yeniden evlenmeleri bile yasaktı; eğer bunların arasından özel izinlerle yeniden evlenenler olursa bunların çocukları ve çocuklardan olma torunları -çok iyi eğitilmiş de olsalar- herhangi bir devlet hizmetine giremezlerdi.” (Nahm, 1998, s. 76). Yangban ailelerinde genç kızlar okullarda eğitim görmek yerine evde babalarının ya da büyükbabalarının eğitimine tabiydiler. Bu eğitimin temelindeyse ahlak ve milli terbiye vardı. Choson döneminin aristokrat kadınları için, iç izolasyonun sıkı bir şekilde uygulanmasında eğitimin çekirdeğini oluşturan şey iffet ve erdemdir. Yangban sınıfındaki bir aile hakkında da şu bilgiye rastlıyoruz: “Aristokrat bir ailenin tipik evi iki ana salondan oluşuyordu. Kadınlar salonun en iç odalarında yaşadılar ve dışarı çıkma özgürlüğü ciddi şekilde kısıtlandı. Dışarıya çıkan kadına her zaman bir hizmetçi eşlik ederdi ve geceleri ışıktan görünmemek için yüzlerini kaparlardı. Hizmetçisi evde olmadığı için ve hizmetçisiz dışarı çıkması yasak olduğu için yanan evinden çıkamayan bir kadının ölmesi bu davranış kurallarının katılığına dramatik bir örnek teşkil eder.” (Chung, 1997).

Nahm'ın verdiği bilgiye göre Yangban sınıfından sonra gelen orta sınıfta dil uzmanları, teknik uzmanlar, doktorlar, hemşireler, askerler yer alırdı. Vatandaşlar ise kendi içinde üç alt sınıfta toplanırdı; köylüler, zanaatçılar ve ticaret yapanlar. Bunun da altında “aşağı kuşak” denilen bir sınıf vardı ki hizmetçiler, köleler, fahişeler bu gruba girerdi (Nahm, 1998, s. 76).

500 yıldan uzun süren Choson Krallığı döneminde kadın toplumda sosyal bir varlıktan çok evin içinde, ömrünü eşine ve eşinin ailesinin hizmetine adanmış şekilde karşımıza çıkmaktadır. Bu dönemde yalnız Yangban sınıfında değil toplumun diğer tabakalarında da dul kadınların evlenmesi yasak olup evlenen dul kadın kötü muamelelere maruz bırakılır ve evlatlarının devlet işlerinde görev alması engellenirdi. Yalnız kadın değil tüm ailesi sosyal ve hukuksal baskı altında bulunurdu. Dul kalan kadınlar eşlerine sadakatlerini kanıtlamak için kocalarının ardından intihar etmek ya da evden çıkmayıp oruç tutmak gibi abartılı davranışlarda bulunmuşlardır (Oh, 2005, s. 6).

Bu dönemdeki en olumlu özellik kadınların evlendikten sonra da kendi servetleri üzerinde olan haklarıdır. Kadınlar evlendikten sonra mülkiyet ve vasiyet haklarına sahip olabiliyorlardı. Kadınlarla ilgili bir başka olumlu durum ise sanatla olan bağlarının kesilmemesidir. Nahm, Choson Krallığı döneminde yalnız erkeklerin değil kadınların da başarılı şiirler yazıp besteler yaptığından bahseder (Nahm, 1998, s. 84). Bunlar istisnai durumlar olsa da o dönemde kadının konumu düşünüldüğünde çok değerli ve cesur durumlarıdır.

Tüm bu dönemler göz önünde bulundurulduğunda Kore kültüründe kadının uzun müddet evin içinden çıkamadığı neredeyse tüm hayatının eve bağlı olarak geçtiği görülmektedir. Bu da evde yapması gereken şeyleri çeşitlendirmiştir. Ev işlerinden kalan vakitlerini elişleri ve dikiş-nakışla uğraşarak değerlenmiştir. Kore Kültür, Spor ve Turizm Bakanlığı'nın yayımladığı *Kore Gerçeği* kitabında “Kore’de Kadınların Rolü” başlığı altında kadınların Kore kültür ve tarihi içerisinde ne yaptıklarına dair çok kısa bir bölüm ayrılmıştır. Birkaç efsaneden ve kadın yöneticilerden kısaca bahsedilmiş, kalan kısımda ise şuna değinilmiştir:

“Kadınlar el işlemeleriyle nakışlar ve ilmekler yapmıştır. İğne ve iplikle kumaşa desenler yapmış ve yaptıkları bu oya işlerini de *hanbok*<sup>18</sup>, paravan ve minderlerin dekorasyonunda

<sup>18</sup> Kore kadınlarının geleneksel günlük giysileri.

kullanmışlardır. İpliklerin bükülerek yapılmasıyla oluşan ilmekler olan çeşitli *norigaeler*<sup>19</sup> yapılmıştır. Oya işleri ve ilmekler dışında, kumaşların çeşitli renklerle boyandığı boyama el sanatları da yaygın bir şekilde kullanılmıştır.” (Kore Gerçeği, 2015, s. 100).

Bu şekilde kadının el sanatlarında gelişmesi, onu, eve bağlı kılan sistemin bir mecburiyeti olduğunu söyleyebiliriz.

1894 yılında Kadri'nin yazdığı ve henüz Türkiye Türkçesine nakledilmemiş olan *Kore, Japonya ve Çin'de Kadınlar* adlı risalede Kore kadınına dair detaylı değerlendirmeler yapılır. Konumuz açısından oldukça önemli bir kaynak olan bu risalenin, Türkçe telif eserler içerisinde hâlâ özgün ve yegane kaynak olduğunu özellikle belirtmemiz gerekiyor. Söz konusu risalede Kore kadınına dair genel yorum şu şekildedir: “Genç kızlar boş zamanlarında dedikodu ile vakit geçirmezler. Okuma yazma öğrenirler. Biraz hesap talim ederler. El işlerine pek dikkat vardır. Kore kadınları bu hususta çok marifet ve maharet gösterirler. Bundan başka kızlar birtakım dersler de alırlar ki bunların başında ahlak ve felsefe dersleri gelmektedir.” (Kadri, 1894, s. 5).

*Kore, Japonya ve Çin'de Kadınlar* risalesinde Kore'de kadınların küçük yaştan itibaren ayrıştırılması ve muhafazasına dair bilgiler örnekleriyle detaylı olarak anlatılır: “Kız çocukları yedi yaşına girince erkek çocuklardan ayrılır ve kadınlarla vakit geçirmeye mecbur tutulurlar. Evlerde kadınlar dairesi vardır ve buradaki kadınların dışarı ile irtibatı yasaktır. Erkek ve kız çocuklarının bir arada bulunmasının ayıp olduğu küçük yaştan itibaren zihinlerine yerleştirilir.” (Kadri, 1894, s. 5). Babanın tüm servetinin erkek çocuklarına ait olduğu ve kız çocuklarının bundan mahrum olduğunu söyleyen Kadri, babanın kızı için tek bir durum karşısında malını verebileceğini de ekler. Bu durum kızın sakat veya çirkin olmasıdır. Kızının evde kalmasını istemeyen baba malı karşılığında onunla evlenecek bir eş bulur (Kadri, 1894, s. 9).

Koreli genç kızlar milli ahlaka uygun olarak yetiştirilir. Milli ahlak kadının dışarıyla olan bağının en aza indirgenmesini gerekli kılar. Bu sebeple kızlar evlerinden nadiren çıkarlar ve çıktıkları zaman mutlaka ebeveynleri yanlarında bulunur. Bunun yanında baba kızının namusundan sorumludur ve onu bir emanet olarak görüp muhafaza etmesi gerekmektedir. Çünkü Kore kültüründe kadının esas sahibi eşidir. Kadri konuyla ilgili olarak şunları aktarır: “Kore'de evlilik bir kadının hayatının temel amacıdır. Bir kadının

<sup>19</sup> Kore'de kadınlar tarafından takılan geleneksel aksesuarlar.

mutlaka evlilik için doğduğuna hükmedilir ve bir baba kızını yalnız evlendirmek için büyütür ve terbiye eder. Baba kendini kızının muhafızı addedip kızını gelecekteki eşi tarafından kendisine emanet edilmiş olarak görür.” (Kadrî, 1894, s. 8).

Nişanlılık döneminden itibaren kadının mevcutta sınırlanmış olan alanı daha da daralır ve bununla ters orantılı olarak sorumluluğu ve dikkat etmesi gereken hususlar artar. Örneğin bir kadının nişanlısının ismini sorması ve ağzına alması bile terbiyeye aykırı bir durum olarak görülür. Kadın nişandıktan sonra neredeyse inzivaya çekilir. Anne-babası ve kardeşleri hariç kimseyle görüşmez. Nadiren kız arkadaşlarıyla görüşmesine izin verilse de arkadaşından kötü bir fikir almasını önlemek amacıyla görüşme esnasında mutlaka aileden başka birileri de olur ve onları yalnız bırakmazlar. Nişanlılık dönemindeki bu inziva halinin evlenene kadar sürdüğünü ve kadının müstakbel eşiyle de hiçbir şekilde iletişim kurmadığını, evlilik kararının arabulucular vasıtasıyla verildiğini düğün geleneklerinden anlamak mümkündür. Kadrî, Korelilerin düğün geleneklerini detaylı olarak şöyle aktarır:

Düğün günü gelin beyaz ipek kumaştan üstü yine beyaz sırma işlemeli bir elbise giyer. Badel zuhur gelin güveyin hanesine gönderilir. Ara sıra vasıta olanlar iki aileyi birbirine takdim eder. İki aile halkı ile davetliler birlikte sofraya otururlar. Gelin ve güveyin dairesi mükellef surette döşenmiştir ve güzelce aydınlatılmıştır. Yemekler gayet nefistir. Muhtelif pişirilmiş türlü türlü balıklar etler meyveler çokça bulunur. Alkollü içkiler nadiren bulunur. Fakat çay istenildiği kadar içilir. Orta yerde su dolu bir büyük kap vardır. Sofrada bulunanlar çay içtikleri elli yaldızlı çini porseleninden mamul fincanlarını bu suya daldırarak yıkadıktan sonra yanı başlarında bulunan zatlarla bu fincanları değiştirip böylece bir daha çay içerler. Bu muamele bir nevi dostluk göstergesidir. Bu düğün şenliği tatlı musahabelerle kakkahalarla hayli müddet devam ettirilir. Gece yarısına doğru gelin ve güveye vasıta olan kılavuzlar zifaf evine getirirler. Bu zifaf hücresi pek güzel döşenmiş ve duvarları mutlu aileyi tasvir eden resim levhalarıyla bezenmiştir.

Üç dört kalın ve yumuşak şiltenin üst üste konulmasıyla yapılan yatak hazırdır. Çarşafi ipektir. Yorgan yerine bir kalın cibinlik bulunur. Bu da işlemeli, ipek kumaştandır. Tavana yaldızlı bir halka ile orta yerinden asılmış ve yatağın üzerinde bir köşe teşkil etmiştir. Şu zifaf hücresi orta yerinden bir paravan ile ikiye ayrılmıştır. Paravanın arkasında iki tarafın kılavuzu bekler, yani iki yenge bulunur. İki hizmetkar gelin ve güveye gündüzlük elbiselerini çıkarıp geceliklerini giymek için yardım eder. Vesair hizmetlerini ifa eyler. Eğer erkek gelini mizacına muvafık bulmazsa kılavuzları çağırıp şikayetini ortaya koyar. Kızcağızı bunlara verir, kız ebeveyninin hanesine iade olunur. Evlilik de bu suretle bozulur. Eğer damat nikahlı eşinin halinden memnun olur ve kendine uygun bulursa kılavuzlar bu

müjdeyi hemen salonlarda bulunan davetlilere ve gelin ile güveyinin ebeveynine ilan ederler.

Gelin ile güvey de salona gelip memnuniyetleri ve mesudiyetlerini alenen iki tarafa ve davetlilere ilan edip tekrar ve bu defa kati surette yerlerine çekilirler. Salonda asıl bu zaman yüzler gülmeye başlar. Çalgı çalınır, raks edilir. Şarkı söylenir. Sabaha kadar cümbüş olur. (Kadrî, 1894, s. 9).

Gelenekler içerisinde erkeğin evlendiği kadını beğenmeyip onu ailesinin evine iade etmesi söz konusudur; ancak kadına böyle bir hak tanınması söz konusu dahi olamaz. Boşanmaların da tüm sebepleri kadının etrafında örülüdür. Kore kanunlarında boşanmak için yedi sebep gösterildiğini ifade eden Kadrî bunları şu şekilde sıralar:

1. Bir kadın evlendikten sonraki üç yıl içinde bir çocuk dünyaya getirmemişse.
2. Eğer kadın pek geveze olur ve ailesine ait sırları ifşa ederse.
3. Kadınlık görevlerini yerine getirmezse.
4. Kocasına ait eşyayı çalarsa.
5. Eğer kocasına sadakatsizlik gösterirse.
6. Gerek fitrî gerek fizikî ağır bir hastalığı bulunursa.
7. Eğer kayınpederine ve kayınvalidesine karşı riayet ve itaatte kusur ederse.

(Kadrî, 1894, s. 14).

Son maddeden yola çıkarak Kore kültüründe kayınvalide ve kayınpeder başta olmak üzere büyüklere saygının katı kurallar çerçevesinde kanunlaştığını söylemek mümkündür.

### 3.1.2. Anne-Babaya Saygı Ve Konfüçyüsçülüğün Etkisi

Kore kültüründe millete duyulan saygının ve bağlılığın aileye duyulan saygı ve bağlılıkla başladığı düşüncesi vardır. Kişinin anne-babasına ettiği hizmet devlete edeceği hizmetin bir göstergesidir.

VI. yüzyılda Budist rahiplerince yazılan “Beş Kurallı Güncel Yaşam” adlı öğretinin ikinci maddesinde geçen “anne-babaya engin saygı” ifadesi, büyüklere saygının Kore

toplumunun çok eski zamanlardan beri öncelediği konulardan biri olduğunu gösterir (Nahm, 1998, s. 27). Kadın da erkek de anne-babaya saygıda kusur etmemekle yükümlüdür. Ancak kadınlar için durum müebbet bir hizmet haline dönüşür. Doğup büyüdüğü evde kendi ailesinin hizmetinden sorumlu olan kadın, evlendikten sonra eşinin ailesinden sorumlu tutulur. Üstelik bu sıradan bir sorumluluk değildir. Susması, verilen her göreve sorgusuz itaat etmesi ve tüm evin hizmetini eksiksiz görmesi gerekmektedir. Kadının dünyaya geldiği andan evleneceği zamana kadar olan süreçte bir emanet sayıldığını ve ailesi tarafından esas sahibine iade edilecek güne kadar muhafaza edildiğini söylemiştik. Düğün günü bu emanetin teslimi sırasında bir kadına ebeveyninin verdiği nasihatı Kadri şöyle aktarır: “Baba evinden dışarı çıktıktan sonra senin için başka bir hayat başlar, her durumda eşine, kayınvalidene ve kayınpederine itaat etmelisin. Bundan sonra senin hakiki anan ve baban onlardır.” (Kadri, 1894, s. 8).

Kore’de kadının, eşinin anne-babası ile yaşamasına *sizipsal* denmektedir. Yakın zamana kadar karı-kocanın ayrı bir evde yaşamasının örneklerine çok sık rastlanmamaktadır. Bu yaşam tarzı kadının tüm vaktini, tüm gücünü ve emeğini eşinin ailesine ve çocuğuna harcamasını gerekli kılar. Kadının eşi vefat etse dahi eşinin ailesiyle yaşamaya devam eder ve eğer erkek çocuk sahibiyse eşine gösterdiği ihtimam ve hizmetin tümünü ona göstermekle sorumludur.

Kadının anneliği Kore kültüründe fazlasıyla idealleştirilmiş ve kadın “iyi anne” olmasıyla övülmüştür. Ataerkillik, annenin iktidarını, erkek egemen bir toplumsal sistem altında kadınları yerleştirmenin bir yolu olarak meşrulaştırdığını savunur. Yani, kadınları kamusal ve politik alanlardan dışlamak yerine, annelik vasfını yücelterek diğer alanlardan uzak tutulması sağlanmıştır. Annenin gücü oğullarının veya oğullarının esenliğine dayanır (Kong, 1997, s. 9). Buna bağlı olarak Kore kültüründe kadın oğlan annesi olduğunda değer kazanır. Bu sebeple onun bu değeri hak etmesini sağlayan oğluna bir ömür minnettardır. Böylelikle anne-oğul arasındaki bağ kuvvetlenir. Anne ve oğul arasındaki bu bağ, Kore toplumunda tutucu bir sosyal sistemi sürdürmek için kritik bir rol oynamaktadır.

Bu tutucu sosyal sistemin oluşmasının en büyük sebeplerinden biri Konfüçyüsçülüktür. Nahm’ın belirttiğine göre Silla Dönemi’ndeki toplumlar daha iyi örgütlendikçe ve ekonomik koşullar geliştikçe Kore’de önemli değişiklikler olmuş, Konfüçyüsçülük,



Taoizm, Budizm gibi dışarıdan gelen kültürel etkiler Kore’de verimli bir ortam bulup gelişmişlerdir (Nahm, 1998, s. 37). Konfüçyüsçü düşünce başlangıçta çok etkili değilken XVIII. yüzyıla kadar hızlı bir şekilde yayılmıştır. Holcombe’un da belirttiğine göre XVIII. yüzyıla gelindiğinde Kore tamamen Konfüçyüsçü bir toplum olmuştur. Bu Konfüçyüsçü fikirler, Çin’in kaçınılmaz etkileri olarak değil, her yerde geçerli hakikatler olarak anlaşılmıştır (Holcombe, 2016, s. 181).

Konfüçyüsçülük anne-babaya duyulan saygının niteliğini değişmez bazı katı kurallara dönüştürdüğü gibi aile ve genel toplum üzerinde de büyük etkide bulunmuştur. Özellikle, koca ile eş arasındaki ilişkiyi yönlendiren kurallar, kadınlara karşı ciddi önyargılara dayanmaktaydı ve bu da kadınların statülerinin düşmesine neden oluyordu. Konfüçyüs erdemlerine göre, bir kadının babasına, kocasına ve oğluna itaat etmesi gerekiyordu (Kong, 1997, s. 7). Konfüçyüsçü toplum düşüncesi benimsendikten sonra insan ilişkilerini yönlendiren Konfüçyüs’ün beş ilkesi önemsenmeye başladı: Halkın kendisini yönetene salt bağlılığı, çocukların anne-babaya boyun eğmesi ve saygılı olması, kocayla karı arasında gerçek sevgi, yaşça küçük olanın yaşça büyük olana saygılı olması, arkadaşlar arasında kuşkusuz güvenilirlik. Konfüçyüsçü düşünce sistemi içerisinde kadınlara uysal, sessiz, sadık ve namuslu olmaları öğretilir, teslimiyetçilik ise bir kadının en yüce erdemi olarak görülürdü. Bir kadının yaşamını üç temel kural yönetirdi: Evlat olarak babaya; karı olarak kocaya; bir dul olarak da ilk oğluna bağlılık (Bk. Nahm, 1998, s. 77).

Bu düşünce sistemi içinde kadın eşinin vefat etmesi durumunda yine kocasının evinde yaşamaya devam eder. Eğer oğlu varsa kocasına ve onun ailesine gösterdiği hürmeti aynı şekilde oğluna göstermek zorundadır. Erkek çocuk sahibi olmanın önemine dair Park şunları aktarır: “Genellikle erkek evlat sahibi olabilmek amacıyla kız çocuk olsa da erkek çocuğun olmaması boşanmaya yol açardı. Eski Kore ataerkil toplumda kadının aile ocağının devamlılığını sağlayan erkek çocuk doğurmasıyla aile bağları güçlendirilmiş olur.” (Park, 2016, s. 14). Kadın kocasına, anne ve babasına bakabildiği ölçüde değerliydi ve de aileyi sürdürebilme gibi bir sorumluluk taşıyordu. En büyük amacı iyi bir eş ve akıllı bir anne olmaktan öteye gidemiyordu. *Kore Gerçeği* kitabında şöyle bir bilgiye rastlıyoruz: “16. yüzyılın başlarında yaşayan Choson’dan Sin Saimdang, bilge bir anne ve iyi bir eş olarak örnek gösterilen, saygı duyulan bir kadındı. Günümüzde 50.000 won’luk Kore banknotlarında portresi bulunmaktadır.” (Kore

Kültür, Spor ve Turizm Bakanlığı, 2015, s. 54). Birkaç yıl önce basılan bu kitapta banknotun üzerinde yer vererek şereflendirdikleri Sin Saimdang'ın bu şerefe nail olmasının sebebinin iyi bir eş ve anne olmakla açıklanması, geleneksel düşünce sisteminin tam olarak kırılmadığı anlamına gelmektedir.

### 3.1.3. Günümüz Kore Kadını

1897 yılında Choson Krallığı ülkenin modernleşmesi için Kobo Fermanı'nı ilan etmiş, sosyal-kültürel ve ekonomik alanlarda yenilikler yapmaya çalışmıştır. Bu reform kadınların konumuna olumlu anlamda etki etmiştir. Yıllardır Konfüçyüsçü düşünceyle hayatları sınırlanan, evlere kapatılan kadınlara ilk defa resmi eğitim hakkı sağlanmıştır. 7 yaşından 15 yaşına kadar kadınların da erkeklerle eşit eğitim hakkına sahip olmaları sağlanmıştır (Oh, 2005, s. 17). Bu fermanla ayrıca dul kadınların yeniden evlenmelerine yasal olarak izin verilmiştir. Nahm, bu toplumsal dönüşüme ve yasal izne rağmen dulların konumlarında çok değişiklik olmadığına dikkat çeker: "1945'te Choson önderlerinin çoğunun toplumsal kökeni orta sınıf ya da sade vatandaş sınıfıydı. Yangban sistemi sona ermiş olsa da toplumsal eşitlik oluşmamıştı. Her ne kadar bir bütün olarak Konfüçyüs ilkeleri uygulanmaktaysa da hala pek çok dokunulmamış olarak kalan geleneksel erkek egemen toplum modeli egemendi. Birçok sayıda Chosonlu kadın eğitilmiş, ekonomik ve toplumsal olarak eylemli duruma gelmişlerse de çocukların aileleri tarafından evlendirilmeleri ortadan kaldırılamamıştı; dullar yasal olarak yeniden evlenmede özgür bırakılmalarına karşın çoğu yine de evlenememekteydi." (Nahm, 1998, s. 150).

Kore'de kadın hareketlerinin kadın statüsünün yükselmesinde büyük rolü vardır. 1910'da Japonya tarafından işgal edilen Kore'de kadın hareketleri bağımsızlık mücadelesinin bir vasıtası olarak başlamıştır. 1948'de Demokrat Kore devletinin kurulmasıyla birlikte devlet tarafından kadınlara siyaset, eğitim, çalışma alanlarında eşit haklar verilmeye başlanmıştır (Oh, 2005, s. 17). Kadının eğitimi kişisel statülerden çok bağımsız bir ülkenin gerekliliği olarak görülmüş ve kadınlarla ilgili reformlar daha çok milli duygularla yapılmıştır. Yine de tarihsel bağlamdan çıkıp günümüz Kore kadını değerlendirildiğimizde çok büyük değişikliklerin kaydedildiğini görmek mümkündür. Kadınlar 1948 yılında oy verme hakkına sahip olmuş ve aynı yıl Yong Shin Kore'nin

ilk kadın bakanı olarak görev almıştır. Bundan sonra kadınlar 1993 seçimine kadar uzun bir süre üst düzey bir göreve getirilmese de Kore kadını özellikle 1960'tan sonra gerek siyasette gerek sosyal yaşamda ön plana çıkmış, kadim zamanlardaki konumunu ve kadınlar hakkındaki yerleşik düşünceleri yıkarak toplumun her kademesinde rüştünü ispat etmiştir. Bunun en son ve en önemli örneği 2013 yılında Güney Kore'nin ilk kadın devlet başkanı olan Park Geun-hye'dir.

## 3.2. KORE ATASÖZLERİNDE KADIN

Dünyanın en köklü kültürleri arasında yer alan Kore kültüründe atasözleri Korece atasözleri ve Hanmoon<sup>20</sup>dan etkilenen atasözleri olarak ikiye ayrılır. Korece atasözleri geleneksel olarak kuşaktan kuşağa aktarılmış, mizahi öğeleri barındıran, mecazlı söyleyişe sahip sözlü kültür ürünleridir. Hanmoon'dan etkilenen atasözleri ise Konfüçyüsçü düşüncenin temel öğretileri esas alınarak oluşturulmuş, anne-babaya saygı ve krala bağlılık çerçevesinde gelişmiş atasözleridir (Lee, T., 2017, s. 3). Geleneksel atasözleri halkın doğal yaşayışı içerisinde oluşurken Hanmoon'dan etkilenen atasözleri bir fikrin etrafında yapay bir şekilde gelişim göstermiştir.

### 3.2.1. Aile İçinde Kadın

Kore kültüründe kadının yaşamındaki en büyük amaç “akıllı bir anne ve iyi bir eş” olmaktı ve değeri, aile çizgisini sürdürme, kocasına ve onun anne-babasına bakabilme yeteneğine göre belirlenirdi (Nahm, 1998, s. 77). Bu yaşam tarzı Konfüçyüs öğretilerinin Kore'de yayılması ile güç kazanmış ve kadınların günümüzdeki ortalama aile yaşantısı içindeki yerlerine dönmeleri yüzyıllar sürmüştür. Kadrî konuyla ilgili şunları aktarır: “Kadının hareket alanı evle sınırlandırılmış ve kocası ve onun ailesine ömrünü vakfetmesi gerektiği Düğün ile merasim günleri geçtikten sonra kadın hanesi içinde kapanıp kalır. Emek ve gayretini, tüm vaktini, ömrünü ailesinin işine ve gücüne ve saadetine ayırır. Ne kimse ile görüşür ne de sokağa çıkar. Kocasının müsaadesi olmaksızın pencereden sokağa bakması bile yasaktır.” (Kadrî, 1894, s. 13).

<sup>20</sup> Çin harfleri kullanılarak yazılan yazı.

### 3.2.1.1. Sizipsal

Türkçede bir karşılığı bulunmayan *sizipsal* kelimesi gelinin evlendikten sonra kayınvalidesi ve kayınpederi ile birlikte yaşaması anlamına gelmektedir. Bu yaşam zaten sınırlandırılmış bir alanı olan kadını daha da sınırlandırarak üzerine büyük bir ailenin sorumluluğunu ekler. Kadın, sizipsal içerisinde eşine, kayınvalidesi ve kayınpederine itaat ettiği ölçüde değer görür. Evin içerisiyle sınırlı olan alanın bir gelin için ebedi mabet olarak kabul edilmesi istenirken bu yaşama uyum sağlayamayanlar atasözlerinde eleştirilmiştir:

*İl nyeon sijipsari motaneun saram eopgo*

*byeo han seom monmeneun saram eopda.*

Bir senelik “sizipsali” yapmayan,

bir çuval pirinç taşımayan biri yoktur. (Lee, T., 2017, s. 71)

*Jegeodo sijip ultari miteseo jugeora.*

Öleceksen de sizibin içinde öl. (Lee, T., 2017, s. 76)

*Sijipsari motamyeon dongni gaega eopsinyeoginda.*

Sizipsali yürütemeyeni sokak köpeği bile hor görür. (Lee, T., 2017, s. 15)

*Gwimogori samnyoniyo, bongori samnyonira*

Üç yıl sağır, üç yıl dilsiz. (Lee, H., 2017, s. 67)

### 3.2.1.2. Karı-Koca İlişkilerinin Atasözlerine Yansıması

Kore kültüründe aile hayatı içerisinde kadın ve erkeğin birbirine asla denk olmadığı, kadının birçok alanda eşinin gölgesinde kalarak onun yönlendirmesi ya da izni olmadan konuşmasının bile yasak olduğu gerçeği üzerine Kadrî şunları aktarır: “Erkek haremine senli benli söz söyleyebilir ve ismiyle çağırır fakat kadının kocasına ismiyle hitap

etmesi terbiyesizlik olarak görülür. Mutlaka kocasına adet olunmuş şekillere göre muamele etmesi ve söz söylemesi lazımdır. Hatta kocası kendine söz açmadan kadının söze başlaması da ayıptır. Erkeğin işi ve meşguliyetleri hakkında kadına fikir sormak bir yana bunları anlatması bile abesle iştigaldır.” (Kadrî, 1894, s. 12). Atasözlerinde aile düzeninin bozulmaması kadının sessizliğiyle mümkün kılınmıştır:

*Amtalgi ulmyeon jibani manghanda.*

Kadının sesi erkekten yüksekse aile mahvolur. (Lee, T., 2017, s. 66)

*Amtalgi ulmyon cibani manghanda*

Tavuk öterse aile mahvolur. (Lee, H., 2017, s. 249)

*Yejauji mareun jal deureodo paegahago andeureoda mangsinhandanda.*

Kadına kulak versen ev mahvolur, vermesen de rezil olur. (Lee, T., 2017, s. 68)

Kadın sessiz ve itaatkâr olmak mecburiyetindeyken konuşma ve karar verme hakkı erkektedir. Bu sebeple koca ve horoz arasında bağlantı kurulmuş erkeğin varlığı aile düzenini sürdürmenin ön koşulu olarak kabul edilmiştir:

*Jangdalgi ureoya nari saeji.*

Horoz öttüğünde gün aydınlanır. (Lee, T., 2017, s. 74)

*Nama iron cungcongım*

Erkeğin bir lafı külçe altın gibidir. (Lee, H., 2017, s. 94)

İktisadi konularda kadının tutumlu olması, ev idaresini bilmesi ve azla yetinmesi beklenmektedir. Yetki az olsa da sorumluluk fazladır. Koca kova, yani kazanç sağlayandır, kadın ise bu kazancı bir testinin kovadan su alması gibi yeter miktarda ve dengeli olarak dağıtır:

*Nampyeoneun durebak, anaeneun hangar.*

Koca kovadır, karı testidir. (Lee, T., 2017, s. 36)

Karı-koca arasındaki ilişkileri anlatan atasözlerinden kadının aleyhinde olanlar sayıca fazla olsa da iki taraf için söylenmiş atasözlerine de rastlamak mümkündür:

*Nampyeoneul jal mot mannamyeon dangdae wonsu,*

*anaereul jal mot mannado dangdae wonsu.*

Kötü koca çağdaşının düşmanıdır,

kötü kadın da çağdaşının düşmanıdır. (Lee, T. 2017, s. 36)

*Anaege han mareun nado soege han mareun naji anneunda.*

Sığıra söylenen söz yok olur fakat eşe söylenen söz akar. (Lee, T., 2017, s. 64)

Aşağıdaki atasözü ise eşin övünülecek değerde olmamasından çok karı-koca arasındaki ilişkinin mahremiyetinin ilan edilmemesi gerekliliği anlamı taşımaktadır:

*Jasik chugi banmichinnom gyejip chugi onmichinnom.*

Tam aptal eşiyile övünür, yarım aptal ise çocuğuyla. (Lee, T., 2017, s. 73)

Kore atasözlerinde kadının güzel olması evlilik hayatını katlanılabilir hâle getirir:

*Anaega gwiyeoumyeon cheogatjip malttuk bogodo jeolhanda.*

Karısı güzel olan kayınbabasının kazığına da secde eder. (Lee, T., 2017, s. 64)

*Anaega yeppeumyeon cheogatjip ultarikkaji yeppeuda.*

Karısı güzel olana evlerinin çitleri bile güzel gelir. (Lee, T., 2017, s. 64)

Kore atasözlerinde yer alan odalık kavramı Kore kültüründe çok eşliliğe rastlandığını bizlere göstermektedir:

*Anae wa cheopgwau i ssaume dolbucheodo eolgureul dollinda.*

Karı ve odalık kavga ederken Buda'nın heykeli bile yüz çevirir. (Lee, T., 2017, s. 64)

Karı ve koca arasındaki kavga'nın uzun sürmeyeceği, çabuk çözüleceği anlamına gelen bir atasözü de mevcuttur:

*Bubu ssaumin kallo mul begi.*

Karı koca kavgası bıçakla su kesmek gibidir. (Lee, H., 2017, s. 198)

Kadının güzel olmasının evliliği katlanılabilir kıldığını söylemiştik. Bu güzelliğin uzun sürmediğini ve kadının çabuk yaşlandığını ele alan atasözü aynı zamanda erkeğin olgunluk döneminde daha güzel olduğunu savunarak çirkin bir eşi hak etmediği ve yeni ve genç olan bir diğerini alabileceğini de vurgulamaktadır:

*Yeoja samsibeneun kkochi jigo namja samsibeneun kkochi pinda*

Otuz yaşındaki kadın çiçeğin solmuş halidir, erkek ise çiçeğin açmış halidir. (Lee, T., 2017, s. 68)

### 3.2.2. Atasözlerinin Cinsiyet Bağlamında Değerlendirilmesi

Kore aile kültüründe karı, koca, çocuk ve yine çocukların arasındaki ilişkide hiyerarşik bir düzen vardır. Bu düzen içerisinde kayınpeder ve kayınvalide ile evin reisi olan koca üst sırada yer alırken ondan sonra gelen kişi erkek çocuktur. Kız çocuk ve anne bu hiyerarşide en alt sıradadır. Erkek çocuk sahibi olan kadın daha değerliyken, erkek çocuk sahibi olmayan kadınların eşleri onları bu sebeple boşama hakkına sahiptir. Durum böyleyken erkek çocuk istenen ve övülen bir varlık olarak atasözlerine yansımış, kız çocuk ise birkaç olumlu örnek haricinde kötü özelliklerle anılmıştır:

*Ttareun hanado manko adeureun setdo mojaranda.*

Bir kız olsa çok gelir, üç oğul olsa az gelir. (Lee, T., 2017, s. 43)

*Ttareun hanado nappeugo baneun byeongsinida.*

Kız evlat bir tane olsa da kötü, yarısı sakattır. (Lee, T., 2017, s. 42)

*Ttareun du beon seounhada.*

Kızın ebeveyni iki kere üzülür. (Lee, T., 2017, s. 42)

*Eopsinyeogideon ttari tteokamji igo onda.*

Köşeye atılan kız annesine bir lokma ekmek getirir. (Lee, T., 2017, s. 67)

*Adeulle jip ga bap meokgo ttalle jip ga mul masinda.*

Oğlunun evine gidip yemek ye, kızının evine gidip su iç. (Lee, T., 2017, s. 64)

Kore geleneklerinde kız evladın misafir olduğu ve bir emanet gibi eşine teslim edileceği günü beklediğini söylemiştik. Bu emaneti teslim etmek anlayışında kızın ailesinin kızlarını evlendikten sonra bir daha göremeyecek olmalarının da payı vardır: “İzdivacın üçüncü gününde ise yine birlikte gelinin akrabasını ziyarete giderler. Kadın için hemen bu ziyaret anne ve babasını son defa görmek demektir. Bugünden itibaren bütün bağlılığını, saygısını, itaatini kayınvalidesine ve pederine ayırmaya mecburdur.” (Kadrî, 1894, s. 13). Evlendikten sonra başka bir aileye ait olan kız evlat için yapılan masraf ve harcanan emek ailenin kaybı olarak atasözlerine yansıdığı gibi kızın kalıcı olmadığına dair atasözü örnekleri de vardır:

*Cheot ttareun segan mitcheonida.*

İlk kız evlat yenilen yemeğin anaparası gibidir. (Lee, T., 2017, s. 78)

*Ttal jasigeun dodungnyeonida.*

Kız evlat hırsızdır. (Lee, T., 2017, s. 43)

*Ttari sesimyeon muneul yeoreo noko janda.*

Üç kız evladı olan kapı açık uyur. (Lee, T., 2017, s. 43)

*Ttal seseul yeouimyeon gidung ppuriga paeinda.*



Üç kızını evlendiren evin direği çukurlanır. (Lee, T., 2017, s. 42)

Kızın anneye çekeceğine dair atasözleri olduğu gibi, çocuğun karakterini belirleyen baba olduğuna dair atasözü de vardır:

*Jasigeul bogi jeone eomeonireul boraetda.*

Kızına bakmadan anasına bak. (Lee, T., 2017, s. 72)

*Nampyeon bok eomneun yeojaneun jasik bokdo eopda.*

Kocadan yana şansı olmayanın çocuktan yana da şansı olmaz. (Lee, T., 2017, s. 36)

### 3.2.3 Akrabalık İlişkileri Bağlamında Kadın

Konfüçyüsçü düşüncede anne-babaya saygı millete saygının ön koşuludur. Bir kadının kendi anne-babasıyla geçirdiği yıllar sayılıyken ömrünün büyük bir kısmını eşinin anne-babasıyla geçirir. Bu nedenle Kore düşünce geleneği içerisinde kadınlarla ilgili atasözlerinin büyük bir kısmı gelin-kaynana ilişkilerine dair örneklerle doludur. Bu örnekler ağırlıklı olarak gelin ve kayınvalidenin anlaşamaması ve özellikle kayınvalidenin gelini sevmemesi üzerine kuruludur:

*Goyangi deogeun algo myeoneuri deogeun alji motanda.*

Kaynana kedinin minnetinden anlar da gelinin minnetinden anlamaz. (Lee, T., 2017, s. 30)

*Miun yeol sawi eopgo goun oemyeoneuri eopda.*

Nefret edilen on damat, sevilen tek gelin yoktur. (Lee, T., 2017, s. 50)

*Bae sseogeun geoseun ttareul jugo, bam sseogeun geoseun myeoneuri junda.*

Kokan armut kıza, kokan kestane ise geline. (Lee, T., 2017, s. 52)

*Gaeulbyeoteneun ttareul jjoeigo bombyeoteneun myeoneurireul jjoeind.*

Sonbahar güneşi kızıma, ilkbahar güneşi gelinime vursun. (Lee, T., 2017, s. 24)

*Oraneun ttareun an ogo ontong myeoneuriman onda.*

Sevilen kız gelmez her zaman sevilmeyen gelin gelir. (Lee, T., 2017, s. 69)

*Ttarui chaban jae neomeogago,*

*myeoneuri chaban nong wie dunda.*

Kızın yemek sepeti yokuştan geçer,

gelinin yemek sepeti dolabın üstündedir. (Lee, T., 2017, s. 43)

*Juk meogeun seolgeojineun ttal sikigo*

*bibim geureut seolgeojineun myeoneuri sikinda.*

(Kaynana) çorba içtikten sonra bulaşığı kızına yıkatır,

zor yemekten sonraki bulaşıkları geline yıkatır. (Lee, T., 2017, s. 75)

*Chakan myeoneuriga akcheoman motada.*

Kötü karı iyi gelinden daha iyidir. (Lee, T., 2017, s. 77)

*Mudeonhan oemyeoneuri eopda.*

Hassas olmayan tek gelin yoktur. (Lee, T., 2017, s. 48)

*Myeoneuri jara sieomi doeni sieomi ti deohanda.*

Gelin kaynana olunca daha beter kaynanalık yapar. (Lee, T., 2017, s. 15)

*Gakkaun jip myeoneuriilsurok hyungi manta.*

Tanıdık insanların gelinlerinin kusurları daha fazla görünür. (Lee, T., 2017, s. 23)

Gelin evin tüm hizmetinden sorumlu tutulurken bir yandan da varlığı belli olmasını ister. Yukarıdaki örneklerde de yer verildiği gibi kadının konuşması, fikir beyan etmesi ayıp sayıldığı için bir hayalet gibi kendini belli etmeden işlerini halletmek durumundadır:

*Jip gwisini doenda.*

Gelin kayınevının hayaleti olur. (Lee, T., 2017, s. 77)

Kore atasözlerinden gelinler arasında bir hiyerarşi olduğunu ve büyük gelinin daha fazla sevildiğini anlamak mümkündür:

*Gateun tteokdo manmyeoneuri juneun geosi deo keuda.*

İlk geline büyük pirinç keki verilir. (Lee, T., 2017, s. 25)

*Duljjae myeoneuri sama boaya manmyeoneuri chakan jul anda.*

Küçük gelin eve geldiğinde büyük gelinin iyi olduğu anlaşılır. (Lee, T., 2017, s. 41)

Gelinlerle kıyaslandığında damatların el üstünde tutulduğu ve daha çok sevildiği atasözlerine şu şekilde yansımıştır:

*Sawineun baek nyeon soniyo myeoneurineun jongsin sikgura.*

Damat yüz yıllık misafir, gelin ömür boyu ailedendir. (Lee, T., 2017, s. 57)

*Sawi banchaneun jangmo nunsseop mite itda.*

Damadın yediği kaynananın kaşının altındadır.<sup>21</sup> (Lee, T., 2017, s. 57)

---

<sup>21</sup> Kayınvalideler damatlarını sevdikleri için gözleri onların üzerindedir, yemeği beğenip beğenmediğini kontrol ederler.

Kayınvalidenin damadı sevdiği gibi kayınpederin de gelini sevdiğine dair de bir atasözü bulunmaktadır:

*Jangmoneun sawiga gomborado yeppeohag,*

*siabeojineun myeoneuriga ppeodeureongnie aekkurado yeppeohanda.*

Kaynana damadını çirkin olsa da güzel görür,

Kayınbaba gelinini dişlek ve tek gözlü olsa da güzel görür. (Lee, T., 2017, s. 72)

Kore atasözlerinde görümcenin kayınvalideden de az sevildiğine, engelleyici olduğuna ve arkadan iş çevirdiğine dair bir örnek vardır:

*Ttaerineun sieomeoniboda mallineun sinuiga deo mipda.*

Engelleyen görümcedense döven kaynana daha iyidir.<sup>22</sup> (Lee, H., 2017, s. 152)

Atasözlerinde, dünürler arasında anlaşmazlık çıkmaması için uzak olmasının daha hayırlı olduğu vurgulanmıştır:

*Dwidgangwa sadoncibın moroya handa*

Tuvalet ve dünürün evi uzak olmalıdır. (Lee, H., 2017, s. 147)

### 3.2.4. Kadınlarla İlgili Genel Yargılar İçeren Atasözleri

Kore kültüründe kadının hayatının evle sınırlı olduğunu atasözlerinin büyük bir kısmına aile ya da akrabalık ilişkilerinin konu olmasından anlamak mümkündür. Kadınların toplumsal alanda yer bulması bir yana alışveriş için bile evden çıkmasalar hayatlarının çok daha güzel olacağına dair bir inanç sistemi gelişmiştir. Bu sistem içerisinde kadının şiddet görmesi doğallıkla karşılanır:

*YeoJaneun je goeul jangnareul mollaya paljaga jota.*

Pazar yeri bile bilmeyen kadının hayatı güzel olur. (Lee, T., 2017, s. 68)

---

<sup>22</sup> Burada “engelleyen” kelimesi alenen değil de gizliden kötülük yapıp yoluna taş koyan anlamında kullanılmıştır.

*Yejaneun saheureul an ttaerimyeon yeouga doenda.*

Üç gün dövülmeyen kadın tilkiye dönüşür. (Lee, T., 2017, s. 67)

Bunların yanında kadının bir felaket unsuru, dedikoducu ve hırslı olduğuna dair atasözü örnekleri de vardır:

*Yeoja sesi moimyeon sang wiui jeopsiga baengbaeng donda.*

Üç kadın bir araya gelirse yemek masasındaki tabak bile döner. (Lee, T., 2017, s. 15)

*Mulgwa bulgwa akcheoneun samdaejaeak.*

Su, ateş ve kötü kadın üç felakettir. (Lee, T., 2017, s. 48)

*Yejaga haneul pumeumyeon onyuworedo seoriga naerinda.*

Kadın hırslanırsa yazın bile kırağı yağar. (Lee, T., 2017, s. 67)

Kadının çirkin olsa da yalnızca kadınlık özelliğinden dolayı işe yarayacağı, cinsel temele dayanan *Hobakggoddo ggoçirago* yani “Kabak çiçeği de çiçektir” (Lee, H., 2017, s. 362) atasözü ise genel kullanımla bir şeyi iyi yapamasa da bir miktar yapabilen kişiler için kullanılmaktadır.

Kore kültüründe kız çocuklarının aileleri tarafından muhafaza edildiği, eşlerine teslim etmek üzere namuslarının korunduğu ve sırf bu sebeple kız çocuğunun arkadaşları arasındaki sohbetlere bile bir gözetmenin eşlik ettiğini söylemiştik. Tüm bunlar düşünüldüğünde bakireliğin Kore toplumunda büyük önem taşıdığı şüphesizdir. Affedilmesi imkânsız bir eylemde bulunmuş kişinin bile bir mazereti vardır anlamındaki atasözünün bakire kavramı üzerinden ifade edilmesi bu fikri kuvvetlendirir:

*Çonyoga airıl naado halmari idda*

Bakire bir çocuk doğursa da söyleyecek bir şey vardır. (Lee, H., 2017, s. 325)

Tüm bu örnekler incelendiğinde Kore atasözlerinde kadının hiçbir toplumsal alanda söz sahibi olmadığını, hayatını eşine ve onun ailesine vakfettiğini görmekteyiz. Atasözlerine yansıyan kısmıyla kadından beklenen kayınvalide ve kayınpedere karşı hizmette kusur etmemesi, itaatkâr olması, ev idaresini bilmesi, erkek çocuk doğurması ve tüm bunları yaparken varlığıyla rahatsızlık vermeyecek seviyede sessiz olmasıdır.

## 4. BÖLÜM

### TÜRK MOĞOL VE KORE ATASÖZLERİNİN KADININ KONUMU ÜZERİNDEN KARŞILAŞTIRILMASI

Türk, Moğol ve Kore kültürlerinin üçünde de kadını aile içindeki rolü dışında, birey olarak ele alan atasözü sayısı diğerlerine oranla azdır. Kadının evlilik gelenekleri, aile yapısı ve kadının aile içindeki konumu konularında üç kültürün atasözlerinde ortak düşünceler olduğu gibi birbirine tamamen zıt fikirlerin bulunduğu atasözlerine de rastlanmaktadır. Bu konuda Türk ve Moğol atasözleri Kore atasözlerine kıyasla daha fazla ortak düşünce barındırmaktadır. Türk, Moğol ve Kore atasözleri aileye önem verme, evlenmenin gerekliliği gibi konularda “yalnız yaşamamak” vurgusu üzerinde birleşir:

Türk atasözü: Yalnız taştan duvar olmaz.

Moğol atasözü: *Gants mod gal bolohgüi*

*Gants hün ail bolohgüi.*

Tek ağaç ateş olmaz,

Tek insan aile olmaz. (Gül, 2010, s.94)

Kore atasözü: *Dogbul canggun obda.*

Yalnız yaşayanın komutanı yoktur. (Lee, H., 2017, s. 138)

Evlilik geleneklerine bakıldığında, zikredilen üç kültürde de evlilik “kızın alınması” sonucu gerçekleşir. Türk, Moğol ve Kore atasözlerinde kız alınırken dikkat edilmesi gereken başlıca unsur kızın hangi aileden geldiğidir. Üç kültürde de kızın yetişmesinde en büyük rol annenin olduğu için, “Anne nasılsa kızı da öyledir” düşüncesi atasözlerine şu şekilde yansımıştır:

Türk atasözü: Anasına bak kızını al, kenarına bak bezini al.

Moğol atasözü: *Hüühen avah bol nagatsiig ni har*

*Hüleg avah bol şüdiig ni har.*

Kız alacaksan anne tarafına bak,

At alacaksan dişlerine bak. (Gül, 2017, s. 176)

Kore atasözü: *Jasigeul bogi jeone eomeonireul boraetda.*

Kızına bakmadan anasına bak. (Lee, T., 2017, s. 72)

Moğol ve Kore atasözlerinde dünürün uzak olması istenirken, Türk atasözlerinde buna karşıt bir tutum olarak komşunun kızını almanın kalaylı kaptan su içmek kadar kolay ve talep edilen bir durum olduğu söylenmektedir:

Türk atasözü: Komşu kızı almak kalaylı kaptan su içmek gibidir.

Moğol atasözü: Kuyunun yakını, dünürün uzak olanı iyidir. (Kalan, 2013, s.376)

Kore atasözü: *Dwidgangwa sadoncibın moroya handa*

Tuvalet ve dünürün evi uzak olmalıdır.” (Lee, H., 2017, s. 147)

Türk ve Moğol kültüründe çok eşliliğin tercih edilmediği, çok eşi olanın sıkıntı yaşayacağına dair atasözü örnekleri üzerinden anlatılmaya çalışılmıştır:

Türk atasözleri: İki karılı bittin, iki analı süttten ölür.

Kadının biri âlâ, ikisi beladır.

Moğol atasözü: *Gants temeetei hüind erel tasrahgüi,*

*Hoyor ehnertei hüind herüül tasrahgüi.*

Tek develi insandan arama eksik olmaz,

İki eşli insandan kavga eksik olmaz. (Gül, 2010, s. 95)

Buna karşın Kore atasözlerinde kadın ve odalık kavramlarının yer bulduğunu görmek mümkündür:



*Anae wa cheopgwau i ssaume dolbucheodo eolgureul dollinda.*

Karı ve odalık kavga ederken Buda'nın heykeli bile yüz çevirir. (Lee, T., 2017, s. 64)

Atasözlerine yansıyan ev hayatı ile ilgili Kore kültüründe “sizipsal” olarak adlandırılan, kadının evlendikten sonra kocasının ailesi ile yaşamak zorunda olması geleneğine rastlanırken, Türk kültüründe “Ev, ev üstüne olmaz” atasözüyle aynı evde iki ailenin yaşamasının zor olduğu anlatılmak istenmiştir. Bunun yanında üç kültürde de aile hayatı içerisinde ataerkil bir yapının olduğu göze çarpmaktadır. Moğollarda baba “evin kralı” sıfatını alırken, Türk ve Kore kültüründe erkek “evin reisi” olması hasebiyle horoza, kadınsa tavuğa benzetilmiştir:

Moğol atasözü: *Aav n bugdun (geriin) khaan,*

*Ah n duugun khaan*

Baba tüm ailenin kralı,

En büyük ağabey ise tüm kardeşlerin kralı. (Raymond, 2014, s. 1)

Türk atasözü: Horoz ne kadar öterse ötsün, civciv tavuğun dıkdıkına bakar.

Kore atasözleri: *Jangdalgi ureoya nari saeji.*

Horoz öttüğünde gün aydınlanır. (Lee, T., 2017, s. 74)

*Amtalgi ulmyon cibani manghanda.*

Tavuk öterse aile mahvolur. (Lee, H., 2017, s. 249)

Tavuk ve horoz benzetmesi Kore atasözlerinde kadını aşağılayan bir alana çekerken, Türk atasözlerinde kadının horoza benzetilmesi çocuklar üzerindeki etkisinin kıymetine vurgu yapmıştır. Türk kültüründe annenin sözünün dinlenmesine yapılan vurgu, evin reisi baba kabul edilse de annenin etkisinin çok daha fazla olduğunu göstermektedir.

Türk ve Moğol kültüründe anneyi kutsal kabul eden bir anlayış olduğuna değinmiştik. Bunun en iyi örneğini iki kültürde de neredeyse aynı olan şu iki atasözünde görmekteyiz:

Beşiği sallayan el dünyaya hükmeder.<sup>23</sup>

*Huuhed buuveildeg gar,*

*Horvoog buheld n udirddag gar yum*

Çocukları uyutan el,

Dünyayı yöneten eldir. (Daşdorj, Rinçensambuu, 2009, s. 176)

Kore kültüründe ise kadın evin içinde söz sahibi olamadığı gibi sosyal hayattan da soyutlanmış, dışarıdaki hayata yabancı olmasının onu mutlu kılacağı söylenmiştir:

*Yeojaneun je goeul jangnareul mollaya paljaga jota.*

Pazar yeri bile bilmeyen kadının hayatı güzel olur. (Lee, T., 2017, s. 68)

Türk ve Moğol kültüründe bunun tersi olarak kadının serbest bırakılması gerekliliği, dışarıda olmaya vurgu yapan bağlanmamak ve dolaşmak fiilleriyle desteklenmiştir:

Türk atasözü: Kadınlı tavuk bağlanmaz.

Moğol atasözü: *Tamga bar'san hatnaas,*

*Talıg toirson çavgants deer.*

Damga tutan hatundan,

Bozkırı dolaşan kocakarı üstündür. (Gül, 2010, s. 135)

Türk atasözlerindeki “Aslan dişisine bakar da kuvvet alır” ya da Moğol atasözlerindeki *Tsetsen said ulsın ezen, sain ehner geriin erdene* yani “Akıllı bakan ulusun sahibi, iyi eş evin mücevheridir” (Gül, 2010, s. 139) örneklerinden anlaşıldığı gibi Türk ve Moğol kültüründe kadın-eş kuvvet alınan ve değer verilen konumdadır. Kore atasözlerinde ise kadının sözünün dinlenmesinin aileyi felakete götüreceği *Amtalgi ulmyon cibani manghanda* yani “Tavuk öterse aile mahvolur” (Lee, H., 2017, s. 249) atasözünde karşılığını bulmuştur.

---

<sup>23</sup> Uygur atasözleri içerisinde de aynı anlama gelen “Ana bir elinde beşiği, bir elinde dünyayı sallar” atasözüne rastlanmaktadır.

*Jasik chugi banmichinnom gyejip chugi onmichinnom* yani “Tam aptal eşiyle övünür, yarım aptal ise çocuğuyla” (Lee, T., 2017, s. 73) atasözünde geleneksel Kore aile hayatı içerisinde eşin övülmesinin anlamsızlığı anlatılırken, Moğol kültüründe eşin övülmesi üzerine şöyle bir atasözüne rastlanmaktadır:

*Gurav honood ehneree büü magt,*

*Gurvan jil bolood magt.*

Karını üç gün sonra değil,

Üç yıl sonra öv. (Gül, 2010, s. 98)

Bu atasözünde kadını övmek değil, tanımadan övgüde acele etmemek öğütlenmektedir. Türk atasözleri içerisindeki “Sarımsağı gelin etmişler kırk gün kokusu çıkmamış” atasözü de aynı anlamı taşımaktadır.

Üç kültürde de iyi eşe sahip olmanın önemi üzerinde durulurken kötü eşin felaket getireceği düşüncesinde birleşmiştir. Üstelik iyi eş olma yalnızca kadından talep edilen bir durum değildir. Erkeğin de iyi ya da kötü olması durumu üzerine söylenen atasözleri bunu kanıtlar niteliktedir:

Türk atasözleri: Kadın kocasını isterse vezir, isterse rezil eder.

Kadını yeşil yaprak eden de kocası, kara toprak eden de kocası.

Moğol atasözleri: *Unaa saitın yavdal büten,*

*Avgai saitın ner büten.*

Aracı iyi olanın gidişi tam,

Karısı iyi olanın adı tam. (Gül, 2010, s. 141)

*Adgiin noyon albatdaa baatar,*

*Adgiin er avgaidaa baatar.*

Kötü bey kölesine kahraman,

Kötü koca karısına kahraman. (Gül, 2010, s. 58)

Kore atasözü: *Nampyeoneul jal mot mannamyeon dangdae wonsu,*  
*anaereul jal mot mannado dangdae wonsu.*

Kötü koca çağdaşının düşmanıdır,

kötü kadın da çağdaşının düşmanıdır. (Lee, T., 2017, s. 36)

Türk ve Kore atasözlerinde kadınların dedikodu yaptığı, sır tutamadığı, fesatlık gibi düşünceler içerisinde olduğuna dair örnekleri sıralamıştık. Burada özellikle üzerinde durulması gereken konu kadının konuşmaması gerektiği fikri etrafında üç kültürün de birleştiğidir:

Türk atasözü: Gece yağar, gündüz açar, yıl düzgünlüğü; erkek söyler kadın susar ev düzgünlüğü.

Moğol atasözü: *Munhag er emegtei huniig duugui bolohig shaarddag,*

*Uhaalag er emegtei hund uruul n jimiilttei baihaaraa yamar uzesgelen*  
*haragddag tuhai n heldeg.*

Aptal adam kadına “çeneni kapat” der,

Zeki adam kadının ağzı kapalıyken ne kadar güzel olduğunu söyler.  
(Daşdorj, Rinçensambuu, 2009, s. 425)

Kore atasözü: *Amtalgi ulmyeon jibani manghanda.*

Kadının sesi erkekten yüksekse aile mahvolur. (Lee, T., 2017, s. 66)

Türk ve Moğol atasözlerinde kadının iyi eş olabilmesindeki koşullardan biri de erken kalkmasıdır:

Türk atasözü: Buyurmadan tutan evlat, gün doğmadan kalkan avrat, deh demeden yürüyen at.

Moğol atasözü: *Muu eriin uur gereer düüren,*

*Muu emiin us oroor düüren.*

Kötü erkeğin siniri evin içinde,

Kötü kadının saçı yatağın içinde. (Gül, 2010, s. 119)

İncelenen Kore atasözleri içerisinde “erken kalkmak” üzerine bir örneğe rastlanılmaması aksi bir durumun mümkün olmamasıyla açıklanabilir. Kore aile yaşamı içerisinde kadının neredeyse evin kölesi olarak kabul görmesi, onu zaten erken kalkmak mecburiyetinde bıraktığı için bu konuda uyarıcı bir atasözü ile karşılaşılması doğaldır.

Moğol atasözlerinde erkeğin güç, kadınınsa akıl sahibi olduğu vurgusu vardır:

*Em hun uran argaar,*

*Er hun doriun argaar*

Kadın akılla elde eder,

Erkek güç ile ele geçirir. (Daşdorj, Rinçensambu, 2009, s. 174)

Türk atasözlerinde kadın aklını hile ve kurnazlığa yormasıyla ön plandadır:

Kadın şeytana pabucunu ters giydirir.

Kadının fendi erkeği yendi.

Kore atasözlerinde resmedilen kadın modeli ise aklını fesatlıktan yana kullanır:

*Yeoja sesi moimyeon sang wiui jeopsiga baengbaeng donda.*

Üç kadın bir araya gelirse yemek masasındaki tabak bile döner. (Lee, T., 2017, s. 15)

Moğol atasözlerinde rastlanılmayan ancak Türk ve Kore atasözlerinde örneği bulunan bir diğer konu ise şiddettir. Türk atasözlerinde “Karı dövenle odun yaranın yanında durulmaz” ya da “Aslan bile kadına dokunmaz” gibi kadına karşı şiddeti aşağılayan, yanlış bulan örneklere rastlandığı gibi bunu savunan ve normalleştiren örnekleri de görmek mümkündür:

Babanın, kocanın, hocanın vurduğu yerden güller biter.

Kızını dövmeleyen dizini döver.

Kadının karnından sıpayı, sırtından sopayı eksik etme.

Kore kültüründe ise kadına şiddetin bir terbiye yöntemi olduğu ve sürekli olması gerektiği fikriyle ortaya çıkmış atasözleri vardır:

*Yeojaneun saheureul an ttaerimyeon yeouga doenda.*

Üç gün dövülmeyen kadın tilkiye dönüşür. (Lee, T., 2017, s. 67)

Türk ve Moğol atasözleri kadının idare etmeyi bilmesi, iktisatlı davranması gerektiği fikrinde birleşmiştir. Erkeğin kazandığı gelirin kadın tarafından dengeli kullanılması gerektiği Türklerde “Erkek sel, kadın göl” atasözü ile ifade edilirken Korelilerde *Nampyeoneun durebak, anaeneun hangar* yani “Koca kovadır, karı testidir” (Lee, T., 2017, s. 36) şeklinde karşımıza çıkmaktadır.

Akrabalık ilişkileri içerisinde kadın hem Türk atasözlerinde hem de Kore atasözlerinde kayınvalide, görümce, elti gibi sıfatlarla sık sık zikredilirken Moğol atasözlerinde bu bağlamda çok fazla örnek bulunmamaktadır. Türk ve Kore atasözleri akrabalık ilişkileri çerçevesinde incelendiğinde kayınvalide ve gelin arasındaki gerilim göze çarptığı gibi iki kültür de damadın sevilmesi fikrinde birleşir:

Türk atasözü: Ananın dostu damat, babanın dostu evlat.

Kore atasözü: *Sawi banchaneun jangmo nunsseop mite itda.*

Damadın yediği kaynananın kaşının altındadır. (Lee, T., 2017, s. 57)

Üç kültürde de kadını aile içindeki rolü dışında genel yargılar üzerinden ele alan atasözlerinin sayısının diğerlerine oranla az olduğunu belirtmiştik. Bu durum bize kadının sosyal hayatta bir birey olarak değil, kız evlat, eş, anne, kayınvalide gibi kimliklerle yer edindiğini göstermektedir. Türk, Moğol ve Kore atasözlerinde kadının olumsuz özelliklerinin ön plana çıkarıldığı bir ortaklığa rastlamak mümkün olduğu gibi, olumlu ve yüceltici öğelerin ön planda tutulmasında bir ortaklık görülmemektedir. İncelenen atasözleri içerisinde Kore kültürüne ait olanların neredeyse hiçbirinde kadınla ilgili olumlu özelliklerden bahsedilmediği gibi, hakaret ve şiddet içeren atasözlerinin

sayısı oldukça fazladır. Türk atasözlerinde kadınla ilgili olumsuz örnekler olduğu gibi, kadını çok değerli bir konumda gören atasözleri de aynı oranda mevcuttur. Moğol atasözlerinde ise kadın birkaç olumsuz örnek dışında genel olarak saygı uyandıran bir konumdadır.

## SONUÇ

Türkçe, Moğolca ve Korece Altay Dil Grubu içerisinde yer almaktadır. Aynı dil grubuna mensup bu üç milletin kültürel ortaklıklarının yoğunluk derecesi, sözlü kültürün taşıyıcılarından biri olan atasözleri merkeze alınarak kadın yorumu üzerinden incelenmiş ve değerlendirilmiştir. Bir milletin hikâyesini bilmeden ona ait kültürel bir ürünü değerlendirmenin bir anlamı olmayacağı düşüncesiyle Türk, Moğol ve Kore kültüründe kadının aile içindeki işlevinden sosyal ve ekonomik hayata katılımına, akrabalık ilişkilerinden devlet yönetimine etkisine kadar birçok alandaki konumu genel hatlarıyla tasvir edilmiştir.

Türk kültüründe kadın ilk dönemlerdeki kutsal konumunu, savaşçı ve her alanda söz sahibi olma özelliklerini zamanla yitirmiş olsa da dünya üzerindeki diğer milletlerin kadınları ile kıyaslandığında döneminin önünde yer almıştır. Sınırlandırıldığı ve bazı haklardan mahrum bırakıldığı dönemlerden geçmiş ancak hiçbir zaman bir köle mahiyetine bürünmemiştir. Buna rağmen atasözlerinde kadının aşağılandığı, olumsuz özelliklerle anıldığı pek çok örnek görülmektedir. Bunda kültürel değişimin, statü farklılıklarının ve coğrafyanın büyük etkisi olmakla birlikte bazı atasözleri arasındaki çelişki Türk kültüründe kadını konumlandırırken kesin yargılardan kaçınılması gerektiğini göstermektedir. Aynı durum karşısında birbirinden tamamen ayrı fikirler taşıyan atasözlerinin varlığı bizleri bir genelleme yapmaktan kaçınarak değişkenleri göz önünde bulundurmamız gerektiği konusunda ikna eder. Türk kadınının destanlara konu olmuş cesareti ve savaşçı özelliğinin atasözlerine yansımamış olması bu değişkenliğin bir parçasıdır.

Moğol kültüründe kadının sosyal ve ekonomik hayatta güç sahibi olmasının yanında devlet yönetiminde de etkin rol oynadığı görülmektedir. Kadın ve erkek arasında bir denge söz konusudur ve bu denge atasözlerine de yansımıştır. Kadınlara dair olumsuz anlam içeren atasözlerinin sayısı erkeklere dair olumsuz anlam taşıyan atasözlerinin sayısıyla neredeyse aynıdır. İyi ya da kötü eş olmanın esaslarını bildiren atasözleri yalnızca kadına seslenmemiş erkeğe de aynı konuda uyarılarda bulunmuştur. Kadında akıl ve erdem gibi değerleri ön plana çıkarmaktan çekinmeyerek onu mücevher gibi değer ifade eden kelimelerle anmıştır. Üç kültür içerisinde kadınlarla ilgili olumlu



yargılar içeren atasözlerine en çok Moğol atasözlerinde rastlanmaktadır. Bunun yanında şiddet ve hakaret içerikli atasözlerine neredeyse hiç rastlanmamıştır.

Kore kültüründe kadın, başlangıçta sosyal hayatta ve devlet yönetiminde etkin rol oynarken Konfüçyüsçülüğün etkisi ile yaşam alanı sınırlandırılmış, birçok haktan mahrum bırakılmış ve itaatkâr bir köle mahiyetine bürünmüştür. Bunun izlerini atasözlerinde görmek mümkündür. Kadından övgüyle bahseden atasözlerine rastlanmadığı gibi kadın hakkında şiddet ve hakaret içeren atasözlerinin sayısı oldukça fazladır. Türk ve Moğol atasözleri kadının evdeki hakimiyetinin erkeğe oranla çok daha güçlü olduğu gerçeği, kadının serbest bırakılması gerektiği gibi konularda ortak bir düşünceye sahipken Kore atasözlerinde kadın ev hayatıyla sınırlı olan alanında dahi sessiz ve itaatkâr olmaya zorlanmıştır.

Bir sıralama yapacak olursak Moğol atasözlerinde kadın Türk atasözlerine göre daha yüksek bir konuma yerleşirken, Türk atasözlerinde kadın da Kore atasözlerine göre daha iyi seviyededir. Üç millette de ortak olan bazı atasözlerine rastlanıldığı gibi Moğol ve Türk atasözlerinin birleştiği payda Kore atasözlerine oranla daha büyük bir alanı kaplamaktadır.

## KAYNAKÇA

- Akkutay, Ü. (1991). İslâmiyetten Önce Türk Ailesi. *Türk Aile Ansiklopedisi*, 1, 55-58.
- Aksoy, N. D. (2010). Eski Türk Toplumunda Kadının Sosyal Statüsü. *Türk Dünyası Araştırmaları* (185), 149-166.
- Aksoy, Ö. A. (2016). *Atasözleri ve Deyimler Sözlüğü*. İstanbul: İnkılap Kitabevi.
- Akyıldız, A. (2017). *Haremin Padişahı Valide Sultan: Harem'de Hayat ve Teşkilat*, İstanbul: Timaş Yayınları.
- Alan, H., Kemaloğlu, İ. (2016). *Avrasya'nın Sekiz Asrı: Çengizogulları*. İstanbul: Ötüken Yayınları.
- Bademci, A. (2016). *Cengiz Yasası Timur Tüzükatı*. İstanbul: Ötüken Yayınları.
- Beyânî, Ş. (2015). *Moğol Dönemi İran'ında Kadın* (M. Uyar, Çev.) Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- Chung, C. (1997). *Corean Society and Women: Focusing on the Family*. 27 Nisan 2018 tarihinde [https://www.hcs.harvard.edu/~yisei/issues/spring\\_95/yisei\\_95\\_30.html](https://www.hcs.harvard.edu/~yisei/issues/spring_95/yisei_95_30.html) adresinden erişildi.
- Cin, H. (1988). *Eski Hukukumuzda Boşanma*. Konya: Selçuk Üniversitesi Yayınları.
- Cüveynî, Alaaddin Ata Melik (2013). *Tarih-i Cihan Güşa*. (M. Öztürk, Çev.) Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- Çobanoğlu, Ö. (2004). *Türk Dünyası Ortak Atasözleri Sözlüğü*. Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı Yayınları.
- Davis, F. (2006). *Osmanlı Hanımı*. (B. Tırnakçı, Çev.) İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Duran, H. (2004). Burla Hatun'dan Terken Hatun'a. *Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi*, 10 (32), 79-89.
- Enginün, İ. ve Kerman, Z. (1988). *Mehmet Kaplan'dan Seçmeler*. Ankara: T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları.
- Ergin, M. (1973). *Orhun Abideleri*. İstanbul: Boğaziçi Yayınları.

- Ersöz, A. G. (2010). Türk Atasözleri ve Deyimlerinde Kadına Yönelik Toplumsal Cinsiyet Rollerini. *Gazi Türkiyat Türklük Bilimi Araştırmaları Dergisi* (6), 167-182.
- Galstyan, A. G. (2017). *Ermeni Kaynaklarına Göre Moğollar*. (İ. Kemaloğlu, Çev.) İstanbul: Yeditepe Yayınları.
- Göçek, F. M. ve Baer, M. D. (2000). 18. Yüzyıl Galata Kadı Sicillerinde Osmanlı Kadınlarının Toplumsal Sınırları. *Modernleşmenin Eşiğinde Osmanlı Kadınları* içinde (ss. 47-62). İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları.
- Gökalp, Z. (1974). *Türk Medeniyeti Tarihi 1*. İstanbul: Türk Kültür Yayımları.
- Gökalp, Z. (1974). *Türk Medeniyeti Tarihi 2*. İstanbul: Türk Kültür Yayımları.
- Gökyay, O. Ş. (2014). *Dede Korkut Hikâyeleri*. İstanbul: Kabalcı Yayınevi.
- Gül, B. (2010). *Moğol Atasözleri*. Ankara: Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü.
- Gül, B. (2017). Aile ve Akrabalık Anlayışı Bağlamında Moğol Atasözleri. *Hacettepe Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, 14 (27), 175-188.
- Gülensoy, T. (2011). Türk Tarihinde “Kağan”, “Katun” Ve “Sultan”lar İle Onların Devlet İdaresindeki Rollerini. *Kültür Evreni: Üç Ayda Bir Yayımlanan Uluslararası Sosyal Bilimler Dergisi = Universe of Culture: Quarterly Social Education Journal Subject to International Peer Review*, 3 (9), 155-165.
- Güler, A. (1992). İlk Yazılı Türkçe Metinlerde Aile ve Unsurları. *Sosyo Kültürel Değişme Sürecinde Türk Ailesi 1* içinde (ss. 61-73). Ankara: T.C. Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu Yayınları.
- Gültepe, N. (2008). *Türk Kadın Tarihine Giriş: Amazonlardan Bâcıyân-ı Rûm’a*. İstanbul: Ötüken Yayınları.
- Gümüş, M. ve Yoldaşev, İ. (1995). *Özbek Atasözleri*. Ankara: Engin Yayınları.
- Günay, U. (1998). Manas Destanındaki Kadın Adları ile İlgili Bir Deneme. *Folkloristik: Prof. Dr. Dursun Yıldırım Armağanı* (M. Özarslan, Ö. Çobanoğlu, Ed.) içinde (ss. 49-61). Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayın Matbaacılık ve Ticaret İşletmesi.
- Holcombe, C. (2016). *Doğu Asya Tarihi: Çin Japonya Kore*. (M. M. Özeren, Çev.) İstanbul: Dergâh Yayınları.

- İbrî, Ebü'l Ferec İbnü'l. (2011). *Târîhu Muhtasari'd-Düvel* (Ş. Yaltkaya, Çev.). Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- İpşirli, M. (1997). Harem: Osmanlı Devleti'nde Harem. *TDV İslâm Ansiklopedisi*, 16, 135-138.
- Kadrî. (1894). *Kore'de Japonya'da ve Çin'de Kadınlar*. İstanbul: Kasbar Matbaası.
- Kalan, E. (2013). Moğolların Gizli Tarihçesi'ne Göre Moğollar'da Kız İsteme ve Evliliğe Dair Bazı Deyimler ve Gelenekler. *Yalım Kaya Bitigi. Osman Fikri Sertkaya Armağanı* (Hatice Şirin User, Bülent Gül, Ed.) içinde (ss. 373-382). Ankara: Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü.
- Kâşgarlı Mahmud (2013). *Divanü Lûgat-it Türk*. (B. Atalay, Haz.) Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Kaya, M. L. (2011). *Moğolların Gizli Tarihçesi*. İstanbul: Kabalcı Yayınları.
- Kong, M. (1997). *Rethinking Women's Status and Liberation in Korea*. Erişim tarihi: 28 Nisan 2018, <http://www.asienhaus.de/>
- Kore Gerçeği: Kore'nin Dünü ve Bugünü* (2015). Seul: Kore Kültür, Spor ve Turizm Bakanlığı Kore Kültür ve Enformasyon Servisi.
- Kurnaz, Ş. (1997). *Cumhuriyet Öncesinde Türk Kadını*. Ankara: Millî Eğitim Bakanlığı Yayınevi.
- Kurtuluş, R. (2002). Kore Cumhuriyeti. *TDV İslâm Ansiklopedisi*, 26, 198-199.
- Lee, H. C. (2017). *Kore Atasözleri*. İstanbul. (e-kitap)
- Lee, T. Y. (2017). *Kore Atasözlerinin Mukayeseli İncelenmesi* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Hacettepe Üniversitesi, Ankara.
- Marco Polo'nun Geziler Kitabı* (2015). (Ö. Güngören, Çev.) İstanbul: Yol Yayınları.
- Nahm, A. C. (1998). *Kore Tarihi ve Kültürü*. (A. R. Balaman, Çev.) İzmir: Ege Üniversitesi Yayınları.
- Nizamülmülk (2006). *Siyasetnâme*. (N. Bayburtlugil, Çev.) İstanbul: Dergâh Yayınları.
- Ocak, A. (2011). Selçuklu İlim ve Tefekkür Hayatında Kadının Yeri. *Ortaçağda Kadın* içinde (ss. 420-458). Ankara: Lotus Yayınevi.

- Oh, E. (2005). *Feminist Eleştiri: XX. Yüzyıl Türk ve Kore Romanında Kadın*. Ankara: Kemal Yayınları.
- Ong, W. J. (2013). *Sözlü ve Yazılı Kültür*. (S. Postacıoğlu Banon, Çev.) İstanbul: Metis Yayınları.
- Ortaylı, İ. (1992). Osmanlı Aile Hukukunda Gelenek, Şeriat ve Örf. *Sosyo Kültürel Değişme Sürecinde Türk Ailesi 2* (ss. 7-88). Ankara: T.C. Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu Yayınları.
- Ögel, B. (1988). *Dünden Bugüne Türk Kültürünün Gelişme Çağları*. Ankara: Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı.
- Ögel, B. (1995). *Türk Mitolojisi*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- Önür, H. T. (2011). Ortaçağda Türk Kadınının Sosyal Konumunu Etkileyen Bazı Faktörler. *Ortaçağda Kadın* içinde (ss. 60-76). Ankara: Lotus Yayınevi.
- Özcan, A. Ö. (2009). *Kadınlarla İlgili Özbek Atasözleri*. Ankara: Grafiker Yayınları.
- Özerdim, M. N. (1951). Bazı Çin Kaynaklarına Göre Bugün Çin Türkistan'ında Yaşayan Halklardan Moğolların Örf ve Adetleri. *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi Dergisi*, 9 (3), 215-220.
- Özgüdenli, O. G. (2005). Moğollar. *TDV İslâm Ansiklopedisi*, 30, 225-229.
- Park, H. (2016). *Kore Halk Kültüründe Ölü Gömme Gelenekleri* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Hacettepe Üniversitesi, Ankara.
- Peirce, L. P. (1996). *Harem-i Hümayun Osmanlı İmparatorluğu'nda Hükümrânlık ve Kadınlar*. (A. Berktaş, Çev.) İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları.
- Peremeci, O. N. (1943). *Atalar Sözleri*. İstanbul: Edirne Halkevi Yayınları.
- Reşidüddin Fazlullah (2013). *Câmiu't-Tevârih*. (İ. Aka, M. Ersan ve A. H. Khelejani, Çev.) Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- Raymond, J. (2014). *Mongolian Proverbs a Window Into Their World*, Oregon: Resource Publications.

- Ринчэнсамбуу, Г., Дашдорж, Ж. (2009). *Монгол Ардын Зүйр Цэцэн Үг*. Улаанбаатар: Бемби Сан ХХК. (Rinçensambuу, G., Daşdorj, J. (2009). *Moğol Atasözü*. Ulanbatur: Bembi Yayınevi).
- Roux, J. P. (2011). *Eski Türk Mitolojisi*. (M. Y. Sağlam, Çev.) Ankara: Bilgesu Yayınları.
- Roux, J. P. (2001). *Moğol İmparatorluğu Tarihi*. (A. Kazancıgil, Çev.) İstanbul: Kabalıcı Yayınları.
- Saraçbaşı, M. E. (1978). *Türk Atasözleri Sözlüğü*, İstanbul: Yayıncılık Matbaası.
- Ser-Odjav, N. (1977). *History of Mongolia*. Ulaanbaatar: Admon Yayınevi.
- Sevinç, N. (1987). *Eski Türklerde Kadın ve Aile*. İstanbul: Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı Yayınları.
- Soysal, R. (1971). *Türk Atasözleri*. Ankara: Aynur Matbaası.
- Şahin, S. (2015). Selçuklu Sarayları ve Toplum Yaşamı. *İhtişamlı Bir İmparatorluk Görkemli Bir Miras: Selçuklular* (S. Kutluay, S. Şahin, Ed.) içinde (ss. 117-138). İstanbul: Mas Matbaacılık.
- Tabakoğlu, A. (1992). Osmanlı Toplumunda Aile. *Sosyo Kültürel Değişme Sürecinde Türk Ailesi* içinde (ss. 84-88). Ankara: T.C. Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu Yayınları.
- Temir, A. (2016). *Moğolların Gizli Tarihi*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- Tuna, O. N. (1992). Altay Dilleri Teorisi. *Türk Dünyası El Kitabı* içinde (ss. 7-58). Ankara: Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü.
- Turan, O. (1993). *Selçuklular Tarihi ve Türk-İslâm Medeniyeti*. İstanbul: Boğaziçi Yayınları.
- Turan, R. (1992). Osmanlıların Kuruluş Yıllarında Türk Ailesi. *Sosyo Kültürel Değişme Sürecinde Türk Ailesi 1* içinde (ss. 74-83). Ankara: T.C. Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu Yayınları.
- Türk Dil Kurumu Atasözleri ve Deyimler Sözlüğü*, Erişim tarihi: 1 Mayıs 2018, [http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com\\_atasozleri&view=atasozleri](http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_atasozleri&view=atasozleri)
- Türköne, M. (1995). *Eski Türk Toplumunun Cinsiyet Kültürü*. Ankara: Ark Yayınevi.
- Weatherford, J. (2016). *Cengiz Han'ın Kızları*. (M. Bilgen, Çev.) İstanbul: Tarih ve Kuram Yayınevi.

Yusuf Has Hacip. (2008). *Kutadgu Bilig*. (R. R. Arat, Çev.) İstanbul: Kabalcı Yayınevi.

Yurtbaşı, M. (1996). *Sınıflandırılmış Türk Atasözleri*. İstanbul: Kendi yayını.



HACETTEPE ÜNİVERSİTESİ  
TÜRKİYAT ARAŞTIRMALARI ENSTİTÜSÜ  
TEZ ÇALIŞMASI ETİK KURUL İZİN MUAFİYETİ FORMU

HACETTEPE ÜNİVERSİTESİ  
TÜRKİYAT ARAŞTIRMALARI ENSTİTÜSÜ  
TÜRKİYAT ARAŞTIRMALARI ANABİLİM DALI BAŞKANLIĞI'NA

Tarih: 21/06/2018

Tez Başlığı / Konusu: TÜRK, MOĞOL VE KORE ATASÖZLERİNDE KADIN

Yukarıda başlığı/konusu gösterilen tez çalışmam:

1. İnsan ve hayvan üzerinde deney niteliği taşımamaktadır,
2. Biyolojik materyal (kan, idrar vb. biyolojik sıvılar ve numuneler) kullanılmasını gerektirmemektedir.
3. Beden bütünlüğüne müdahale içermemektedir.
4. Gözlemsel ve betimsel araştırma (anket, ölçek/skala çalışmaları, dosya taramaları, veri kaynakları taraması, sistem-model geliştirme çalışmaları) niteliğinde değildir.

Hacettepe Üniversitesi Etik Kurullar ve Komisyonlarının Yönergelerini inceledim ve bunlara göre tez çalışmamın yürütülebilmesi için herhangi bir Etik Kuruldan izin alınmasına gerek olmadığını; aksi durumda doğabilecek her türlü hukuki sorumluluğu kabul ettiğimi ve yukarıda vermiş olduğum bilgilerin doğru olduğunu beyan ederim.

Gereğini saygılarımla arz ederim.

21/06/2018

**Adı Soyadı:** Ayşe Selva Türköne  
**Öğrenci No:** N15123495  
**Anabilim Dalı:** Türkiyat Araştırmaları  
**Programı:** Türkiyat Araştırmaları  
**Statüsü:**  Y.Lisans  Doktora  Bütünleşik Dr.

**DANIŞMAN GÖRÜŞÜ VE ONAYI**

Doç. Dr. Bülent Güne  
(Unvan, Ad Soyad, İmza)

Telefon: 0-312-2976771

Faks: 0-3122977171

E-posta: [turkiyat@hacettepe.edu.tr](mailto:turkiyat@hacettepe.edu.tr)





HACETTEPE ÜNİVERSİTESİ  
TÜRKİYAT ARAŞTIRMALARI ENSTİTÜSÜ  
YÜKSEK LİSANS/DOKTORA TEZ ÇALIŞMASI ORJİNALLİK RAPORU

HACETTEPE ÜNİVERSİTESİ  
TÜRKİYAT ARAŞTIRMALARI ENSTİTÜSÜ  
TÜRKİYAT ARAŞTIRMALARI ANABİLİM DALI BAŞKANLIĞI'NA

Tarih: 21/06/2018

Tez Başlığı / Konusu: Türk, Moğol ve Kore Atasözlerinde Kadın

Yukarıda başlığı/konusu gösterilen tez çalışmamın a) Kapak sayfası, b) Giriş, c) Ana bölümler ve d) Sonuç kısımlarından oluşan toplam 103 sayfalık kısmına ilişkin, 21/06/2018 tarihinde şahsım/tez danışmanım tarafından Turnitin adlı intihal tespit programından aşağıda belirtilen filtrelemeler uygulanarak alınmış olan orijinallik raporuna göre, tezimin benzerlik oranı % 3 'tür.

Uygulanan filtrelemeler:

- 1- Kabul/Onay ve Bildirim sayfaları hariç,
- 2- Kaynakça hariç
- 3- Alıntılar hariç/dâhil
- 4- 5 kelimedenden daha az örtüşme içeren metin kısımları hariç

Hacettepe Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Tez Çalışması Orijinallik Raporu Alınması ve Kullanılması Uygulama Esasları'nı inceledim ve bu Uygulama Esasları'nda belirtilen azami benzerlik oranlarına göre tez çalışmamın herhangi bir intihal içermediğini; aksinin tespit edileceği muhtemel durumda doğabilecek her türlü hukuki sorumluluğu kabul ettiğimi ve yukarıda vermiş olduğum bilgilerin doğru olduğunu beyan ederim.

Gereğini saygılarımla arz ederim.

Tarih ve İmza

**Adı Soyadı:** Ayşe Selva Türköne  
**Öğrenci No:** N15123495  
**Anabilim Dalı:** Türkiyat Araştırmaları  
**Programı:** Türkiyat Araştırmaları  
**Statüsü:**  Y.Lisans  Doktora  Bütünleşik Dr.

**DANIŞMAN ONAYI**

UYGUNDUR

Doç. Dr. Bülent GÜL

# Türk, Moğol ve Kore Atasözlerinde Kadın

## ORIJINALLIK RAPORU

%**3**

BENZERLİK ENDEKSİ

%**2**

İNTERNET  
KAYNAKLARI

%**1**

YAYINLAR

%**1**

ÖĞRENCİ ÖDEVLERİ

## BIRINCIL KAYNAKLAR

**1**

**GÜL, Bülent. "Moğol Atasözleri", TUBITAK, 2003.**

Yayın

<%**1**

**2**

**dosya.cokbilgi.com**

İnternet Kaynağı

<%**1**

**3**

**blog.milliyet.com.tr**

İnternet Kaynağı

<%**1**

**4**

**tr.scribd.com**

İnternet Kaynağı

<%**1**

**5**

**Submitted to Kocaeli Üniversitesi**

Öğrenci Ödevi

<%**1**

**6**

**irfanaydin.com.tr**

İnternet Kaynağı

<%**1**

**7**

**Mert Can Erdogan. "THE PLACE OF RATIONAL THOUGHT AND CONSULTATION IN THE OTTOMAN THOUGHT", Ulakbilge Dergisi, 2017**

Yayın

<%**1**